

Univerzita Karlova v Praze

Pedagogická fakulta

Katedra hudební výchovy

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Lidové písně z Pelhřimovska, jejich editace v notačním softwaru a možnosti jejich využití

The folk songs from Pelhřimov, their editing in notation software and their
possibilities of use

Bc. Šárka Makovcová

Vedoucí práce: Prof. PaedDr. Michal Nedělka, Dr.

Studijní program: Učitelství všeobecně vzdělávacích předmětů pro základní
školy a střední školy

Studijní obor: český jazyk – hudební výchova (N ČJ – HV)

2016

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma *Lidové písně z Pelhřimovska, jejich editace v notačním softwaru a možnosti jejich využití* vypracovala pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 10. 4. 2016

.....
podpis

Poděkování

Je mou milou povinností poděkovat Prof. PaedDr. Michalu Nedělkovi, Dr., vedoucímu diplomové práce, za odborné vedení, pomoc a trpělivost při vypracování mé diplomové práce.

ABSTRAKT:

Diplomová práce navazuje na rozsáhlou bakalářskou práci z roku 2012. Zkoumá rukopisnou sbírku *Podstrážištské písničky* Josefa Václava Kratochvíla.

V první části popisuje lidové písně obecně, dále nastiňuje vývoj lidových písní v Čechách a na Moravě, následně se zaměřuje na lidové písně z Pelhřimovska.

V další části se zabývá dělením lidových písní podle regionů, sbírkami z těchto regionů a zkoumá jejich sběratele.

Následující podtémata zahrnují také informace o pramenech a jejich získávání.

V neposlední řadě diplomová práce zmiňuje údaje o sběrateli Josefu Václavu Kratochvílovi a jeho rukopisné sbírce *Podstrážištské písničky*.

Dále připomíná slovesnou stránku písní, jejich tematiku a typy písní podle hudebního charakteru. V navazující části se obecně zabývá stylizací možných doprovodů lidových písní. Mapuje možnosti využití lidových písní, uvádí vybrané příklady folklorních souborů z regionu, folkloristických institucí a médií, která folklor šíří. Zdůrazňuje postavení rodiny.

Následně je představena lidová píseň jako materiál, jenž lze využít v rámci pedagogického procesu.

Zásadní a obsáhlou částí diplomové práce je příloha, která čítá 97 písní z rukopisné sbírky Josefa Václava Kratochvíla zpracovaných v notačním softwaru.

KLÍČOVÁ SLOVA: lidová píseň, sbírka lidových písní, region, notační program

ABSTRACT:

The thesis builds on the extensive work of bachelor of 2012. It examines the manuscript collection of songs Podstrážišťské Josef Václav Kratochvíl.

The first part describes the folk songs of Pelhřimov, folk songs in general and describes the development of folk songs in Bohemia and Moravia. This chapter also deals with the division of folk songs by region, collections of these regions and their collectors. These sub-themes also include sources and their gaining. Finally, the thesis refers to the collector Josef Václav Kratochvíl and his manuscript collection Podstrážišťské songs.

In the next section the thesis classifies the literary aspect of songs, their themes and types also by the music side.

In the following section the thesis discusses in general stylization of accompanied of folk songs.

It also includes the possibility of using part of the folk songs and presents some selected examples of folk ensembles, folk institutions and the media which folklore spreads.

Lay stress on the role of a family.

Next the folk song is presented as a material that can be used in a pedagogical field. The essential part of the thesis is a supplement that contains 97 songs from the manuscript collection of songs compiled in a notation software.

KEYWORDS: Folk Song, Collection of Folk Songs, Region, Notation Software

MOTTO:

*“Lidová píseň, kterou vytvořil lid, bude žít tak dlouho,
dokud Čech, Slovák bude obývat tuto zem.”*

Josef Václav Kratochvíl

Obsah

Úvod	10
1 Lidové písně.....	14
1.1 Lidová píseň obecně	14
1.2 Nástin vývoje lidových písní v Čechách a na Moravě	14
1.3 Dělení lidových písní podle regionů.....	16
1.4 Písňové sbírky a jejich sběratelé na Pelhřimovsku.....	18
1.4.1 Prameny a místa jejich získávání.....	18
1.4.2 Sběratelé lidových písní v pelhřimovském regionu.....	19
1.4.3 Josef Václav Kratochvíl a jeho sbírka <i>Podstrážištské písničky</i>	21
2 Klasifikace písní.....	27
2.1 Slovesná stránka písní	27
2.1.1 Tematika ve sbírce <i>Podstrážištské písničky</i>	28
2.1.2 Lingvistické výrazové prostředky	47
2.2 Typy písní.....	49
2.3 Hudební stránka písní	54
2.3.1 Melodie	55
2.3.2 Rytmus	65
3 Stylizace doprovodu písní.....	70
3.1 Stylizace doprovodu písní <i>Podstrážištské písničky</i> – příznávka, rozklad.....	70
3.1.1 Písně v sudém taktu	71
3.1.2 Písně v lichém taktu.....	73
3.1.3 Akordická stylizace v pravé ruce.....	74
3.1.4 Ostinata	75

3.1.5	Doprovod písní obohacený o vedlejší stupně	76
3.2	Lidový dvojhlas	76
3.3	Mollové písně	77
3.4	Přede hry	77
4	Možnosti využití lidových písní	78
4.1	Folklorní soubory	79
4.2	Folkloristické instituce	83
4.3	Lidová píseň a média	86
4.3.1	Internet	86
4.3.2	Rozhlas	88
4.3.3	Televizní vysílání	89
4.4	Hudební tělesa, interpret	90
4.5	Lidová píseň a rodina	91
5	Lidová píseň v pedagogickém procesu	92
5.1	Lidová píseň a Rámcový vzdělávací program	92
5.1.1	Klíčové kompetence	95
5.1.2	Průřezová témata	96
5.2	Lidová píseň a Školní vzdělávací programy	97
5.3	Aktivity ve školní praxi spojené s lidovou písní	97
6	Lidová píseň jako zdroj inspirace v činnostním pojetí ve škole	106
6.1	Tvořivá hudební výchova se zaměřením na lidovou píseň <i>Teče voda, teče</i> . 106	
6.1.1	Pracovní list - <i>Teče voda, teče</i>	112
6.2	Tvořivá hudební výchova se zaměřením na lidovou píseň <i>Čípak sou to pole, pole nezorané</i>	116
	Závěr	138
	Seznam literatury	143
	Internetové zdroje	145

Přílohy:

- I.** Editace písní v notačním softwaru: *Podstrážišťské písničky*
- II.** Seznam písní
- III.** Evidenční list
- IV.** CD

Úvod

Lidová píseň představuje svérázný projev národní kultury. Místo, kde by lidová zpěvnost nezapustila své kořeny, snad ani u nás neexistuje. Tak je tomu tedy v okolí Stražiště na Českém Horácku. I zde lidové písně provázejí člověka při nejružnějších příležitostech, a to veselých i smutných.

Od svých dětských let jsem byla k hudbě vedena, pocházím z rodiny, v níž působí nadšení muzikanti, a tudíž mne lidové písně provázejí již od útlého dětství. Když jsem psala svoji bakalářskou práci, zjistila jsem, že téma lidové písně mne velmi zaujalo, ale že je velmi široké. V době, kdy jsem na svém bakalářském úkolu začala pracovat, jsem ani netušila, jak široká oblast se přede mnou rozevírá. Výsledkem mého dlouhodobého úsilí je značně rozsáhlá bakalářská práce, jež čítá přes 100 stran. Jednoznačně se ukázalo, že výběr tématu pro svoji práci diplomovou nebudu muset dlouho zvažovat, neboť bylo rozhodnuto. Zvolila jsem si opět téma týkající se lidových písní z našeho regionu.

Diplomovou prací tedy navazuji na svou práci bakalářskou *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického* z roku 2012. Soustředila jsem se v ní především na lidové písně ze západní části Českého Horácka, na jejich tematiku, pramennou základnu i na osobnosti sběratelů. Sbírku Josefa Václava Kratochvíla, z níž jsem při studiu lidových písní nejvíce vycházela, jsem podrobila analýze po stránce slovesné a hudební.

Nyní se v této další práci, práci diplomové, zaměříme již jen na tuto konkrétní sbírku Josefa Václava Kratochvíla s názvem *Podstražišťské písničky*. Nejdříve však bylo třeba si ujasnit koncepci celého problému a zacílit na ty prvky, které jsme měli v úmyslu mapovat. Nyní zde nastíníme, jak jsme v diplomové práci postupovali.

Koncepce a metody

Celá diplomová práce se skládá z několika kapitol. První, nazvaná *Lidové písně* se týká lidové písně jako takové, vymezení jejího pojmu, jejích znaků a funkce obecně. Při psaní této kapitoly čerpáme poznatky převážně z odborné literatury, již uvádíme v seznamu na konci práce. V další části této kapitoly podáváme obraz vývoje lidových písní v Čechách a na Moravě. Podotýkáme, že se nejedná o vyčerpávající přehled, ale pouze stručný nástin

vývoje lidových písní v našich podmínkách. Pro tento oddíl částečně využíváme podklady z mé bakalářské práce, kde jsme se touto problematikou podrobně zabývali. Dále se zmiňujeme o místech a národopisných oblastech, na něž se naše republika dělí. Náš další zájem směřujeme k nejznámějším písňovým sběrům a k lidem, k významným sběratelům, kteří se zasloužili o to, že písně dnes máme shromážděné a zaznamenané. Dále přistupujeme k samotným pramenům z regionu, z nichž jsme čerpali, zmiňujeme se o jejich druzích a místech jejich získávání. Následně uvádíme sběratele lidových písní, již působili přímo v našem horáckém regionu, ať už jsou to lidé místní, či ti, kteří do oblasti Horácka pouze „zabrousili“. Hlavním východiskem pro další bádání jsou pouze konkrétní písně pocházející ze sběru Josefa Václava Kratochvíla. Soubor všech 97 písní nese název *Podstrážištské písničky*. Název je tvořen podle vrchu Stražiště, z jehož okolí sběr pochází.

V další kapitole klasifikujeme písně z různých hledisek. Předmětem je slovesná stránka, připomínáme témata lidových písní a uvádíme jejich příklady z dané sbírky. Vzhledem k tomu, že v Čechách a na Moravě se setkáváme s dvěma hlavními typy písní, vokálním a instrumentálním, pokusíme se podstatu těchto dvou odlišných typů objasnit a zařadit k nim písně našeho sběru. Z hlediska hudebního se zaměřujeme na nápěvy písní a na jejich nejrůznější podoby. V neposlední řadě uvádíme příklady písní podle nejčastěji se vyskytujících taktů.

V následující kapitole s názvem *Stylizace doprovodů písní* na základě prostudované literatury objasňujeme podstatu stylizace doprovodů, jichž lze k doprovodům lidových písní užít. Cílem této kapitoly není stylizace doprovodů k písním ze sběru Josefa Václava Kratochvíla. Na několika málo příkladech písní našeho sběru pouze ukazujeme cestu, jak je možné doprovody tvořit. Pozornost obracíme k doprovodům s příznávkami a na doprovody synkopické. Navrhujeme, jak lze píseň obohatit pomocí akordů jak rozložených, tak pouze obyčejných – plných, a to v písních se sudými i lichými takty. Akordické figurace ve 2/4 a 3/4 taktu patří také k těm značně používaným, tudíž je také zmiňujeme. Další způsoby, jako například ostinato, jsou další ze způsobů, jak doprovodit píseň. Ta píseň, jejíž doprovod je obohacený o vedlejší harmonické funkce, je mnohdy bohatší a působí na posluchače i interpreta jemněji, a přitom plněji. Proto naznačujeme, jak zapracovat do našich písní vedlejší akordy. Lidový dvojhlas je zpěv vedený nejčastěji v terciích či sextách. Typ tohoto dvojhlasu představujeme na některých příkladech písní našeho sběru. K písním, zvláště tanečním, patří obvykle předehra, dohra – to budou další fenomény, k nimž v této kapitole směřujeme pozornost.

Další kapitola mé diplomové práce pojednává o tom, jak se lidové písně odrážejí v praxi v nejrůznějších oblastech, jaké máme možnosti je využít a naložit s nimi. Předmětem následujících částí práce je nahlédnutí do tvorby významných folklorních souborů z našeho regionu, zmiňujeme folkloristické instituce, jež se o naše kulturní hodnoty starají a jež v rámci Čech a Moravy pracují. Internet, rozhlas, televize – to jsou média, která mají velký vliv na utváření estetických hodnot široké veřejnosti.

Zvlášť důležité je dbát na formování estetických hodnot u nejmladší generace. Proto i další řádky pojednávají o médiích a jejich vztahu k lidovým písním. Mnoho hudebních těles našlo zalíbení v lidových písních a věnuje část své tvorby právě jim. Zde zmiňujeme právě ta tělesa a interprety, jež prostřednictvím lidové písně promlouvají k široké hudební veřejnosti.

Rodinné zázemí je velmi důležité z hlediska formování estetického vnímání, proto se i v další části práce zamyslíme nad postavením rodiny v souvislosti s lidovými písněmi.

Následující kapitola je věnována možnostem pedagogického využití lidových písní. Vzhledem k tomu, že ministryně školství, mládeže a tělovýchovy vydala dne 22. února 2016, tedy během zpracovávání této závěrečné práce, *Opatření*, kterým se v souladu s § 4 odst. 4 zákona č. 561/2004 Sb. (školský zákon) mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV), na tyto změny velmi stručně upozorňujeme. Dále v práci hovoříme o klíčových kompetencích, průřezových tématech, o školních vzdělávacích programech. Závěrečná část této kapitoly obsahuje nástin, jak by všem zájemcům mohly být lidové písně ze sběru zdejšího sběratele Josefa Václava Kratochvíla prospěšné při aktivitách ve školní praxi.

Lidová píseň jako zdroj inspirace v činnostním pojetí ve škole je název následující kapitoly, v níž dáváme návrhy na tvořivou hudební výchovu se zaměřením na konkrétní lidové písně z regionu.

Poslední a nejrozsáhlejší složku tvoří soubor necelé stovky zápisů písní, a to je hlavním, časově nejnáročnějším výstupem diplomové práce. Písně, které máme nyní k dispozici pouze jako fotokopie originálu sběru, opatřujeme nejen všemi texty, které jsou v zápisech rukopisu uvedeny, ale především nápěvy, jež editujeme v programu Sibelius 5. Doplnujícími informacemi jsou záznamy o tom, kdo píseň zapsal, jména zpěváků, údaje o jejich věku, někde i místu sběru. V zápisech nechybí data sběru a iniciály sběratele.

Cíle

Hlavním cílem diplomové práce je přinést charakteristiky lidových písní a nalézt možnosti pro práci s nimi ve výuce. Písně, jež se jeví zapomenuté a neznámé, zpřístupnit nejen všem zájemcům, milovníkům hudby, ale i těm, kteří hudbu jenom konzumují. Je nutné si připomínat, že máme bohaté kulturní dědictví, jehož bychom si měli považovat. To, co náš národ dělá jedinečným, to je právě pouze naše kulturní bohatství. Jsme součástí Evropy, jako Evropané máme mnoho společného, ale to, co je pro nás opravdu tím nejcennějším, je naše osobitá a bohatá kultura, náš folklór, naše písně, na které můžeme být v rámci Evropy pyšní.

1 Lidovépísně

1.1 Lidová píseň obecně

Lidová píseň je hudebně-slovesný, formálně uzavřený útvar, jehož hlavním nositelem a zpravidla i tvůrcem byl venkovský zemědělský lid. Lidová píseň svými obsahovými a formálními znaky odráží povahu kolektivní kultury prostředí, jehož je součástí. Výraz lidová píseň je ekvivalentem německého Volkslied, který v roce 1773 zavedl G. Herder (1744–1803). V češtině vytěsnil do té doby užívaná pojmenování prosto národní nebo národní píseň. Lidové písně jsou typické časovou stabilitou, funkční vazbou na výroční a rodinné svátky, obyčeje, na pracovní proces a další situace v systému života lidového společenství.¹

Anonymita, to je další významný znak lidové písně, jelikož neznáme autora a ani po něm mnohdy nepátráme.

Lidové písně jsou charakteristické svojí variabilitou. Každé zaznění písně mělo a má jen okamžitou podobu, které zaniká s dozněním. Tak vznikají varianty, někdy méně či více odlišné (textové, melodické, rytmické, tempové), mnohdy i zkřížením třeba několika písní, každá interpretace je však originální.

1.2 Nástin vývoje lidových písní v Čechách a na Moravě

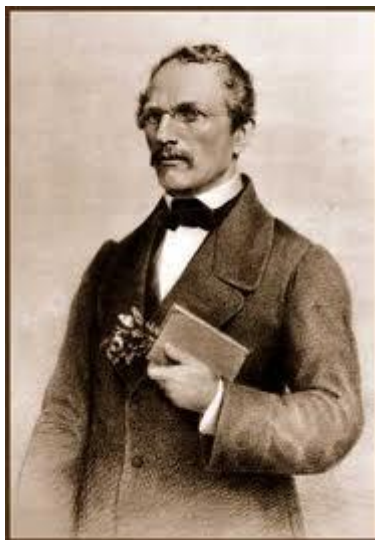
Lidová píseň, která vznikala a dále neustále vzniká, je na některých částech světa mnohdy jediným hudebním projevem vůbec. Samozřejmě, že vznikají odlišnosti podle kontinentů, podle tradic, podle času, a to v melodii, rytmu i harmonii. Je zřejmé, že zatímco v některých částech světa píseň žije a dále vzniká, v některých místech, hlavně v evropské části, snad i vlivem technického pokroku v dnešním 21. století je její pozice velmi oslabena. Poohlédneme-li se do minulosti, můžeme však konstatovat, že v Čechách a na Moravě zapustila lidová píseň velmi silné kořeny.

¹ TYLLNER, Lubomír. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978-80-204-1450-2.

První písemné záznamy českého lidového pěveckého projevu souvisí s příchodem křesťanství. Nejstarší zachovalou lidovou duchovní písní z konce 10. století je *Hospodine, pomiluj ny* a ze 13. století *Svatý Václave*. Významným počinem byl zápis písní do Jistebnického kancionálu, jenž obsahuje známé husitské písně jako *Jezu Kriste, štědrý kněže, Buoh všemohúci* a *Ktož jsú boží bojovníci*. Kancionál byl nalezen v Jistebnici u Tábora na faře až v roce 1872, nebyl úplný, ale přesto je to unikát, jelikož obsahuje písně z 15. století.

Pokud se posuneme v historii lidové písně dál, nemůžeme nezmínit 17. a 18. století, kdy dochází k velkému rozvoji písní, v nichž lid nachází útěchu a útočiště pro vyjádření nespokojenosti s nevolnictvím, podřízeností vůči šlechtě a robotou. Vznikají písně o selských rebéliích, na Moravě a na Slovensku pak písně zbojnické. Vedle těchto písní své místo mají světské písně lidové s milostnými lyrickými náměty.

Počátkem 19. století vstupují do popředí tištěné sbírky, které pořizovali sběratelé, jejichž produkce spadá hlavně do organizovaného sběru v zemích bývalého Rakouska-Uherska. Tato akce se realizovala v roce 1819 úřední cestou a vešla do povědomí jako tzv. guberniální sběr. K významným sběratelům písní patřili v této době Karel Jaromír Erben a František Sušil.²

Obrázek 1 - K.J. Erben

² PECKA, Jindřich. *Cestami českých sběratelů lidových písní* [online]. Dostupný na WWW: <http://lidovepisne.cz/cesty01.html>

Obrázek 2 - František Sušil

O sběratelích a sběrech lidových písní jsem obsáhle pojednávala ve své bakalářské práci, tudíž tuto oblast zde mapuji jen velmi stručně.³

Daleko později, mezi lety 1955–1958, sbíral lidové písně v rámci poměrně malého území Čech, respektive Českého Horácka, učitel Josef Václav Kratochvíl, jehož sbírka *Podstrážištské písničky* je předmětem další části mé diplomové práce.⁴

1.3 Dělení lidových písní podle regionů

V celé České republice můžeme vymezit 25 folklorních oblastí. Patří sem Chodsko, Karlovarsko, Stříbrsko, Plzeňsko, Plasko, Prácheňsko, Střední Čechy, Blata, Doudlebsko, Kozácko, Boleslavsko, Podještědí, Podkrkonoší, Horácko, Podhorácko, Hradecko, Náchodsko, Brněnsko, Slovácko, Podluží, Dolňácko, Hornácko, Kyjovsko, Luhač. Zálesí, Mor. Kopanice, Haná, Valašsko, Lašsko.⁵

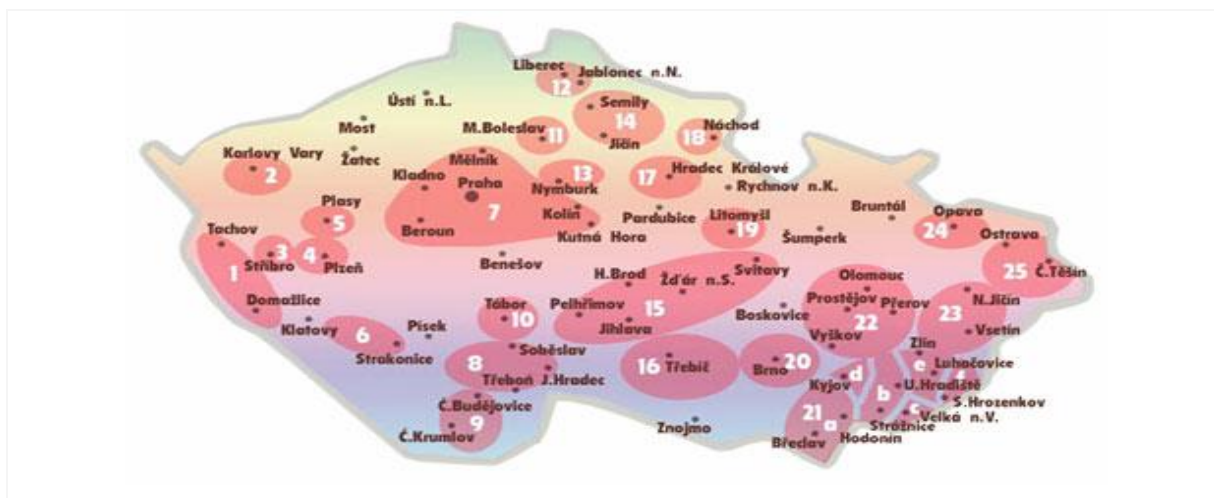
Co se týká folklorních projevů, můžeme říci, že každá z těchto oblastí má své vlastní charakteristiky a specifika v jednotlivých lidových žánrech.

³ MAKOVCOVÁ, Šárka. *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*. Praha, 2012. 111 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická.

⁴ *Lidová píseň na Pelhřimovsku*. In: Příspěvky k hudebním tradicím Pelhřimovska. Pelhřimov 1984, s. 62.

⁵ MOKREN, Aleš. *Folklorní oblasti České republiky* [online]. Dostupný na WWW: <http://folklor.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=4774>

Mapka našich nejznámějších folklorních regionů ⁶

Obrázek 3 - Mapa folklorních regionů

01 – Chodsko	09 – Doudlebsko	17 – Hradecko	21 – d – Kyjovsko
02 – Karlovarsko	10 – Kozácko	18 – Náchodsko	21 – e – Luhač. Zálesí
03 – Stříbrsko	11 – Boleslavsko	19 – Litomyšlsko	21 – f – Mor. Kopanice
04 – Plzeňsko	12 – Podještědí	20 – Brněnsko	22 – Haná
05 – Plasko	13 – Polabí	21 – Slovácko	23 – Valašsko
06 – Prácheňsko	14 – Podkrkonoší	21 – a – Podluží	24 – Slezsko
07 – Střední Čechy	15 – Horácko	21 – b – Dolňácko	25 – Lašsko
08 – Blata	16 – Podhorácko	21 – c – Hornácko	

⁶Czecot.cz. CZeCOT [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: http://www.czecot.cz/?id_tema=19

1.4 Písňové sbírky a jejich sběratelé na Pelhřimovsku

1.4.1 Prameny a místa jejich získávání

Pokud chceme podat co nejvěrnější obraz určitého jevu, v našem případě písni, je nezbytné shromáždit a prozkoumat co největší množství pramenů. Za pramen považujeme jakýkoliv původní záznam písně. Mohou to být volné listy, sbírka, sešit a další různé formy. Prameny hudebního folklóru nejsou samozřejmě reprezentovány jenom takto. Mnoho rodin vlastní v pozůstalosti po svých předcích různé zápisy, zřídka i nahrávky lidových písní, ale není jich ve srovnání s jinými oblastmi mnoho.⁷

Horácko, tedy náš folklorní region, není tak znám, jako jiné národopisné oblasti. Jak jsme již dříve uvedli, býval to kraj poměrně chudý a lidé se zde živili převážně zemědělstvím. Hudební skladatel, náš krajan, rodák z Kamenice nad Lipou, Vítězslav Novák v předmluvě ke knize *Národ v písni* uvádí: „Abych zdůvodnil své mínění, že lidová píseň je jakoby znějícím obrazem povahy lidu a krajiny, kde vznikla, obracím se k rodnému českému jihu. Byl to vždy kraj zemědělský, kam ruch a shon ostatního světa jen stěží pronikal. Chudé role a pastviny, temné lesy a dřímající rybníky vtiskují tomuto kousku země charakter zadumaný, ale též mužně pevný, někdy i drsný. Právě v takovém kraji mohla se zroditi tato rozjímavá píseň.“

„Ze země jsem na zem přišel, na zemi jsem
rozum našel, po ní chodím jako pán, do ní
budu zakopán, potěš mne pán Bůh sám.“⁸

Ten fakt, že mnoho lidových písní se zachovalo do dnešní doby, je především díky trpělivé práci hudebních nadšenců, sběratelů, kteří vytvářeli zápisy písní, přestože neměli tak dobré podmínky, jež bychom měli dnes my. Mám na mysli notebook, mobilní telefon, diktafon, iphone a jiné další vymoženosti. Přestože jsem si pro diplomovou práci vybrala písně především ze sběru Josefa Václava Kratochvíla *Podstrážištské písničky*, uvádím i některé z dalších zajímavých regionálních pramenů, s nimiž jsem se seznámila na několikamístech. V Muzeu Vysočiny Pelhřimov, v Muzeu Dr. Aleše Hrdličky v Humpolci, v Městském muzeu

⁷ MAKOVCOVÁ, Šárka. *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*. Praha, 2012. 111 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická. Michal Nedělka., s.17

⁸SEIDEL, Jan. *Národ v písni*. Praha: L. Mazáč, 1940.

v Kamenici nad Lipou, v Městském muzeu Antonína Sovy a v neposlední řadě v archivu etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu AV ČR, které založil v roce 1991 doc. PhDr. Lubomír Tyllner, CSc.⁹

1.4.2 Sběratelé lidových písní v pelhřimovském regionu

Pelhřimovsko, území, jež ohraničují vrchy Svidník, Křemešník a Stražiště, vytváří přirozenou bránu Českomoravské vysočiny. Básník Antonín Sova, rodák z městečka Pacova, nazval tento kout Čech jako *"kraj mezi třemi vrchy"*. Jak jsme již uvedli, lidé tu nežili v přepychu, ale to, co jim nebylo nikdy cizí, bylo jejich trvalé bohatství – nepřeberné množství lidových písní, jež byly jejich průvodci v každodenním životě.

Horácko, jak je tento folkloristický region označován, se rozkládá podél hranice mezi Čechami a Moravou. Lidé z tohoto kraje často odcházeli za živobytím a tento pohyb obyvatelstva způsobil, že se zde nevytvořila svébytná národopisná regionální kultura, jak tomu bylo jinde.¹⁰

Pro zajímavost uvádíme názory našich předních sběratelů lidových písní na náš region. Čeněk Holas, sběratel lidových písní a tanců, který náš kraj při putování za lidovými písněmi navštívil někdy kolem roku 1900, vyprávěl: *„Na Pacovsku, jako na celé české pahorkatině u Pelhřimova, Černovic až k Humpolci zpěv poslední dobou zašel. Na Pacovsku a celé okolní pahorkatině byla národní píseň přímo něčím opovrhlivým. Odtud byly také mé výsledky velmi chudé, bylo škoda námahy. Ba na mne se tam dívali jako na člověka, který tam přišel pro pohoršení. Vypravoval mně starší řídící učitel z krajiny mezi Lukavcem a Hořepníkem, že když zpíval s dětmi ve škole národní písně, lidé nad tím vrtěli hlavami, je-li prý učitel opilý.“*¹¹

„Jistý farář zde slyšel jedenkrátě pasáka, který sobě zpíval, když hnál dobytek na pastvu. Když přišel druhý den duchovní do školy, vypátral poptávkami, který hochto včera

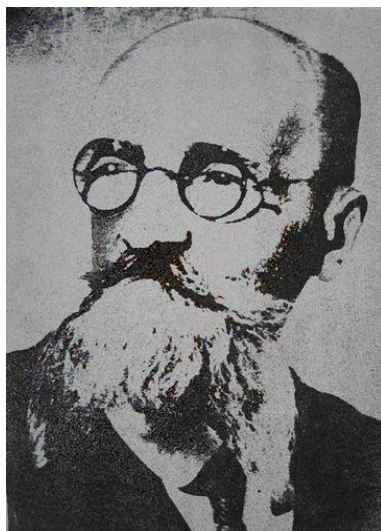
⁹ Etnomuzikologické oddělení navazuje na tradici institucí, kterými byly Lidová píseň v Rakousku (1905), Státní ústav pro lidovou píseň (1919) a Kabinet pro lidovou píseň (1953). V Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV (1954) byla tato činnost v normalizačním období zrušena. Práce etnomuzikologického oddělení byla plně obnovena až po roce 1991 díky iniciaci Doc. PhDr. Lubomíra Tyllnera, CSc.

¹⁰ FUČÍK, Ladislav, Karel PADRTA a Bohumil BOUDA. *Horácké písně*. 1. vyd. Jihlava: Krajský pedagogický ústav, 1959, s. 3

¹¹ HOLAS, Čeněk. *Paměti hudebníků a dudáků*. Národopisný věstník československý 18, 1926, s. 49–68

zpíval, vytáhl ho z lavice a vysázel mu vlastnoručně rákoskou na zadnici, co sedo něho vešlo, aby prý po vsi nehulákal. To se stalo asi roku 1880. Tady na Pacovsku zpíval mně jeden starší člověk tak hanebný popěvek o kanci a svini, jinak vtipně složený, že jsemho přece hrubě odbyl. Již mne toho bylo moc a musel jsem slyšeti při svých cestách ledacos. A s podivením přece zase máme z té krajiny nejstarší zprávy o písni od Jeníka z Bratřic, leží Bratřice u Velké Chyšky, kde já marně chodil.“¹²

Profesor Čeněk Holas se narodil 10. února 1855 v Hostíně u Kovářova, některé jiné prameny jako místo narození uvádějí i Zahorany. Studoval na písecké reálce a pak na pražské technice. Zcela v duchu tehdejší české společnosti se nadšeně věnoval i tělocviku, což bylo tehdy v rámci Sokola považováno za projev uvědomělého češství. Podnikl i několik zahraničních cest, především do Ruska, které jej zaujalo z etnografického hlediska natolik, že zde zůstal delší čas a dokonce se naučil i rusky. Po návratu pak od roku 1880 působil jako učitel tělocviku na jedné z pražských středních škol a později na malostranské reálce, kde se roku 1904 stal nakonec profesorem. Po odchodu na odpočinek se přestěhoval do Milevska, kde bydlel od roku 1912 (některé další prameny uvádějí i rok 1914) ve zmíněné vilce. Roku 1921 se přestěhoval do Písku, kde poté bydlel v ulici Na spravedlnosti. Zde také 8. února 1939 zemřel a byl pochován na lesním hřbitově.

Obrázek 4 - Čeněk Holas

Také Karel Jaromír Erben zavítal do našeho regionu, aby zde pořídil zápisy lidových písní. Některé z nich jsou publikovány v jeho významné sbírce *Prostonárodní písně a říkadla* a doprovází je rukopisné poznámky., „Jinde se ozývaly hlasy, že Pelhřimovsko je kraj

¹² NEUVEDEN. *Jan Jeník z Bratřic* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.spisovatele.cz/jan-jenik-z-bratric#cv>

zamlklýa zpěvu při práci polích nikdy neslyšet“¹³, ale nebyla to tak pravda. Svědčí o tom mnohé sbírky písní, které se nám zachovaly v různých podobách, a dokazují, že písní zde žije dost a dost.

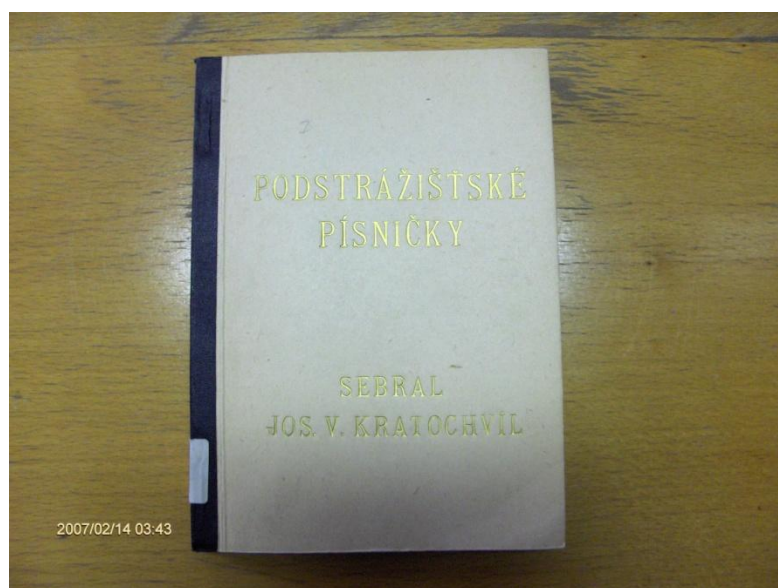
Některé z nich byly veselé a rozpustilé, jako třeba ta, již si notovala babička Smrčková v Červené Řečici:

„Pojď, Škandero, ukaž se,
jak máš tělo překrásné.“¹⁴

O sběratelích a jejich sběrech jsem podávala ucelený přehled ve své bakalářské práci, na kterou tímto odkazuji.

1.4.3 Josef Václav Kratochvíl a jeho sbírka *Podstrážišťské písničky*

Podstrážišťské písničky, rukopisná sbírka od Josefa Václava Kratochvíla, mne zaujala natolik, že se stala hlavním východiskem pro moji diplomovou práci. Dílo je v současné době majetkem Městského muzea Antonína Sovy v Pacově, které jsem několikrát navštívila.

Obrázek 5 Josef Václav Kratochvíl - Podstrážišťské písničky

¹³VALENTA, M. *Hospodářský a kulturní profil Pelhřimovska*. Vlastivědný sborník českého jihovýchodu, 1930-1931, s. 92

¹⁴PERNICA, B. *Červená Řečice*. VSCJ 1, 1920 – 1921, s. 144

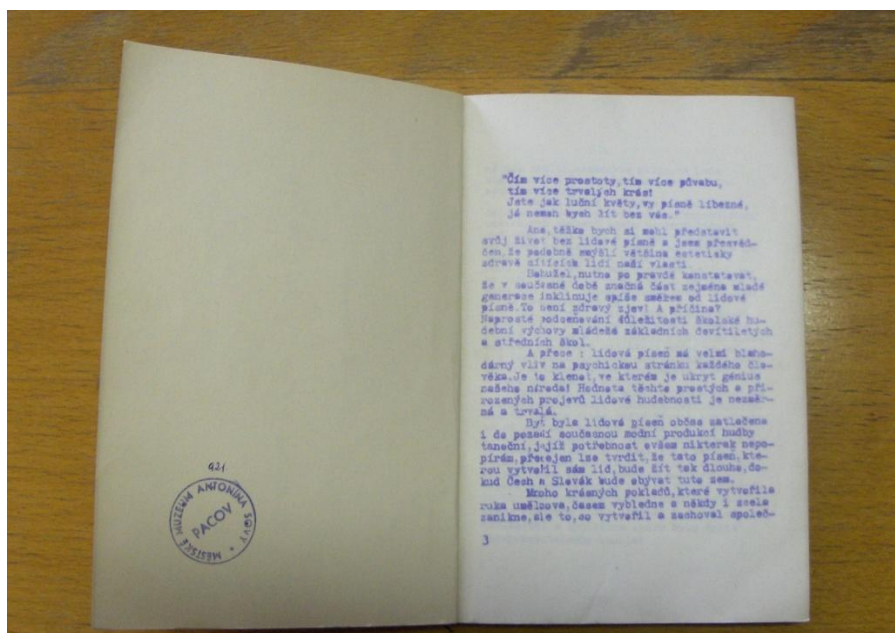
V milou upomínku

Česki Buziňovci 28. kv. 1921

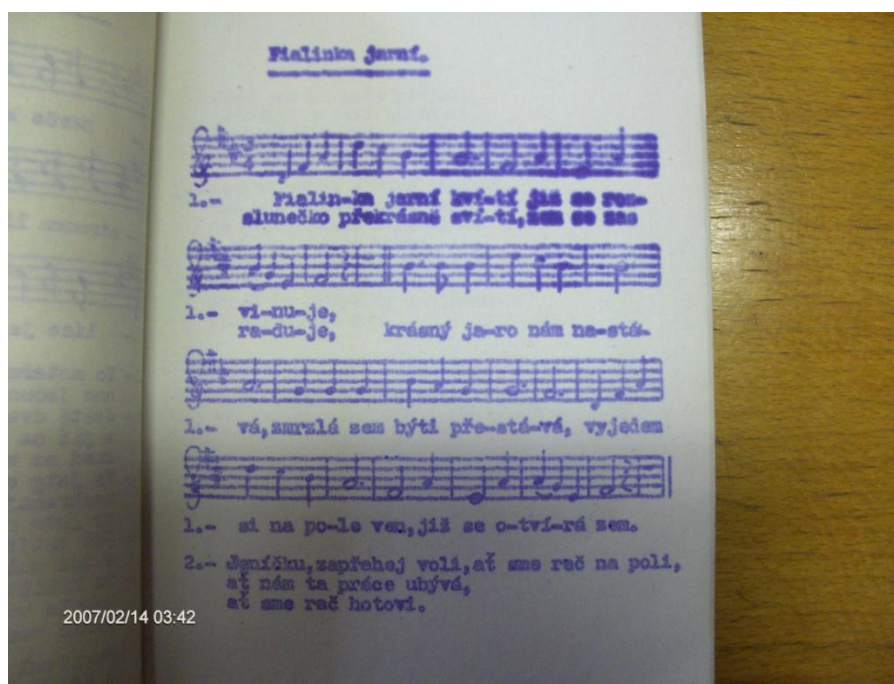
Josef. Kautzner

3-59

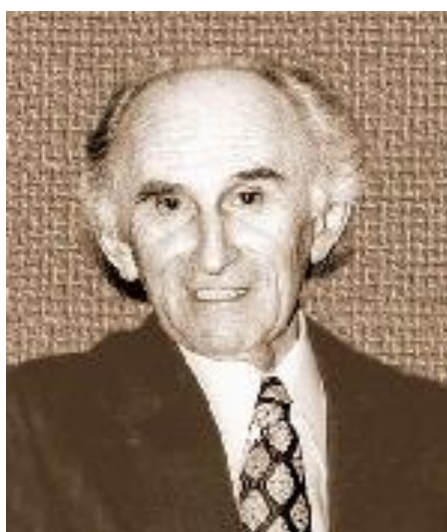
Obrázek 6 - Věnování

Obrázek 7 - Ukázka sbírky

Obrázek 8 - Ukázka sbírky 2

Obrázek 9 - Josef Václav Kratochvíl v době, kdy působil jako ředitel LŠU v Českých Budějovicích

Sběratel Josef Václav Kratochvíl se narodil 30. srpna 1906 v Hořticích u Prahy, kde strávil své mládí a kde po vzoru svého otce získal vztah k folkloru. Jako pedagog, sbornistr, dirigent měl ve svém okolí příležitost sbírat lidové písně. V okolí pod vrchem Stražiště nasbíral v letech 1955-1958 stovky písní. O své sběratelské práci píše:

„Zapisoval jsem písně matčiny a písně svého rodného kraje, zapisoval jsem písně v Podkrkonoší a konečně na věčnou paměť jsem zaznamenal písně z oblasti pod

Stražištěmkraje jihočeského. Putoval jsem větším dílem pěšky, v jihočeském kraji i ve starém kočáře rolníka Jana Zenáhlíka, od vesnice k vesnici, od domku k domku a byl jsem šťasten, když jsem objevil píseň, kterou jsem do té doby nikdy neslyšel.“¹⁵

V době, kdy Josef Václav Kratochvíl působil v Podkrkonoší, zapsal: „Již od svého útlého mládí miloval jsem lidovou píseň. Tuto lásku vložila mi do vínku moje předrahá matka, která si zpěvem zjasňovala svůj nezáviděníhodný životní úděl. O prázdninách v roce 1955, kdy jí bylo 81 roků, jsem všechny písně matčina mládí na její věčnou památku zapsal.“

..., „Vzpomínám s láskou na všechny ty, kteří mi před 20 léty tyto písně zpívali. Ne pro vděčnost a rozhodně ne pro peníze věnoval jsem tolik času k zachycení těchto písní, ale hlavně proto, aby tyto něžné květy, které v minulých dobách tryskaly přímo ze srdcí prostého horského lidu, se opět do srdcí tohoto lidu vrátily. A jsem šťasten, že se mi podařilo alespoň část tohoto pokladu vrátit těm hodným lidem zpět...“

Jako jedinou ukázkou, přestože pochází ze sběru Písně z Krkonoš, uvádíme následující píseň, již Josef Václav Kratochvíl doplnil i svými poznámkami, jak to často dělal i ve sběru z našeho regionu.¹⁶

Proč ta Jizera tak hučí

1. Proč ta Jizera tak hučí,
snad nad naší láskou lká,
proč nemám být, můj Jeníčku,
proč nemám být navždy tvá.
Miluji tě z celé duše,
jak milovat dovedu,
přece tvoje, můj Jeníčku,
přece tvoje nebudu.

¹⁵ TYLLNER, Lubomír. *Lidové písně z Pelhřimovska: Podstražišťské písně*, s. 5

¹⁶ NEUVEDEN. *Lidové písně Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>

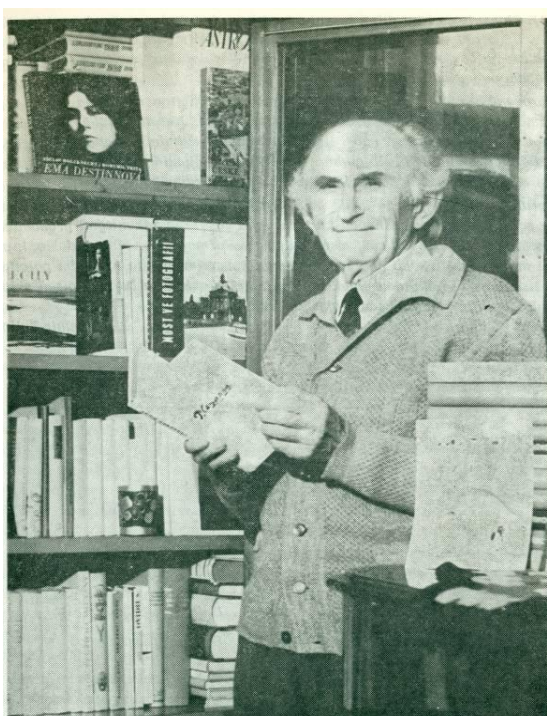
2. Škoda je, drahý Jeníčku,
kroků, kterýchs činíval,
kyž jsi každičkou sobotu,
za mnou večer chodíval.
Lásku věrnou slibovals mi
a já jsem ti věřila,
oklamals mě, můj Jeníčku,
toho jsem se dožila.

3. Budiž šťasten ve své lásce,
buď šťastnější než jsem já
s dívkou, s níž tě navždy spojí
ruka velebníčková.
Tys mi vždycky říkával,
že mě věrně miluješ,
že mě v našem kostelíčku
od oltáře povedeš.

4. Ale marná tvoje slova,
slibovals a přísahal,
ty jsi zničil srdce moje,
tys mě strašně oklamal.
Nechci já ti, můj miláčku,
věru nechci lknouti,
k Bohu volám všemocnému:
vše rač ti prominouti.

5.Sbohem buď, miláčku drahý,
sbohem, sbohem, sbohem buď,
Bůh ti popřej stálé štěstí,
ve své lásce šťasten buď.
A až jednou v pozdní době
vzhlédneš k hvězdě milené,
s vroucí láskou vzpomeň sobě
na děvče opuštěné.

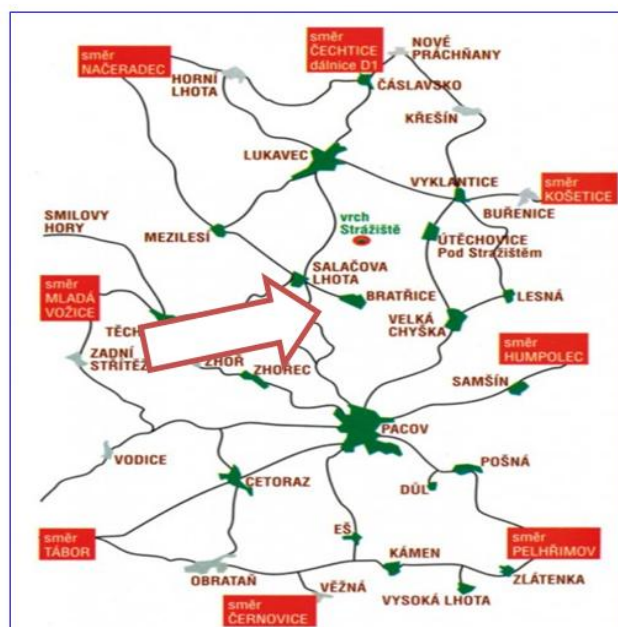
„Tuto písničku mi ve svých 61 letech v r. 1955 zazpívala nadšená lidová zpěvačka babička Božena Mencová z Vrchlabí, která se v r. 1896 narodila v Horní Branné. Byli jsme si navzájem velmi sympatičtí. Před její smrtí 7. 8. 1965 jsem ji přijel z Českých Budějovic se svou chotí navštívit. Když jsme se loučili, ona neustále volala – jako v té písni: “ „sbohem, sbohem... “ „Hodná a milá babička!“ „Její paměti a 2 sešity písní mi dala na památku.“¹⁷

Obrázek 10 - Josef Václav Kratochvíl

¹⁷KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Lidové písně Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>

Sbírka Josefa Václava Kratochvíla čítá ke stovce zápisů lidových písní z okolí vrchu Strážistě na Pacovsku a kromě toho ji doprovází 24 magnetofonových pásků, které jsou majetkem pacovského muzea. Mapka z našeho regionu zachycuje oblast, ve které J. V. Kratochvíl nashromáždil písně pro sbírku *Podstrážistěské písničky*.

Obrázek 11 - Mapa folklorních regionů Jarní obřadní slavnosti

2 Klasifikace písní

2.1 Slovesná stránka písní

Lidové písně odrážejí základní povahové vlastnosti svých tvůrců, již zůstávají v anonymitě. Písně jsou také těsně ovlivněny situacemi, v nichž vznikaly a dále se mezi lidem šířily. Lidové písně se v minulosti rodily ve vztahu k prostředí, geografickému a sociálnímu podmínkám zejména, jak jsme již uvedli, v závislosti na nadání a vlastnostech svých tvůrců a interpretů.¹⁸ Primární funkcí lidové písně je funkce praktická, která je vázaná na konkrétní situaci, zato funkce estetická je většinou až sekundární. Třídít lidové písně je poměrně obtížné,

¹⁸ TYLLNER, Lubomír a kol.: *Lidová kultura*. Biografická část. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Mladá Fronta, 2011.

jelikož na veškerý písňový materiál můžeme nahlížet z různých hledisek. Jak by bylo možné dělit široký zpěvní repertoár lidového společenství, naznačuje publikace *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*.¹⁹

Podle provenience jsou to písně lidové, například *Ach, synku, synku*, zlidovělé jako *Vínečko bílé* Fanoše Mikuleckého či *Chťíc, aby spal* Adama Václava Michny z Otradovic, následují společenské, dělnické, kramářské, kabaretní a další jiné. Z hlediska věku zpěváků rozlišujeme např. dětský folklor, dále písně pro dospívající a dospělé interprety. Náboženské přesvědčení lidí člení písně na světské, jež zachycují témata všedního života, pak světské s duchovními prvky a duchovní, již je například nejstarší česká píseň *Hospodine, pomilujny*. Své místo mají i písně kostelní, které i v současnosti tvoří poměrně širokou oblast. Podle toho, kde se písně uplatňují v lidovém společenství nebo kde či při jaké příležitosti byly uplatňovány dříve, uvádíme jako příklad písně obřadní, tedy ty, jež se zpívaly při slavnostních či smutečních obřadech. Významnou skupinu tvoří písně svatební. Písně zněly prostě všude – při tanci na taneční zábavě, na pohřbu, na pastvě dobytka, při žních, při vánoční, masopustní, velikonoční obchůzce, k lidovým hrám, při práci. Podle toho, jak byl v písni zastoupen děj, lze třídit písně na lyrické, epické, lyrickoepické, neboli balady. Samozřejmě bylo důležité i místo vzniku. Zpívalo se na venkově, ve městě, ve školách, v chrámu, hojně v hospodách, a dokonce daleko více než dnes v domácnostech. Jiné písně zpívala děvčata a jiné chlapci.

Rozdělení písní dle tématu se může v různých zdrojích a úhlech pohledu, dle potřeby nebo důležitosti podstatně odlišovat. Do této kapitoly jsou tedy vybrány pouze stěžejní tematické okruhy písní, se kterými jsme se setkali ve sbírce *Podstrážišťské písničky* Josefa Václava Kratochvíla.²⁰

2.1.1 Tematika ve sbírce *Podstrážišťské písničky*

Tematika lidových písní ve sbírce je velmi bohatá. Často se zpívá o lásce, nevěrných milých, odloučení kvůli vojně, o samotě, ale i o běžných událostech, které nás v životě potkávají. Pro zajímavost, o lidových písničkách z našeho kraje se zmiňuje i následující text Ludvíka Vaculíka v díle *Polepšené písničky*. Je to oblíbená autobiografická kniha jednoho z nejvýznamnějších autorů současné české literatury. Ludvík Vaculík se v kapitole *Moje*

¹⁹ Tamtéž.

²⁰ KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Podstrážišťské písničky*. 1958.

zpěvníky zamýšlí nadpísněmi a jeho vztahu k nim: „*Já nejsem národopisec, muzikolog, ba ani zpěvák. Jsem muž, který si zpívá. Beru píseň jako praktickou věc. Nestuduju písně, jenomjich užívám jako bot: které jsem kdysi naopak studoval...*“²¹ Na jiném místě pokračuje: „*Sedím někdy u piana, čtu si a přehrávám zpěvníky. Je to literatura: písně z určité oblasti jsou zprávou o ní. Tak jsem si jednou přehrával Lidové písně z Pelhřimovska. Melodicky jsou banální, každá je jako nějaká jiná odjinud. Zajímavé jsou v textech. Jedna píseň popisuje, jak se mezi dvěma vesnicemi staví nová silnice: je to se všemi detaily, jako zpráva. Poezie? Ta je až v posledních verších:*

*A až bude hotová ta brandlínská silnice,
tenkrát budeš, má milá,
tenkrát budeš mé srdce.*

*Napadlo mi podívat se do mapy na tu silnici: a ona tam není! Dostali se ti dva za sebe? Sebrali jsme se s paní Vaculíkovou a chtěli jsme to vidět. Napsal jsem potom článek o těch písních, té krajině a zpěvácích (všichni už pod drnem), který vyšel v Literárních novinách před Vánoci 2003“...*²²

Sbírka *Podstrážišťské písničky* je jako mnohé jiné rovněž jakýmsi zrcadlem společnosti. Nyní se budeme věnovat jednotlivě ukázkám některých druhů písní, jež se vyskytly v písňovém sběru Josefa Václava Kratochvíla. Zahrnuje písně milostné, dále hospodské, pijácké, o tvrdé práci životě na venkově, o sociálních útrapách, o národnostním útlaku. Jsou zde zastoupeny písně k různým příležitostem, obřadní, a to svatební, pohřební, pro děti ukolébavky a jedna koleda. Poslední píseň č. 97 je píseň umělá.

Milostné písně – „nositelé ryzího citu“²³. Lze říci, že nejvýznamnější roli hraje textová stránka písně, která v sobě skrývá prosté a přesvědčivé vyjádření nejhlubších citů.

Příkladem písní o lásce, tedy milostných, mohou být *Malá chaloupka* č. 35, *Pověz ty mně, holuběnko popelavá* č. 63, *Šla Nanynka do háječka* č. 74, *Tam na stráni* č. 76, *Ten panskej koči* č. 79 nebo *Už já více přes hranice* č. 81.

²¹ KÁRNÍK, Zdeněk; PEČENKA, Marek. *Moje zpěvníky* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.dokoran.cz/ukazky/1158758085.pdf>

²² Tamtéž.

²³ VALOVÝ, Evžen. *Lidová píseň*. 1. vydání. Brno: Rektorát UJEP, 1977. 86 s

Malá chaloupka

1. Malá chaloupka, malé okénko,
/:spíš-li nebo nespíš, nebo mě neslyšíš,
drahá Andulko.:/

2. Ach, nespím, nespím, dobře tě slyším,
/:ale že já tobě, potěšení moje,
otevřít nesmím.:/

3. Když neotevřeš, spánembohem lež,
/:nepudu já k tobě, potěšení moje,
nepudu podnes.:/

4. Když nepudeš k nám, nepudeš od nás,
/:nebudeš, Pepíčku, po našem trávníčku
procházet se zas.:/

Zazpíval Josef Musil z Radějova, 81 roků, zapsal 25. VII. 1958 JVK.

Pověz ty mně, holuběnko popelavá

1. Pověz ty mně, holuběnko popelavá,
kdypak moje Andulička ráno vstává,
/:časně zrána, za svítání,
je-li hodna upřímného milování.:/

2. Pověz ty mně, dokavad my nejsme svoji,
jak se moje Andulička ráno strojí,
/:jak jí pěkné šaty sluší,
a nemá-li nějaký hřích na své duši.:/

Zazpíval Jan Kotal z Bratřic, 66 roků, zapsal 27. VII. 1958 JVK

Nevěra, další téma spojené s milostnou tematikou, je také zastoupeno několikrát. Uvádíme například *Borovičko borový* č. 5, *Buřenice převyšujou kopce* č. 6, *Častokrát sem chodíval* č. 9, *Když sem šel k milej* č. 26, *Vícekrát nepudu* č. 85.

Častokrát sem chodíval

1. Častokrát sem chodíval k svojí milence,
častokrát sem k ní chodíval, bych ji potěšil
abych já potěšil moje a její srdce,
má naděje mě zklamala, já se zarmoutil.
2. Tu vcházím do dvěří, chasu tu vidím.
Moje milá sedí za stolem s jiným,
a já celý omámený nevím, co dělám,
mám-li já ji zamordovat, nebo umřít sám.
3. Chvilku sem se zdržel, nabil pistoli,
pravím k svej milence: „To je tvůj milý?“
„Pravdu já tobě povídám, můžeš mi věřit,
je to jen pantátův přítel z dalekých krajin.“
4. „To pantátův přítel, pravdu povídám,
vezmi můj prstýnek a přesvěč se sám!“
Ten prsten byl všemu lidu pro nevěřící,
voni se právě chystali ke kopulaci.
5. A když přijížděli blíže kostelu,
má milénka leze z kočáru dolů
a já tu s velkou rychlostí sem k ní přiskočil,
svůj ostrý nůž z kapsy vytáh, k srdci ji vrazil.

6. A když sem ji zabil, sám sem se udal,
že sem svou milenku sám zamordoval.
K smrti sem se připravoval s velkou radostí,
že se s mou milou shledáme tam na věčnosti.

Zazpívala Anna Rokosová z Velké Chyšky, 89 roků, zapsal 20. VII.1958 JVK.

Mnohokrát rodiče nepřáli mladým milencům a z různých důvodů, často finančních, bránili sňatku. O tom pojednává například píseň *Co sem se k vám nachodil* č. 7.

Co sem se k vám nachodil

1. Co sem se k vám nachodil, našlapal bláta,
přece sem tě nedostal, Andulkozlatá,
bláta našlapal, tebe nedostal,
a co ještě nejhoršího pro tebe vystál.

2. Ty rodičové moji srdce neměli,
v tom našem milování mně zbraňovali,
mně zbraňovali, tobě nedali,
a tak moje mladé tělo zamordovali.

3. Až mé mladé tělo na márách bude,
ty pudeš vokolo, zastav se u mě,
příkrov nazvedni, na mě pohlédni,
ó, jak já sem zmordovaný vod falše tvojí.

4. Až mé mladé tělo k hrobu ponesou,
tenkrát mně muziky pěkně hrát budou,
pěkně hrát budou, to na flíghorny,
o, jak já sem zmordovaný vod falše tvojí.

5. Až mý mladý tělo dají do hrobu,
já tady zůstanu, ty budeš domů,
já tu zůstanu, ty budeš domů,
a tenkrát se, má milenko, rozejdem spolu.

Zazpíval Josef Vondráček z Velké Chyšky, 75 roků, „*Naučil jsem se ji, když jsme byli chasníci v Lipkové Vodě na Pelhřimovsku.*“ Zapsal 22. VII. 1958 JVK.

O nešťastné lásce je písnička *Lásko, lásko ošemetná* č. 34, *Přenešťastná ta babická náves* č. 64 nebo *Radějov a Buřenice* č. 66.

Radějov a Buřenice

1. Radějov a Buřenice,
to sou dvě pěkný vesnice,
sou na pěkný rovině,
mezi nima je silnice,
po ní kráčí milovnice,
to je potěšení mé.

2. Tu postýlku, co sem míval,
na který sem vždycky líhal,
častokrát si vzpomenu,
v poli nemám jenom hlínu,
dám já si kámen pod hlavu
a tak si odpočinu.

Zazpívala Antonie Moravcová z Radějova, 90 roků. Zapsal 23. VII. 1958 JVK.

Obřadní písně se svou tematikou váží se k různým tradičním událostem, rodinným zvykům nebo cyklickým údobím roku. Máme na mysli různé obřady hodové, svatební, masopustní, žňové, písně k vítání jara, církevním svátkům a podobně.

Do této kategorie se řadí i písně vánoční, tedy koledy, které v některých dalších sbírkách tvoří z hlediska množství, jejich všeobecné oblíbenosti a frekvence užívání samostatnou složku. Takto například jsou dokresleny vánoční svátky v publikaci, jež pojednává i o Pelhřimovsku.

...Všichni odešli na půlnoční a doma zůstal jenom čeledín. Byl mu dlouhý čas, a proto si šel lehnout do maštale, kde byli koně; čeledín počne dřímati, když pojednou zaslechne hlas jako lidský, jenže trochu silnější: Náš čeledín je na nás hodný, nebije nás. Kdybychom mu tak mohli říci, aby přijal službu ve mlýně, udělal by tam štěstí. Čeledín uposlechl a vstoupil do služby ve mlýně; jedinká dcera mlynářova si ho oblíbila, a poněvadž byl pořádný člověk, neměli rodičové proti tomu ničeho, aby se vzali. Po večeři nese děvečka kravám, čeledín volům nebo koňům Štědrého večera a vyřizuje té němé tváři: Hospodář posílá Vám Štědrého večera, abyste po celý rok tak hodně tahali, dojily. Také do studny hodí hospodyně kousek buchty, chleba, jablko a jádro ořechové. U studně řekne hospodyně: „Hastrmane, hospodář ti posílá Štědrého večera, abys dával, jak jest rok dlouhý, dobrou vodu!“ Slepice zaženou na Štědrý den, než slunce vyjde, pod stůl, pak sepnou kolem řetězem, aby se zdržely pohromadě, dá se jim pod stolem zobati též mák. Též lišce vynáší za humna hospodyně Štědrého večera, každého jídla kousek na mez, aby nechodila na slepice. Na sv. Štěpána vlezte starší děvečka pod žlab a čerstvě jí buchtu s medem, čím dříve jest s jídlem hotova, tím lépe bude dobytek žráti. K večeři štedrovečerní bývalo ve vsi: polévka z hub, černý kuba, bosáčky a do hrnečku bramborů. (Z Pelhřimovska)²⁴

Písně obřadní, jak již uvádíme dříve, je možné dělit na písně rodinné a ke kalendářním obřadům. Sběr Josefa Václava Kratochvíla obsahuje mnoho písní, jež se vážou k svatebním obřadům. V rámci tohoto obřadu se konalo tzv. čepení, tedy rituál, kdy byl na hlavu nevěstě pokládán čepec či šátek. Dívka se měnila ze svobodné na vdanou ženu a při tomto procesu zněly právě písně očepkové.²⁵ Píseň č. 56 *Ach, co se to má státi*.

²⁴ *Jihočeské Vánoce*. Vánoční písně, koledy, obyčeje a betlémy z jižních Čech, Vysočiny a Pošumaví. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2012, 220 stran. ISBN: 978-80-87112-68-7. s. 111

²⁵ VALEŠOVÁ, Dagmar. *Lidová píseň na Pelhřimovsku*. Pelhřimov, 1984. Diplomová práce. Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích. Doc. PhDr. Lubomír Tyllner, CSc.

Ach, co se to má státi

1. Ach, co se to má státi, družičky mé milé,
již se loučím s vámi všemi panenkami,
/:již se s vámi loučím, Bůh buď vždycky s vámi.:/

2. Já jsouc panenka mladá, svůj stav jsem změnila
a sobě za manžela Karlíčka zvolila,
budiž Bohu chvála, že jsem ho dostala,
co mi Bohem souzeno, toho jsem se dočkala.

3. Ach, můj vínku zelený, již tě s hlavy skládám,
svému nejmilejšímu již jej odevzdávám,
aby on jej choval, vždycky mě miloval,
stále až do své smrti v té lásce setrval.

4. Ach, již s vámi žehnám, družičky mé milé,
a vám všem sbohem dávám, smutno této chvíle,
změnily se časy, zavily mi vlasy,
upřímně mnohokrát vám děkuju za tu službu vaši.

Zazpívala Marie Holakovská z Lesné, 78 roků. Zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Další písně zaznívaly „při vejproši“ u nevěsty, ale i u ženicha. Příkladem z našeho sběru uvádíme písně k horácké svatbě č. 54 *Pojď, hrdličko, pojd', má milá* a 55 *Když se mladý Tobiáš na cestu ubíral*.

Pojď, hrdličko, pojd' má milá

1. Pojď, hrdličko, pojd' má milá, sameček cukruje,
co jsi mu jednou slíbila, z toho se raduje.
Tehdys mu dala hubičku, dnes mu dáš pravou ručičku,
pan farář již očekává, který to stvrzuje.

Zazpíval Vojtěch Moravec, poslední „družba“ z Velké Chyšky, 62 r., zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Svatební hostina začínala snídaní v domě ženicha. Družba nakrájel pecen chleba na krajíce, hosté si ze společné mísy nabírali lžící sýr nebo tvaroh utřený se solí a kmínem a k tomu popíjeli kořalku. Muzika zvesela vyhrávala od samého rána. K rodičům ženicha přicházeli hosté a přihlíželi, jak ženich odprošoval rodiče a přijímal požehnání. Řeč za ženicha zpravidla vedl jeho svědek nebo starší mládenec. V okolí Jindřichova Hradce se odprošování rodičů nazývá vejproše. Čím dojemnější a tklivější vejproš dokázal družba vymyslet, aby svatebčané při něm plakali, tím větší slávě se družba těšil.²⁶

Krásná svatební píseň je č. 70 *Slunečko zašlo za hory*.

Slunečko zašlo za hory

1. Slunečko zašlo za hory, svítí krásně k západu,
dočkala sem poslední den, víc už čekat nebudu,
/:ted' pudu do zahrady, tam sou kvítečka vonný,
které Kristus pán rozsíval svojí předrahou krví.:/

2. Mí nejmilejší upřímní starostliví rodiče,
jen vy nade mnou nebud'te zatvrzelého srdce,
/:já k vašim nohám padám, za požehnání žádám,
a za vaše vychování, zaplat' vám to Pán Bůh sám.:/

²⁶ SLUKOVÁ, A.. *Tradice, aneb jak to bývalo* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.wedme.cz/magazin/historie/tradice-aneb-jak-to-byvalo/234>

3. Má z nejmilejší matinko, v celém světě jediná,
co ste vy se nastarala, než ste mě vychovala,
/:ve dne, v noci nespala, o mě ste pečovala,
teď když vás mám zastávati,tak vy ste mě ztratila.:/

Zazpíval Josef Vondráček, kovář z Velké Chyšky.Zapsal 14. VIII. 1958 JVK.

Píseň č. 57 *Přidejte, přátelé, do této kolébky* je tzv. píseň „při kolíbání“.

Přidejte, přátelé, do této kolébky

1./:Přidejte, přátelé, do této kolébky,
budeme kolébat ty malé dítky.:/
/:Hahej, hajej, nynej, chlapečku rozmilej,
hajá, hajá, nyná, holčinka rozmilá.:/

2./:Zakolíbej, Karlíčku,
jenom malou chvíličku.:/
/:zakolíbej chvílku,
než vyperu plínku.:/

3./:Já kolíbat neumím,
za kolíbku se stydím.:/
/:kolíbej si sama,
s kým si radu brala.:/

4./:Já ji brala v štěpnici,
mezi dvěma mládenci.:/
/:ty mně radu dali,
když mě milovali.:/

Zazpíval Vojtěch Moravec,poslední družba z Velké Chyšky, 62 roků.
Zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Mezi obřadní písně patří i ty, jež se v našem sběru vyskytují výjimečně, nicméně nelze je opomenout. Nemohly chybět na žádném pohřbu, jedná se tedy o písně pohřební.

Píseň č. 96 *Zasíval zrnečka v úrodnou půdu.*

Zasíval zrnečka v úrodnou půdu

1. Zasíval zrnečka v úrodnou půdu,
zasil a vzdechl si, kdepak as budu,
stařeček, hospodář jarního dne,
k novému žití když zrnko se hne.
2. Osením Páně jsem pravil sám k sobě,
cítím, že blíží se dozrání čas,
zestárlý starostmi ulehnu v hrobě,
jako se ukládá v stodole klas.
3. Dosek a pohlédl k nebeské výši,
aby Bůh políčku úrody dal,
zvolna pak ubíral se k nízké chýši,
v níž byl snášel radost i žal.
4. Osení zelené bujelo zdárně,
sítil je z oblaků chladivý tok,
barvy nabývalo planoucím světlem,
v zrněk jich srážel se mléčnatý mok.
5. Osení zelené bujalo zdárně,
na poli veselo, v chatrči žal,
obilí zkvétalo, rozsevač chřadil,
ke žnám se volalo, stařeček šel.

6. Šel, aby opustil políčka svoje,
okovy tělesné se sebe sňal,
smrt jemu zavřela života zdroje,
osením Páně byl, Pán si ho vzal.

Zazpívala Božena Papežová z Bratřic, 70 roků. Zapsal 27. VII. 1958 JVK.

Následující skupinu písní tvoří ty, jak uvádíme výše, které byly a stále jsou spojeny s opakujícím se cyklem roku. Jsou to písně novoroční, vánoční, velikonoční a další. Konkrétně ze sbírky *Podstrážišťské písničky* vybíráme tuto píseň č. 82 *Vánoční koleda*.

Vánoční koleda

1. Pochválen buď, Ježíš Kristus, milý Matěji,
až na věky, kam pospícháš, bratře Ondřeji,
já do Betléma běžím, co se tam děje, nevím,
prosím tebe, vrať se se mnou, něco ti povím.
2. Naši hoši v noci pásli blíže Betléma,
velká jasnost vo půl noci jako den byla,
andělský zpěv slyšeli, do Betléma běželi,
že se narodil Mesiáš, vpravdě mluvili.
3. V tom obecném chlévě leží v seně v jesličkách,
a matičku má chudičkou v mizerných plenkách,
on přec tak překrásný je, na každého se směje,
kdo se na něho podívá, radost nabude.
4. Nechoďme tam jako blázni, milý Matěji,
abychom tam přišli prázdný, když nic nemají,
pojďme pro kamarády, nabere s sebou dary,
až toho něco shledáme, pudem spěšněji.

5. Vzhůru, bratři kamarádi, rychle vstávejte,
narodil se nám Spasitel v Betlémě, věřte,
dary rychle chystejte, sestřičkám to oznamte,
ať každá něco uchystá, s námi pospěšte!

6. Ančička pana rychtáře: smetany trochu,
Sekundýna rychtářova: moučku, krupičku,
Monika kramářova: cukrkandl, fíky má,
a Mařenka šenkýřova pivo, víno dá.

7. Anastázie kupcova: mandle, piškoty,
Cecilie purkmistrova: jabka, voříšky,
Apolenka citróny, Liduška dá koření,
Lucie perník, marcipán, k tomu melouny.

8. Rozálie pekařova: mastnou žemličku,
a Anežka sedláková: másla v hrníčku,
Barbora řezníková: jitřničku udělá,
Rozárka oheň rozfouká, oběd udělá.

9. Evička hedbávný pentle, povijánek dá,
Kačenka kartoun koupila, podušky chystá,
peří Verunka dere, Liduška to ušije,
jen hezky brzy pospěšte, nebo zima je.

10. Františka, dcera truhláře, kolébku nese,
Dorota tenkou košilku také přinese,
Majolenka punčošky, Helenka dvě čepičky,
Ostatní všecky pospěšte, ať již jdem brzy.

11. My, bratři, hudbu štemujme, budeme hráti,
Kdepak sou ti malí hosti, budou zpívati,
Franto, ty spust' varhany,
Ondřeji, vemvaldhorny,
Tadeáši, polní trouby, ty, Nácku, bubny.
12. Honzíčková, vy hoboje, strojky rychtujte,
Karlíčku, ty flautu pískej, fagot nenechte,
Ty, Jozífků, housličky, Aloisínku, moldánky,
Violínku, basu, Venclíčku, cimbál, Doubečku.
13. Hrubý dudy já nafoukám, ať hodně funěj,
u jeslíček ta muzika ať je potěší,
teď hrajme již vesele,
když poupátko spát bude,
mamička kolíbat bude, líbezně usne.
14. Nyčko pudem na koledu k pánům sousedům,
Ježíšek ráčí požehnat váš příbytek, dům,
Ježíšek nám povídal,
kdo by nám koledu dal,
že se s ním za to porovná, třeba mnoho dal.
15. Jen my Ježíška milujeme, jej poslouchejme,
jeho svatá přikázání zachovávejme,
srdce čistá připravme,
by on k nám šel, žádáme,
jako betlémský měšťan, tvrdí nebudeme.
16. Ježíšku, králi nebeský, k tobě voláme,
chraň nás ode všeho zlého, tebe žádáme,
pro tvou bídu, trápení, chudobu zde na zemi
uděl svatá požehnání na naši zemi.

17. Uděl svatého pokoje všechněm křesťanům,
ať se ve spolek snášejí, dej pokoj stavům,
ať tě můžem chváliti, v pokoji živi býti,
potom tobě v nebi věčnou chválu vzdávati.

Zazpívala Božena Papežová z Bratřic, 70 roků stará, většina slok opsána podle velice starého švabachem tištěného zpěvníku několika textů, který byl vydán v Praze.

Zapsal 29. VIII. 1958 JVK.

Širokou oblast písní, které si lidé od pradávna vytvářeli a zpívali, tvoří písně pracovní. Sloužily většinou ke kolektivnímu zpívání a svým rytmem a často monotónní melodií povzbuzovaly k práci. Ryzí pracovní písně, jako si např. zpívali černoši coby worksongy, se u nás nedochovaly. Existuje pouze množství písní, jež o práci či řemeslech pojednávají. Ukázkou takové je píseň z našeho sběru č. 45 *Nejsou lepší řemesníci* či č. 46 *Nestarej se, ženo má, zač kováři pijou*.

Nejsou lepší řemesníci

1. Nejsou lepší řemesníci, jako kováři,
ti pracují ve dne v noci, to v potu tváří,
kovadlinka pěkně zvoní,
železo hucí ve vohňi, ve vohňi,
dělají se podkověnky vranému koni.

Zazpíval Josef Myška, kovář v Lesné, 55 r., zapsal 15. VIII. 1957 JVK.

Nestarej se, ženo má

1. Nestarej se, ženo má, zač kováři pijou,
ze starého železa nové cvočky lijou.

Zazpíval Josef Myška, kovář z Lesné, 55 roků. Zapsal 21. VIII. 1957 JVK.

Protože Horácko je kraj spíše zemědělský, mnoho písní pojednává o sedlácích a rolnících. Uvádíme písně č.15 *Fialinka jarní*, č.17 *Já jsem ten český rolník*, č.18 *Jel sedlák orati* nebo č.38 *Měl sedláček kobyly lysou* a č. 59 *Počkejte, sedláci*.

O myslivcích se zpívá v písni č. 8 *Časně ráno, raničko* a v č. 40 *Mysliveček ráno vstává*.

Časně ráno, ráno, raničko

1.Časně ráno, ráno, raničko,
dřív než vyjde jasné sluníčko,
/:vezmu já si flintu, inštrument a pintu,:/
půjdu do háje zeleného,
revíru svého.

2.Čekal jsem tam malou chvilčičku,
spatřil jsem tam hezkou srnčičku,
/:ona prudce běží, nic se neohlíží,:/
zrovna k javorovému stromu,
já jí dal ránu.

3.Počkal jsem tam ještě chvilčičku,
spatřil jsem tam hezkou hrdličku,
/:seděla na buku, dělá: cukrú, cukrú,:/
na mě přesmutného se dívá,
mně se vysmívá.

4.Jseš-li, má panenko, upřímná,
bys mě kousek doprovodila,
/:k zelenému dubu, dál s tebou nepudu,:/
tam k tomu zelenému dubu,
pak pudem domů.

Zazpíval František Mikula, rolník z Babic, 67 roků stár.Zapsal 9.VIII.1955 JVK.

Tím, že Horácko byl kraj velmi chudý, stávalo se, že mnoho mladých lidí bylo nuceno odcházet za prací. Téma vandrování, odchodu a loučení je v našem sběru zastoupeno poměrně často. Následující písně č. 86 *V lese hudba tiše hrála* a č. 77 *Teče voda po vandrokách dolů* jsou toho dokladem.

V lese hudba tiše hrála

1. V lese hudba tiše hrála,
ztrácela se v dál,
měsíček nám pěkně svítil,
když sem s milou stál,
než odjedu za hory a lesy někam do dále,
ještě sme si naposledy zatancovali.
2. Zejtra touhle dobou budu někde v cizině,
Věra šeptá: „Hochu, myslí na mě jedině,
nezapomeň na tu naši lásku, hochu milý,
lidské štěstí bývá klamné,
 pryč je za chvíli.“

Zazpívala Anežka Lišková z Radějova, 58 roků, zapsal 25.VII.1958 JVK.

Teče voda po vandrokách dolů

1. Teče voda po vandrokách dolů,
pod', má milá, povandrujem spolu, zle je.
2. Jaký je to smutný vandrování,
když my nejsme spolu voddávaný, zle je.

3. Panimámo, hezkou dceru máte,
ale že ji doma nemíváte, zle je.
4. Kdybyste ji doma mívávali,
hezký hoši by k vám chodívali, zle je.
5. Naše dcera, vona doma není,
vona pleje pšeničku na poli, zle je.
6. Sotva jeden záhonek vyplela,
tři škadrony hulánů viděla, zle je.
7. Pěkně vítám, páni hulánové,
viděli ste potěšení moje, zle je.
8. Viděli sme, ale zabitého,
spadl s koně, šavle vedle něho, zle je.

Zazpíval František Kuchař, listonoš, Babice, 61 roků. Zapsal 17. VIII. 1958 JVK.

Z písní, jež se vztahují k historickým postavám, uvádíme *Píseň o Havlíčkovi a Husovi*
č. 58.

Píseň o Husovi a Havlíčkovi

1. Když Jan Hus v Betlémské kapli kázal,
že von čistou pravdu lidu hlásal,
že pravdu mluvil, nenáviděn byl,
proto Jana Husa upálili, by tu pravdu
slyšet nemusili.

2. Když Havlíček své noviny vydával,
že von čistou pravdu do nich dával,
že pravdu mluvil, nenáviděn byl,
proto nám Havlíčka utrápili,
by tu pravdu slyšet nemusili.

Zazpíval Josef Vondráček z Velké Chyšky, 75 roků, zapsal 14. VIII. 1958 JVK.

Podstrážišťské písničky obsahují mnoho písni pijáckých a žertovných. Jmenujmeč. 4
Až puďu z hospody, č. 33 *Koupil jsem si lásku*, č. 53 *Oženil se starý kocour* a další.

Oženil se starý kocour

1. Oženil se starý kocour /:vzal si mladou kočku,:/
sliboval jí milování, /:ale jen po očku.:/
2. Mladá kočka však nesnesla /:takového klamu:/
a když večer měsíc vyšel, /:s jiným utekla mu.:/
3. Starý kocour sed za kamna, /:přežalostně mňoukal,:/
měsíček jak mazaneček /:shůry na něj koukal.:/

Zazpívala Marie Veselá z Babic, 60 r., zapsáno 19. VII. 1958 JVK.

Pijácká se smutným koncem je č. 16 *Já jsem muž dobrý, ale žena je zlá.*

Já jsem muž dobrý

1. Já jsem muž dobrý, ale žena je zlá,
když přijdu z hospody domů, ona bublá.
2. Nebublej, ženuško, a nehněvej se,
vem džbánek, dojde pro pivo a napíjem se.

3.Ty ráda pivo piješ já taky,
nebudeme si míti spolu,co vyčítati.

4.Onehdy jeden muž ženu svou pochoval,
a tento nápisjí na hrob dal:

Vždycky jsi mi říkala,že mám mnoho dluhů
a teď kdybych sebevíc pil,musíš držet hubu.

Zazpíval Alois Šustr z Babic, 75 r., zapsáno 20. VII.1958 JVK.

Tematika lidových písní je tak širokou oblastí, že je zdaleka nemůžeme obsáhnout všechny. Proto na tomto místě zmiňujeme jen ty, které jsme vybírali dle našeho uvážení a jež nám byly blízké.

3.1.2 Lingvistické výrazové prostředky

Celá sbírka *Podstrážišťské písničky* je z hlediska slovesné stránky velmi rozmanitá. Je to dáno bezpochyby polohou kraje, z něhož sběr pochází. Přesto se jazyk oblasti vrchu Stražiště v mnohém nejvíce blíží středočeskému dialektu.

V lidových písních nacházíme velmi mnoho různých jazykových prostředků. Díky nim poznáváme chování a jednání lidí, jejich city, emoce, prožitky a nálady. Písňový sběr obsahuje množství jmen křestních s jejich různými podobami. Menšinu slov tvoří příjmení, hojně se setkáváme se jmény místními. Co písňové texty dělá zajímavé, je skutečnost, že jsou naplněny častými metaforami, různými citoslovci, epitety – básnickými přívlastky, zdvořilostmi – deminutivy. Jsou protkány archaismy, germanismy, dialektismy, najdeme v nich řadu slov cizího původu, pejorativa, vulgarismy a další.

Co se týká vlastních jmen, objevují se převážně jména česká. Nejčastěji užívané křestní jméno ženské je Mařenka. Původní tvar, jméno Marie, sbírka neobsahuje. Podoby dívčího jména Anna jsou zapsána také v mnoha písních (Andulka, Ančička nebo Andulička).Mužská jména Pepíček nebo Jozífek, Jeníček, Honzík, Honza nebo Honzíček se v textech hojně opakují. K oblibě patří i František, Francek, Fána, Fanda nebo Franta.Zjišťujeme, že velká většina jmen jsou buď v deminutivu, zdvořilá anebo naopak

pejorativní, čili hanlivá. Například Fanda oproti Francek. Více se však vyskytují jménave formě deminutiv například Frantík, Pepíček, Lidulinka. Největší počet křestních jmen zahrnuje *Vánoční koleda*, číslo 82. Jsou to Mesiáš, Matěj, Sekundýna, Monika, Mařenka, Anastazie, Cecílie, Apolenka, Lucie, Rozalie, Anežka, Barbora, Rozárka, Evička, Kačenka, Verunka, Liduška, Františka, Dorotka, Majolenka, Helenka, Franta, Ondřej, Tadeáš, Nácek, Honzíček, Karlíček, Jozífek, Aloisinek, Venclíček a Doubeček. Biblického Šalamouna uvádí píseň č. 87 *V létě bývá slunce perné* („...pravil moudrý Šalamoun...“). Příjmení jsou ve sběru zastoupena málo (Hus, Havlíček). Pouze v jedné písni č. 22 *Když jsem já byl mladej zajíc* se zpívá křestní jméno a příjmení Josef Babin. V písničkách lze zachytit i názvy míst regionálních, ale i vzdálenějších. Často jsou to názvy vesnic (Buřenice, Babice, Načeradec, Radějov a Buřenice, ale lze najít i město Pacov nebo rakouskou Vídeň a Sarajevo. Ve Vánoční koledě č. 82 je uveden Betlém, jinde v č. 65 Turecko.

K básnickým prostředkům patří přirovnání. Například v písni č. 41 *Na babickém kopci* („...Kdyby moje milá samé pentle byla, tak já si ji přece nevezmu...“), tedy kdyby byla hodně bohatá. Personifikace je vyjádřena ve verších písně č. 23 *Když jsem já byl mladý* („...za mnou se povleče šavle ocelová...“). Mezi básnické přívlastky – epiteta patří spojení *zelený věnec, bílé ručičky, růžička červená* a další. Nejen v křestních jménech je možné najít nespočetné množství deminutiv neboli zdobnělin. Podle pořadí písni nalézáme další – *růžička, hubička, tatíček, matička* a mnoho jiných.

Pokud se zaměříme na vrstvy slovní zásoby, uvádíme archaismy například *zamordovat, slouha troubil, vandrovat, maštálka*. Archaicky dnes působí i tvar rodičové v č. 7 a koncovka – *ti* ve tvarech přísudků – *zastávajíti*. Příkladem germanizmů uvádíme slovo *flíglhorny* v písni č. 7.²⁷ Za vojenský slang považujeme slovo *zupák*²⁸, *dialektismem je nyčko*. Dialektismy jsou v našem sběru poměrně výjimečné. K příkladům vulgarismů patří *držet hubu, nafukovat, stará baba*. Hanlivě vyznívá spojení „*starý kocour*“ – starý mládenec v písni *Oženil se starý kocour* č. 53.

Slovo *kantor* pochází z latiny, z němčiny *rychtář, farář, šenkýřka, šafář, flintička*, také *štamprle* je germánského původu stejně jako *inštrument, špacír* a mnoho jiných výrazů. V písničkách je zapsáno mnoho nespisovných tvarů slovesa být. *Častokrát sem chodíval,*

²⁷(křídlovka z Flugelhorn – signály davané křídlovkou řídily při honech křidelní řady honců)
Profesní mluva a slang hudebníků [online]. České Budějovice, 06.04.2009 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://theses.cz/id/8w0z4k/downloadPraceContent_adipIdno_11032. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Filozofická fakulta Ústav Bohemistiky.

²⁸*Zupák- ABZ.cz* [online]. 2005-2006 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://slovník-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/zupak>

Chvilku sem se zdržel, A když sem ji zabil, sám sem se udal, že sem svou milenku sám zamordoval... Další slova nespisovná jsou *mladej, starej, /přeměnaý, í v ej/, dálebejvala, vod ní, voni, vytáh, funěj, sedum* a mnoho dalších. Úženi *é* v *í* patří stejně jako změna *ý, í* v *ej* k velice rozšířenému jevu jak v koncovkách, tak v kmeni. (*veselý děvčata, kolíbka, postýlka, sukýnka*). V podstražišských písních jsou často užity i složeniny (*pantáta, panímáma*).

Na tomto místě uvádíme, žemapujeme jazykové výrazové prostředky pouze výběrově.

2.2 Typy písní

Horácko, nejrozsáhlejší národopisná oblast v ČR, se vyznačuje prostou krásou lidových písní, rozmanitostí krojů i bohatstvím zvyků a obyčejů.²⁹ Pokud srovnáváme více písní určitého regionu, shledáme, že některé jejich výrazové prostředky jsou stejné nebo velmi podobné (např. lidové písně z oblasti Čech, Moravy, pak z Hané, částečně i z Horácka a Lašska mají řadu shodných základních rysů, tzv. „slohová jednoznačnost“).³⁰

Publikace *Lidová kultura, Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* Lubomíra Tyllnera uvádí, že písně se dělí z hudebního hlediska na:

1. a) jednohlasé; b) vícehlasé;
2. a) parlandové;
b) taktově (metro-rytmicky) členěné,
c) s proměnlivým taktem;
3. a) předharmonické, modální; b) harmonicky podmíněné;
4. a) vokálního typu; b) instrumentálního typu;
5. těsně vázané na taneční projev.³¹

Veškeré písně v našem sběru jsou jednohlasé (homofonní), vícehlasé (polyfonní) se v našem sběru nevyskytují. K parlandovým, jež jsou zastoupeny naprosto výjimečně, lze zařadit třeba č. 16 *Já jsem muž dobrý*.

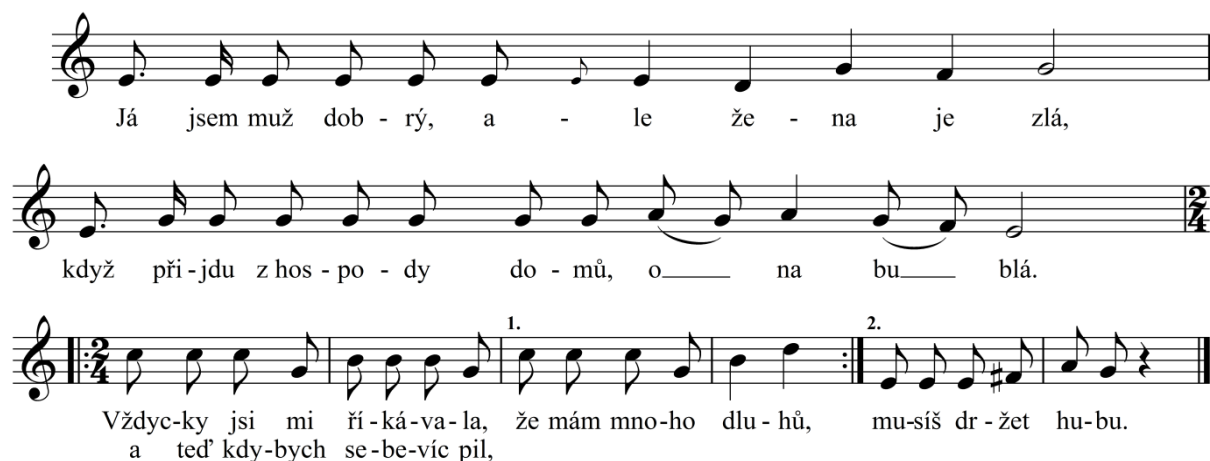
²⁹ MYSLIVCOVÁ, Jana. *Lidová píseň na Horácku a její využití ve školních a mimoškolních aktivitách dětí*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta. s. 9.

³⁰ TROJAN J. *Moravská lidová píseň*. Melodika/Harmonika. Praha 1986, s. 6

³¹ TYLLNER, Lubomír: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, str. 486.

Všechny následující notové ukázky písní v diplomové práci, pokud není uvedeno jinak, jsou převedeny z rukopisné předlohy *Podstrážišťské písničky* a jsou zpracovány v notačním programu Sibelius 5. Tento software je aplikací pro vytváření notového zápisu. Písňe jsou seřazeny abecedně podle jejich incipitů.

Já jsem muž dobrý

Já jsem muž dob - rý, a - le že - na je zlá,
 když při - jdu z hos - po - dy do - mů, o — na bu — blá.
 Vždy - ky jsi mi ří - ká - va - la, že mám mno - ho dlu - hů, mu - síš dr - žet hu - bu.
 a teď kdy - bych se - be - víc pil,

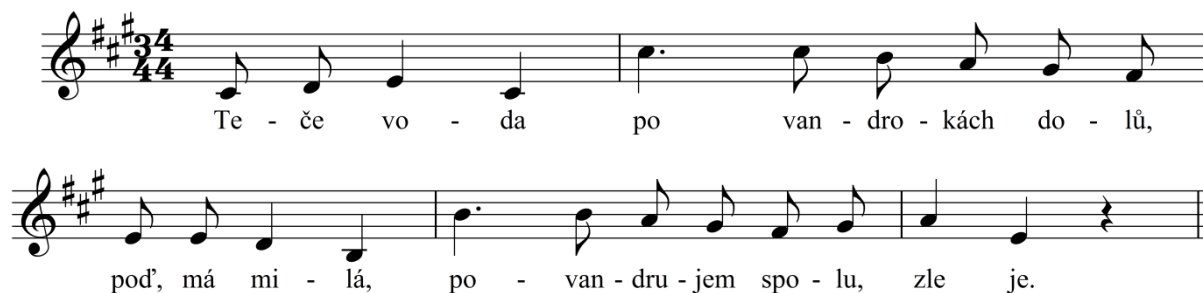
Taktové (metro-rytmické) členění je ve sbírce *Podstrážišťské písničky* v naprosté většině, písňe s proměnlivým taktem nalezneme jen v několika příkladech. V písni č. 6 *Buřenice převyšují kopce* se střídají 3/4 s 5/4 takty, v *Teče voda po vandrokách dolů* č. 77 se vyskytuje takt 3/4 a 4/4.

Buřenice, převyšují kopce

Bu - ře - ni - ce pře - vy - šu - jou kop - ce, Bu - ře - ni - ce pře - vy - šu - jou kop - ce,
 ať si cho - dí za mou mi - lou, kdo chce, ať si cho - dí za mou mi - lou, kdo chce.

Teče voda, po vandrokách

Písňe harmonicky nepodmíněné náš sběr neobsahuje. Harmonická nepodmíněnost melodií je charakteristická pro starou jednohlasou hudbu, kde zákonitosti harmonie v ní byly cizí. Například harmonicky nepodmíněnou melodií nacházíme v naší české nejstarší písni *Hospodine, pomiluj ny*.³²

Dlouhou dobu byla kladena otázka, zda v lidové písni (a v západomoravské zvláště) byl původní text nebo nápěv. Dlouho nebylo hledisko na tuto problematiku jednotné. Pro území Čech a Moravy je zvlášť významné dělení na písňe vokálního a instrumentálního typu, které jako první formuloval Robert Smetana.³³

U instrumentálního (západního) typu vzniká dříve nápěv než text, což dokazuje větší množství textů oproti nápěvům; nové texty s oblibou přebírají nápěv již známý. Dochází přitom k častým odchylkám od správné deklamace, neboť text je vkládán do předem dané melodické předlohy.³⁴ Počet textů často až trojnásobně přesahuje počet melodií, tj. na jednu melodii se zpívá více textových variant.³⁵ Písňe instrumentálního (západního) typu se vyskytují v Čechách, na západní Moravě, ve Slezsku a v přilehlých oblastech Bavorska a Rakouska. Sběr Josefa Václava Kratochvíla se přiklání z naprosté většiny k písňím instrumentálního typu, což ukazuje na spojení s hlavním proudem české písňové tradice. Zajímavá je ale ta skutečnost, že Pelhřimovsko, tudíž i Podstražištsko, nebylo ovlivněno silnou skřipáckou hudební kulturou tak, jako to bylo již ve zhruba 30 km vzdálené Jihlavě.

U písni vokálního (východního) typu se poměr počtu textů a nápěvů vyrovnává nebo naopak počet melodií převyšuje texty, neboť nápěv je tvořen na základě textu a dospívá

³² PAVLÍČEK, R. *Melodicko – harmonická analýza jako součást hudebně teoretického bádání*. Olomouc, 2013. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta. s. 20.

³³ PECHÁČEK, S. *Lidová píseň a sborová tvorba*, Praha, Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1830-2, s. 18

³⁴ TYLLNER, Lubomír: *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, str. 486.

³⁵ PECHÁČEK, S. *Lidová píseň a sborová tvorba*, Praha, Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1830-2, s. 18

přítom k rapsodickému typu zpívané mluvy (L. Janáček, R. Smetana).³⁶ Pokud jde o poměr textů a melodií, počet melodií převažuje, tzn. že se setkáváme spíše se situací, kdy jeden text má více melodických variant.³⁷ Vokální oblast tvoří lidové písně z východní Moravy a ze Slovenska. Sběr Josefa Václava Kratochvíla obsahuje píseň č. 97 *Sbohem, buď, jihočeský kraji*, jež nemá přesně stanovené taktové označení. Tato píseň se podobá písničkám vokálního typu, s nímž se můžeme setkat zejména na Moravě, s jejíž západní částí těsně sousedíme. Text je upřednostněn a nápěv se mu podřizuje.

Sbohem buď, můj jihočeský kraji

Sbo - hem buď, můj ji - ho - čes - ký kra — ji, na - de -

šel už můj po - sled - ní den. le - sy tvé mi ti - chou pí - seň

hra - jí v mís - tě, kde snít bu - du věč - ný sen, le - sy sen.

Písni těsně vázaných na taneční projev obsahuje sbírka také hned několik. V písni *Já jsem ten český rolník* č. 17 objevujeme místa sprázdňými takty, které jsou bez not a textu. Tyto takty byly vyhrávány doprovodem kapely, nejčastěji dechovky, která nápěvy tanečních písní od lidových tvůrců přejímala, umělecky dotvářela a obohacovala melodicky i rytmicky.

³⁶ Tamtéž s.18

³⁷ Tamtéž s.19

Já jsem ten český rolník

Já jsem ten rol-ník čes - ký v ni-čem se ne-vy - pí - nám,
žád - né - mu ji - né - mu sta - vu nik-dy se ne-vy-smí - vám. Kaž-dé - ho
v po - ko - ji ne - chám, a - le sám nik - dy ho ne - mám,____
kdy-by sed - lá - ka ne - by - lo všech-no by hlad tr - pě - lo.

Horácká lidová píseň se vytvářela hlavně od období baroka. Na její tvorbu měl vliv především pohyb obyvatelstva jak z české, tak i z moravské strany (z moravské v menší míře). Kromě toho na ni působil vliv z Bavorska, a to především v době kolonizace.

Během času ale převládl vliv český, což vysvětluje, proč má horácká lidová píseň více charakter instrumentální, oproti moravskému vokálnímu. Český vliv je zde zcela přirozený, neboť středem horáckého území procházelo spojení mezi Prahou a Vídní, a proto zde byla velká migrace obyvatelstva. Můžeme tedy říci, že lidová píseň na Horácku je výsledkem migračního procesu, který se vytvářel v oblasti Českomoravské vrchoviny.

Objevily se však také názory poukazující na nepřesnost pojmů instrumentální a vokální písňový typ. Jejich zastánci, jimiž byli např. hudební vědci Jiří Fukač, Jaromír Gelnar a další, volili raději terminologické označení podle zeměpisného hlediska: západní a východní písňový typ. Ze stejného názoru vycházel také Dušan Holý ve shrnující studii *Na okraj etnografické hranice na Moravě*, kde uvádí že: „Mezi oběma písňovými typy jsou sice rozdíly po melodické i rytmické stránce, ale ne vždy se vyskytují samostatně, naopak se často prostupují a v některých etnografických oblastech žijí vedle sebe.“³⁸

³⁸HOLÝ, D. *Na okraj etnografické hranice na Moravě*. In: Národopisný věstník československý, 2 (35), 1967, s. 21–42.

2.3 Hudební stránka písní

Mezi základní výrazové prostředky, kterými k nám veškerá hudba promlouvá, patří melodie, harmonie, dynamika, rytmus, barva, kontrast, gradace. V lidových písních z našeho regionu se zaměříme v této kapitole na melodii a rytmus.

Nám dnes připadá nejpřirozenější tonální systém, který se označuje durový. Je v něm zkomponována většina písniček na Horácku, ale není to záležitost jen Horácka. Není to však ani záležitost jen Česka. Dokonce to není ani záležitost jen folkloru. V době, kdy se začaly sbírat lidové písničky (tj. v první polovině 19. století), panovala ve vnitřních Čechách doba durová.³⁹

Jak jsme uvedli výše, písně našeho regionu patří k typu instrumentálnímu, a to se projevuje i na tom, že někdy jsou do textů vkládány výplně typu *juchacha, trn, trn, trn, župajda* a jiné. Ukázkou je píseň č. 23 *Když jsem já byl mladý*, č. 44 *Na vojnu jedou*, a č. 79 *Ten panskej kočí*.

Když jsem já byl mladý

Když jsem já byl mla - dy o-sm-náct let sta - rý, ju-cha-cha, už jsem tam, ješ - tě ne,
všec-ko mě tě - ši - lo, všec-ko mě tě - ši - lo, nic mě ne-rmou - ti - lo.

Na vojnu jedou

Na voj - nu je - dou, trn, trn, trn, trn, trn, trn a tam bo -
ju - jou, trn, trn, trn, trn, trn, trn, co tam, má An - dul - ko,
trn, trn, trn, trn, trn, trn, co vy - bo - ju - jou, trn, trn, trn.

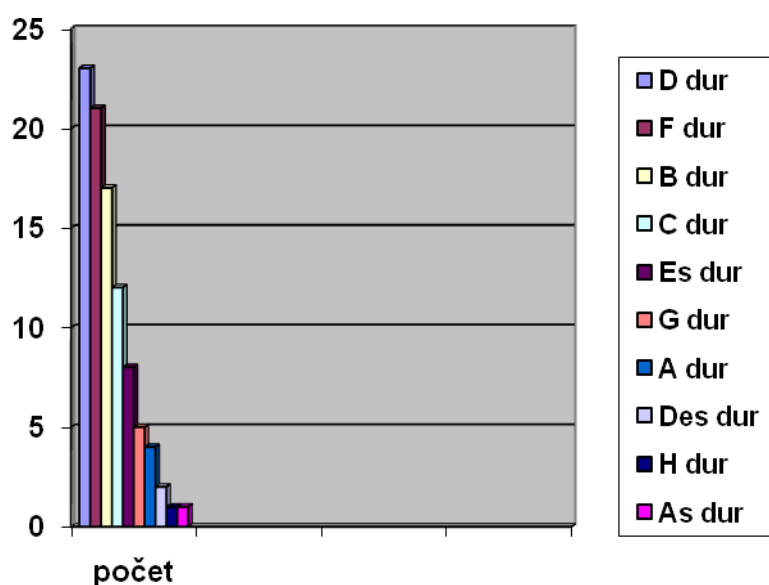
³⁹ HORA, J. *Písničky a popěvky ze severu Horácka*, Josef Hora, Žďár nad Sázavou 2004. s. 9

2.3.1 Melodie

Samotná melodická linka, ale i rytmus v námi sledovaném sběru jsou velmi různé. Pramení i z povahových vlastností obyvatele Horácka, člověka vážného a zádumčivého, v minulosti často živořícího na chudých kamenitých políčkách, která mu poskytovala jen tu nejchudší obživu. I přes tento tvrdý životní úděl se dovedli lidé na Horácku radovat. Jak nám dokazují horácké bály, maškarní merendy, které na několik týdnů, prakticky až do Velikonoc, provázely veselice, dále pak o masopustním úterku tradiční „pochovávaní basy“, dále pouťové zábavy, svatby, křtiny atd.⁴⁰

Lidové písně ve sběru Josefa Václava Kratochvíla se ve valné většině pohybují v tóninách durových. Pro ilustraci uvádíme, že z durových tónin jsme nejčastěji našli tóninu D dur, těsně po ní následuje tónina F dur, dále B dur a C dur. Méně jsou užity tóniny Es dur, G a A dur, Des dur a nejméně H a As dur.

Například pro písně s doprovodem kytary je tónina B dur méně vhodná, naopak písně v D, C či A dur lze na kytaru snadno doprovázet bez nutnosti transpozice.

Obrázek 12 - Graf výskyt tónin

Soubor dobře osvojených podstrážišťských písní, který by byl vybrán podle intervalů na začátku těchto písní, by mohl sloužit jako opěrné písně při intonaci.

⁴⁰ PERNICA, B. *Rok na moravském Horácku a Podhorácku*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1951.

Podle nápěvů je možné písně dělit do několika skupin, které se zde pokusíme uvést na příkladech písní. Tři tóny melodického durového kvintakordu je pravděpodobně pozůstatek původního vytrubování na pastýřskou troubu.⁴¹ V některých písních se objevují vojenské trubačské signály jako v č. 10 *Červená růžička s bílým kvítkem pučí*.

Červená růžička s bílým kvítkem pučí

Čer - ve - ná rů - žič - ka s bí - lým kvít - kem pu - čí, ach, co se
na - plá - čou, ach, co se na - plá - čou mo - je mod - ré o - či.

Zvláště zajímavé jsou začátky úvodních taktů. Mnoho zápisů melodií v našem sběru začíná rozloženými durovými akordy vedenými směrem nahoru. Ukázkou melodického durového kvintakordu je začátek písně č. 31 *K Načeradci cesta* č. 56 *Ach, co se to má státi*.

K Načeradci cesta

K Na - če - rad - ci ces - ta u - šla - pa - ná všec - ka, kdy - by na - ši pá - ni
do - vo - le - ní da - li, je tam hol - ka hez - ká, je tam hol - ka hez - ká.

Repetované tóny v začátečních taktech písně, tedy interval primy, uvádíme v následující ukázce č. 17 *Já jsem ten český rolník* a č. 5 *Borovičko borový*.

41 MARKL, Jaroslav: *Nátrubkové nástroje v hudebním folklóru Čech. Předpoklady vzniku české dechové hudby*. Český lid 70, 1983, s. 133-141

Též:

TYLLNER, Lubomír: Lidová píseň na Pelhřimovsku. In: *Příspěvky k hudebním tradicím Pelhřimovska*. Pelhřimov 1984, s. 66.

Borovíčko borový

Bo - ro - víč - ko bo - ro - vý, sa - mo - rost - lý, ze - le - ný,
cho - dí - val k nám můj mi - lá - ček, a - le už k nám ne - cho - dí.

Já jsem ten český rolník

Já jsem ten rol-ník čes - ký v ni-čem se ne-vy-pí - nám,
žád - né - mu ji - né - mu sta - vu nik-dy se ne-vy-smí - vám. Každé-ho
v po - ko - ji ne-chám, a - le sám nik - dy ho ne - mám,
kdy-by sed - lá - ka ne - by - lo všech-no by hlad tr - pě - lo.

V neděli odpoledne

V ne-dě - li od - po - led - ne, to bej - va - lo mo - je,
vy - jdu le - sem do po - lí, bych spat - řil po - tě - še - ní.

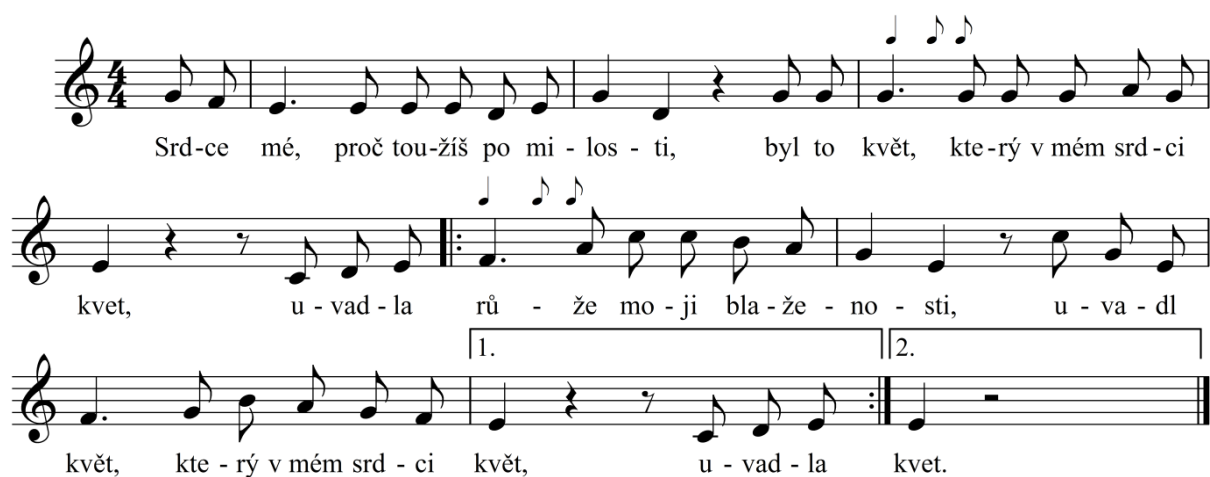
Velkou stoupající sekundou začínají písně č. 66 *Radějov a Buřenice*, klesající č. 71 *Srdce mé, proč toužíš po milosti*. Sekundové postupy často vyjadřovaly v písních stísněnost, smutek, strach. Malá sekunda je zaznamenána v ukázce č. 77 *Teče voda po vandrokách dolů*.

Radějov a Buřenice

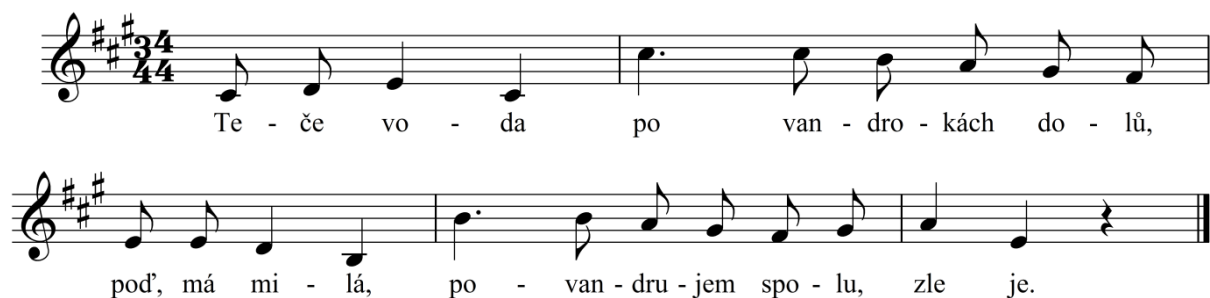
Ra-dě-jov a Bu-ře-ni-ce, to sou dvě pěk-ný ves-ni-ce, sou na pěk-ný ro-vi-ně,
me-zi ni - ma je sil-ni-ce, po ní krá - čí mi-lov-ni-ce, to je po - tě - še-ní mé.

Srdce mé, proč toužíš po milosti

Srd-ce mé, proč tou-žíš po mi - los - ti, byl to květ, kte-rý v mém srd-ci
kvet, u - vad - la rů - že mo - ji bla - že - no - sti, u - va - dl
1. květ, kte - rý v mém srd - ci květ, 2. u - vad - la kvet.

Teče voda po vandrokách dolů

Te - če vo - da po van - dro - kách do - lů,
pod', má mi - lá, po - van - dru - jem spo - lu, zle je.

Vpostupech malé tercie směrem nahoru je zachycena píseň č. 38 *Měl sedláček kobyly lysou*, směrem č. 13 *Dělníci, dělníci*.

Měl sedláček kobyly lysou

Měl sed - lá - ček ko - by - lu ly - sou, krá - vu ku - sou, ko - su tu - pou,
že - nu hlu - chou,
se__ kal__ trá - vu za cha-lu-pou, se__ kal__ trá - vu za cha-lu - pou.

Dělníci, dělníci

Děl - ní - ci, děl - ní - ci, jak se a - si má - te, za
těch pár krej - ca - rů, co si vy - dě - lá - te, za
těch pár krej - ca - rů, co si vy - dě - lá - te.

Č. 31 začíná velkou vzestupnou tercií, stejný postup má píseň č. 12, č. 78.

K Načeradci cesta

K Na-če-rad - ci ces - ta u - šla - pa - ná všec - ka, kdy-by na - ši pá - ni
do - vo - le - ní da - li, je tam hol - ka hez - ká, je tam hol - ka hez - ká.

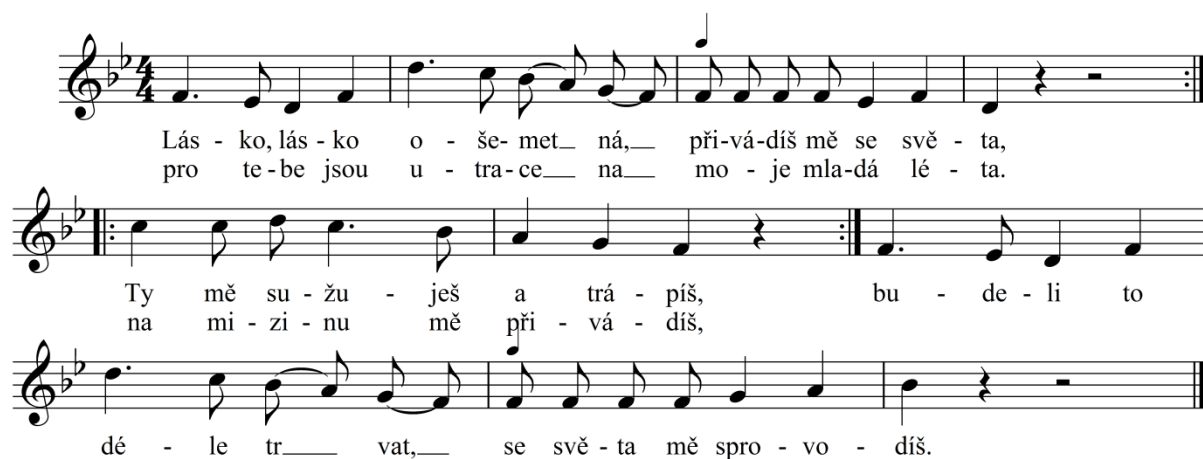
Teče voda, teče

Te - če vo - da, te - če, na ba - bic - ký mlej - ny, všu - de mi
smut - no je, všu - de mi smut - no je, kde má mi - lá nej - ni.

Lásko, lásko, ošemetná č. 34 je příkladem rozeklané melodie.

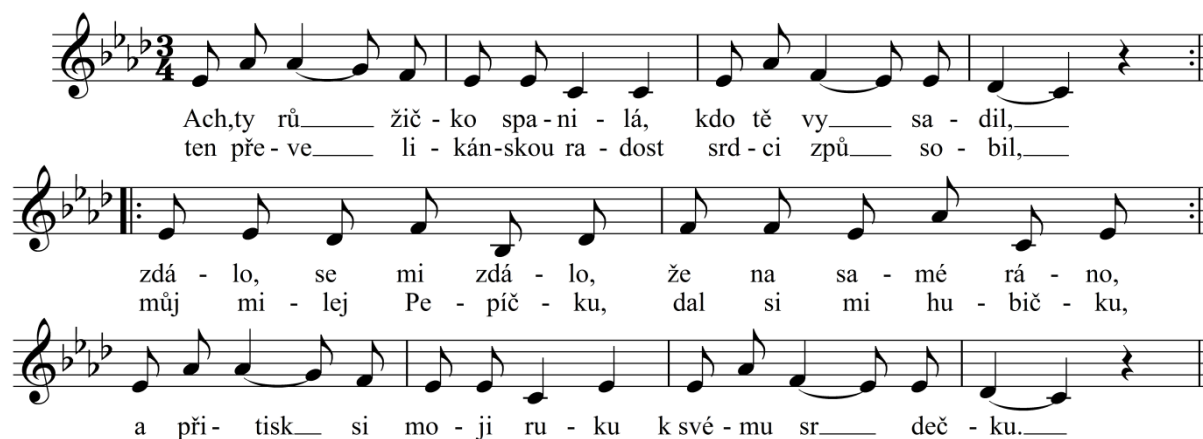
Lásko, lásko, ošemetná

Lás - ko, lás - ko o - še - met ná, při - vá - díš mě se svě - ta,
pro te - be jsou u - tra - ce na mo - je mla - dá lé - ta.
Ty mě su - žu - ješ a trá - píš, bu - de - li to
na mi - zi - nu mě při - vá - díš,
dé - le tr - vat, se svě - ta mě spro - vo - díš.

Čisté kvartové postupy nacházíme v písních č. 1 *Ach, ty růžičko spanilá* a č. 14 *Děvče krásné a spanilé*.

Ach, ty růžičko spanilá

Ach, ty rů - žič - ko spa - ni - lá, kdo tě vy - sa - díl,
ten pře - ve li - kán - skou ra - dost srd - ci způ - so - bil,
zdá - lo, se mi zdá - lo, že na sa - mé rá - no,
můj mi - lej Pe - píč - ku, dal si mi hu - bič - ku,
a při - tisk si mo - ji ru - ku k své - mu sr - deč - ku.

Děvče krásné a spanilé

Děv - če krás - né a spa - ni - lé u - snu - lo pod stro-mem li - bě,
ma - tin - ka u ní stá - la lí - ce je - jí lí - ba - la.

Interval velké sexty je zastoupen v zápisu písně *V lese hudba tiše hrála* č. 86.

V lese tiše hudba hrála

V le-se ti - še hud-ba hrá-la ztrá-ce-la se v dál, mě-sí-ček nám pěk-ně sví-til,
když sem s mi-lou stál, než od - je - du za ho-ry a le - sy ně-kam do dá -
li, ješ - tě sme si na - po - sle - dy za - tan - co - va - li.

Pokud bychom se zaměřili na sledování koncových taktů, ukazuje se, že jsou velmi často vedeny směrem dolů k prvnímu, zřídka i k třetímu stupni tóniny. Příkladem jsou písně č. 96 *Zasíval zrnečka v úrodnou půdu* a 91 *Vstávej, má milá*. Stejně č. 42 *Na břehu dívka seděla* a č. 80 *U Trenčína jarmark bude*.

Zasíval zrnečka v úrodnou půdu

Za - sí - val zr - neč - ka v ú - rod - nou pů - du, sta - ře - ček
za - sil a vzde - chl si, kde - pak as bu - du, k no - vé - mu
1. hos - po - dář jar - ní - ho dne, zrn - ko se hne.
2. ži - tí když

Vstávej, má milá

Vstá - vej, má mi - lá, sní - da - ni va - řit,
pů - jdem do há - je je - le - ny ho - nit.

Jiné postupy melodií jsou například vzestupně k tónické primě jako č. 22 *Když jsem já byl mladej zajíc* a č. 79 *Ten panskej kočí*.

Když jsem já byl mladej zajíc

Když jsem já byl mla-dej za - jíc, sta-rý šty-ry ne - dě - le, a to by - lo
už mě ho - nil Jo - sef Ba - bin, a - le ne-do-ho-nil mě,
mo - je štěs - tí, že tam by - lo blíz - ko houš - tí,
a v tom houš - tí shni-lej pa - řez, do to - ho já jsem si vlez.

Ten panskej kočí

Ten pan-skej ko - cí má čer-ný vo - či, von se mě vy-ptá-vá, kde já spím v no - ci,
žu-paj-da, žu-paj-da, já tě mám rá - da, žu-paj-da, žu-paj-da, já tě rá-da mám.

Tzv. jihočeská floskule se nachází v písni č. 43 *Na těch babických paloukách*, je to v této ukázce v D dur diatonický sestup na dominantu na tón A. Jaroslav Markl ve svém díle *Dudy a dudáci* objasňuje tento termín.⁴² Patrná je v 6., 8. a 11. taktu této písně.

Na těch babickéjch paloukách

Na těch ba - bic-kejch pa - lou-kách, na těch ba - bic-kejch lu-kách,
ztra - til tam mi - lej pe - ní - ze, ztra - til tam mi - lej du - kát.

V závěru této kapitoly ještě uvádíme písně, které stojí za povšimnutí. Napříkladv písni č. 93 *Vysoký jalovec* se liší melodie od jiné stejnojmenné písně⁴³, č. 66 *Radějova Buřenice* je variantem známé *Věžeňské* od Norberta Zouly⁴⁴, tedy na stejný nápěv se zpívá jiný text, č. 75 *Šťastný dobrýtro vinšuju* obsahuje v zápisu verše proložené prózou.

Vysoký jalovec

Vy-so-ký ja - lo - vec, vy-so-ký ja - ko já, pře-skoč ho,
má mi - lá, pře-skoč ho, má mi - lá, rov - ný - ma no - ha - ma.

⁴² MARKL, Jaroslav. *Dudy v české národní tradici*. 1. vyd. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1974. s. 16-17.

⁴³ Ulozto.cz [online]. 2006 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.uloz.to/x11DQ5i/zpevník-lidových-a-zlidovelych-pisni-4-polky-pdf>

⁴⁴ Hudební výchova: Internacionála. Zpěvník 9- budovatelské.pdf [online]. 1971, č. 7 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://public.hajtmr.com/files/lisaj/zpevníky/zpevník9-budovatelske.pdf>

Vysoký jalovec

Es B As Es Es B As Es 1. As Es 2. As B Es B F7 B F7 B

Vy - so - ký ja - lo - vec, vy - so - ký,
 Já ho ne - přes - ko - čím, já sa rá -
 ja - ko já, pře - skoč ho má mi -
 da to - čím, na te - be šo - haj -
 lá ku rov - nej - ma no - ha - ma.
 za - po - me
 nout mu - sím. U - vá - za - li
 O - na se jim
 ko - zu u tr - tr - tr u tr - tr - tr u - vá - za - li ko - zu
 v no - ci u tr - tr - tr u tr - tr - tr, o - na se jim v no - ci
 u tr - na.
 u - tr - hla.

Radějov a Buřenice

Ra - dě - jov a Bu - ře - ni - ce, to sou dvě pěk - ný ves - ni - ce, sou na pěk - ný ro - vi - ně,
 me - zi ni - ma je sil - ni - ce, po ní krá - čí mi - lov - ni - ce, to je po - tě - še - ní mé.

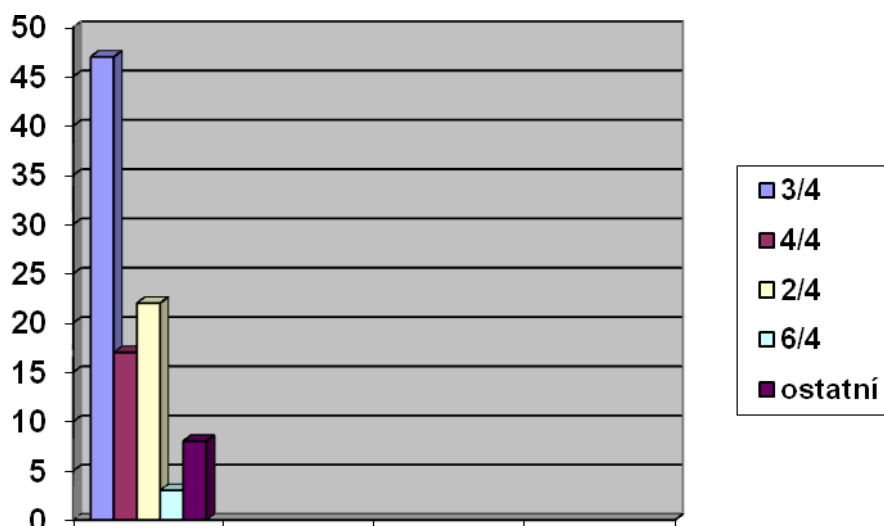
Věžeňská

Pochodem *mf* D A D G A G A7 D A7 D

Za - pěj - me si pí - seň, bra - trý, jak to vol - ným mužům patří,
 tře - ba v zá - lá - ři by - li. V mužné pís - ni, v mužném sto - vě
 ne - má zá - lář va - díť to - bě, i kdy - by tě trá - pi - li.

2.3.2 Rytmus

Písňe ze sbírky *Podstrážišťské písničky* jsou zajímavé nejen po stránce nápěvů, ale i po stránce rytmické. Ve sbírce se můžeme nejčastěji setkat s taktem $\frac{3}{4}$, velmi frekventované jsou takty $\frac{2}{4}$ a $\frac{4}{4}$. Některé písňe mají takty smíšené nebo jsou bez taktového označení.

Obrázek 13 - Výskyt taktových schémat

Takty $\frac{3}{4}$ a $\frac{5}{4}$ se střídají v písni č. 6 *Buřenice převyšují kopce*, píseň č. 77 *Teče voda po vandrokách dolů* je zaznamenána v taktu $\frac{3}{4}$ a $\frac{4}{4}$.

Buřenice převyšují kopce

Bu-ře - ni - ce pře-vy-šu-jou kop - ce, Bu-ře - ni - ce pře-vy-šu-jou kop-ce,

ať si cho - dí za mou mi-lou, kdo chce, ať si cho - dí za mou mi-lou, kdo chce.

Teče voda po vandrokách dolů

Te - če vo - da po van - dro - kách do - lů,
pod', má mi - lá, po - van - dru - jem spo - lu, zle je.

Jak je uvedeno již dříve, v písni č. 17 *Já jsem ten český rolník* nacházíme místa s prázdnými takty, které jsou bez not a textu. Ty obvykle vyhrávala kapela.

Já jsem ten český rolník

Já jsem ten rol-ník čes - ký v ni-čem se ne-vy-pí - nám,
žád - né - mu ji - né - mu sta - vu nik-dy se ne-vy-smí - vám. Kaž-dé - ho
v po - ko - ji ne-chám, a - le sám nik - dy ho ne - mám,____
kdy-by sed - lá - ka ne - by - lo všech-no by hlad tr - pě - lo.

V některých písních lze najít předtaktí neboli neúplný takt. Příkladem je píseň *Slunko se v soumrak chýlí* č. 68.

Slunko v soumrak se chýlí

Slun - ko se v sou - mrak chý - lí, smut - ný den na - stá - vá
a na voj - ně ty pad - lé, ty kry - je noc tma - vá.

Přestože ve sbírce Josefa Václava Kratochvíla dominují písně instrumentálního typu, uvádíme i písně, které nemají přesně stanovené taktové označení. Tyto písně se podobají písňům vokálního typu. Text je upřednostněn a nápěv se mu podřizuje. Není divu, žei takovéto písně sběr obsahuje, vezmeme-li v úvahu, že okolí Stražiště, místo sběru, je přechodovou oblastí mezi typem instrumentálním a vokálním.

Já jsem muž dobrý

Já jsem muž dob - rý, a - le že - na je zlá,
 když při - jdu z hos - po - dy do - mů, o____ na bu____ blá.
 Vždy - ky jsi mi ří - ká - va - la, že mám mno - ho dlu - hů, mu - síš dr - žet hu - bu.
 a teď kdy - bych se - be - víc pil,

Ukazuje se, že velmi typickým jevem v Kratochvílově sběru je tečkovaný rytmus, zde v č. 2 *Až já naposledy na plac vyrukují* dokonce v sekvencích. Další ukázkou tečkovaného rytmu je píseň č. 30 *Když vojáček mašíruje*, kde se navíc střídají takty. Jiný příklad č. 22 *Když jsem já byl mladej zajíc*. Nepřehlédnutelné je, že náš sběr obsahuje zhruba třetinu písní s tečkovaným rytmem, charakteristickým rysem pro náš region. Dokladem jsou písně č. 3, 14, 16, 19, 22, 23, 25, 27, 29, 32, 33 a mnoho dalších.

Až já naposledy na plac vyrukuj

Až já na-po - sle-dy na plac vy-ru - ku-ju, pa-nu hej-tma - no-vi
za vše po - dě - ku - ju, za je - ho do - bro - tu
i za je - ho pso - tu, kte-rou von nám kdy - si u - či - nil.

Když vojáček mašíruje

Když vo-já - ček ma - ší - ru - je, žád - ný ho ne - po - li - tu - je,
je-nom je - ho Ma-jo-len - ka, kte-rou si vzal do sr-den - ka.

Když jsem já byl mladej zajíc

Když jsem já byl mla-dej za - jíc, sta-rý šty-ry ne - dě - le, a to by - lo
už mě ho - nil Jo - sef Ba - bin, a - le ne-do-ho-nil mě,
mo - je štěs - tí, že tam by - lo blíz - ko houš - tí,
a v tom houš - tí shni-lej pa - řez, do to - ho já jsem si vlez.

Synkopické útvary také patří k hojným jevům v zápisech našich písní. Synkopy jsme objevili např. v písni č. 79 *Ten panskej kočí*.

Ten panskej kočí

Ten pan-skej ko - čí má čer-ný vo - čí, von se mě vy-ptá-vá, kde já spím v no-ci,
 žu-paj-da, žu-paj-da, já tě mám rá-da, žu-paj-da, žu-paj-da, já tě rá-da mám.

Při úpravách písní instrumentální soubory, hlavně dechové, někdy směřovaly k náznaku zdobení, ale to není srovnatelné s např. hudeckým cifrováním. Příkladem může být píseň č. 80 *U Trenčína jarmark bude*.

U Trenčína jarmark bude

U Tren - čí - na jar-mark bu - de, se - dum pa - nen za groš bu - de,
 tm - čí tr - ňa - vá, rů - že vo - ňa - vá za groš bu - de.

Zatímco výskyt fermát v moravských písních je zcela typickým jevem, v českých písních se objevují méně. V našem sběru je pouze jedna uprostřed č. 56 *Ach, co to má státi*, kde je zároveň také triolový útvar.

Ach, co se to má státi

Ach, co se to má stá ti, drů - žič - ky, mé mi - lé,
 již se lou - čím s vá mi vše - mi pa - nen - ka - mi,
 již se s vá - mi lou - čím, Bůh buď vždy cky s vá - mi.

Při porovnávání formálních útvarů písní našeho sběru jsme došli k závěru, že formová schémata se příliš neliší od forem, které se běžně užívají v českých lidových písních.

3 Stylizace doprovodu písní

Vzhledem k tomu, že diplomová práce si neklade za hlavní cíl vytvořit stylizované doprovody písní z regionálního sběru, slouží tato následující kapitola jako pomocný přehled návodů, podle nichž lze některé doprovody písní realizovat.

3.1 Stylizace doprovodu písní Podstrážišťské písničky – příznávka, rozklad

Doprovod lidových písní může mít mnoho podob. Samozřejmě, že záleží na charakteru doprovázené melodie, ale velmi důležitá je i funkce písně a momentální situace, při jaké se píseň hraje a zpívá.⁴⁵

Interpretace lidových písní může být různorodá. Jsou písně, jež instrumentální doprovod nutně nevyžadují, zpívají se bez doprovodu, tedy a capella. Jiné můžeme doprovodem opatřit, ale téměř vždy je třeba respektovat tradice daného místa nebo interpretaci samotné písně.

Východiskem pro stylizaci doprovodu písní je vlastní harmonizace písně, tj. podložení vhodnými akordy, z nichž můžeme utvářet rozmanité modely. Při tvorbě úprav lidových, ale i umělých písní je nutná znalost základních prvků harmonie, tedy nauky o tvoření a spojování akordů. Je nezbytné umět vytvářet akordy a jejich modifikace, s citem s nimi pracovat tak, aby písní harmonická kostra dala jistý řád a smysl. Stylizací rozumíme úpravu doprovodu dle žánru písně, tedy zda se jedná o pochod, polku, valčík, ukolébavku a podobně. Dále musíme vycházet z tempa a konkrétní nálady písně, nezbytnou složkou je obsah textu písně. Respektujeme též taktové označení, přestože u některých písní může v původních zápisech chybět, důležitým ukazatelem je druh taktu, tedy sudý či lichý. V neposlední řadě je třeba při stylizaci brát ohled na úroveň a vyspělost nástrojových dovedností těch, kteří píseň doprovázejí.

⁴⁵NEDĚLKA, M. *Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3. s. 63

Nejzajímavějším typem a jistě i nejsložitějším je doprovod improvizovaný, pro ten je nutná znalost hudební nauky a harmonie v širokém měřítku. Improvizovaný doprovod závisí velmi na znalostech a praktické zkušenosti interpreta. Doprovod by měl být vhodně zvolený, v dynamice slabší, vyrovnaný, aby spolu s melodií tvořil dokonalý celek.

*Hudbu je třeba se stále učit nejen vnímat a reprodukovat, ale také tvořit, i když nemáme skladatelské ambice. Interpret, ale i pedagog má být současně všestranně rozvinutou osobností.*⁴⁶

3.1.1 Písně v sudém taktu

U písní v sudém taktu, například vojenských, by doprovod mohl být stylizovaný do pochodu. To proto, aby se při nich zvýraznila rytmická, respektive pohybová složka.

Písně vojenské ovšem často bývají i smutné, tklivé. Není na tom nic neobvyklého, protože mladý chlapec se loučí s rodiči, milou a není mu do smíchu. Zde by se doprovod stylizovaný jako pochod nehodil. Naopak je tomu u písní odvodních, těch, při nichž často vesele vyhrávala hudba. Ty by měly znít „od podlahy“, aby navodily tu pravou oslavnou atmosféru.

Takovým druhem doprovodu lze i hrát písně, jež být vojenské nemusí, ale při nichž by se měl vyrovnat krok.⁴⁷

Tzv. příznávkový doprovod je stylizace, při níž dojde k rozdělení harmonie na basový tón a tzv. příznávku. Ta může být tvořena všemi tóny daného akordu nebo jeho některých částí. Elementární podoba tohoto doprovodu vzniká jednoduše rozdělením akordů na basový, tedy nejnížší tón, a na příznávku, již tvoří dva zbylé tóny akordu. Tento typ stylizace, ve kterém se zdůrazňuje důležitý hudebně vyjadřovací prostředek – metrum, výrazně umocňuje

⁴⁶Tamtéž s. 181

⁴⁷ STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s 98, s. 66

taneční charakter písně. Přiznávky v sudém – 2/4 taktu a v osminových hodnotách jsou charakteristické například pro náš oblíbený tanec polku.

Ukázky možných schémat:

Příklad polkového doprovodu (varianty a, b):

a) střídáme bas a přiznávku z akordů – polka

b) lze použít tzv. střídavý bas, technicky náročnější – polka

c) přiznávka rytmizovaná synkopicky⁴⁸

Podobně můžeme hrát přiznávkový doprovod ve čtvrtkových hodnotách.⁴⁹

Tzv. figury jsou rytmicko-melodické útvary, které vzniknou členěním akordů harmonické kostry doprovodu. Varianty těchto figur vznikají tak, že rozkládáme akordy.

Takto vedená stylizace je poměrně značně variabilní, ale není vhodné ji tříštit na příliš krátké rytmické hodnoty (např. pohyb v šestnáctinových notách), naopak nejčastěji se ve 2/4 taktu objevují osminové figurace. Chceme-li doprovodit písně hravé, žertovné, dětské, tak toto je právě možný typ stylizace doprovodu. Pokud není píseň výrazně členěná z hlediska její formy, je dobré, když zachováme jeden druh figury, abychom píseň příliš nerozbili.

Do posledního taktu písně umístíme plný akord — „tečku za větou“.⁵⁰

Podobným způsobem, ale citlivěji, jemně a tiše, v pomalém tempu bychom mohli doprovázet i ukolébavky.

⁴⁸ Tamtéž, s. 68

⁴⁹ STRÁNKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9, s. 98, s. 69

⁵⁰ Tamtéž, s. 71

3.1.2 Písně v lichém taktu

Tak jako u tanečních písní v sudém taktu, jak jsme výše uvedli, tak i u tanců v lichém – třídobém taktu můžeme realizovat stylizaci doprovodu. To znamená, že využijeme střídání basu a příznávek.⁵¹ Tento model použijeme u rychlejších písní – například valčíků.

Následující příklad příznávkového doprovodu v lichém taktu hraje pouze klavír a je rozdělen mezi obě ruce. Melodie písně není obsažena v doprovodu, jen se zpívá. Tento příklad stylizace doprovodu písně lze užít i u méně zdatných klavíristů.

Když jsem já byl mladej zajíc – zkrácená ukázka doprovodu (sběr *Podstrážíšské písničky*)

U písní pomalého nebo středního tempa v lichém taktu, jež nemají taneční ráz, můžeme využít jeden z těchto způsobů rozloženého akordu:⁵²

⁵¹Tamtéž, s. 73

⁵²Tamtéž, s. 76

Časně ráno, raničko – zkrácená ukázka doprovodu (sběr *Podstrážišťské písničky*)

3.1.3 Akordická stylizace v pravé ruce

Abychom připomněli další možnosti, uvádíme další možnou stylizaci doprovodu písní. Vychází z toho, že použijeme akordy v pravé ruce nejen k doprovodu, ale i k opisování melodické linky. Tóny harmonizované melodie hraje pravá ruka, respektive malíček pravé ruky, jako ty nejvyšší. Levá ruka basuje v jednohlase, nebo ve zdvojené v oktávě. Tento způsob harmonizace vyžaduje velmi citlivé použití pravého pedálu.

Malá chaloupka, malé okénko – zkrácená ukázka doprovodu (sběr *Podstrážišťské písničky*)

3.1.4 Ostinata

Ostinato (z lat. *ostinatus*) znamená tvrdošíjný, neústupný. V hudbě pak znamená neustálé opakování výrazného rytmického nebo rytmicko-melodického motivu, nejčastěji v base. Nad ním se hlasy ostatní volně pohybují a s nímž se občas disonantně střetávají, což bývá zvukově značně neotřelé a nápadné. Ostinato, přesněji ostinátní figura tedy zůstává neměnná, na melodii nezávislá, a proto patří k nejsnáze dosažitelným doprovodným modelům.⁵³ Ostinato neboli ostinátní figura tedy může mít mnoho podob. Ostinata podle Michala Nedělky⁵⁴ můžeme klasifikovat *dle počtu tónů, hlasů a rytmického průběhu*.

Jednohlasá ostinátní figura může být dvoutónová nebo vícetónová.

a)

b) vícetónové, např.

a) *Měla žena muže - zkráceno (sběr Podstrážišťské písničky)*

b) *Měla žena muže-zkráceno (sběr Podstrážišťské písničky)*

Složení ostinátních modelů zůstává neměnné a právě tato neměnnost s sebou nese zajímavé zvukové momenty, když se doprovodný a melodický hlas disonantně

⁵³ NEDĚLKA, Michal: *Průvodce učitele praktickou harmonií*. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2004. 111 stran. ISBN 80-7290-152-4. Str. 30-34.

⁵⁴ NEDĚLKA, M. Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3..s. 72

střetávají. Ostrost těchto střetů ovšem zmírňuje tvrdošíjné opakování doprovodných motivů, jejichž jednotvárnosti poměrně rychle uvykáme.⁵⁵

3.1.5 Doprovod písní obohacený o vedlejší stupně

Akordy jsou souzvuky, které používáme při harmonizaci písní. Definice akordu zní, že je to souzvuk nejméně tří tónů. Akord lze postavit na každém tónu stupnice. Rozlišujeme akordy hlavní a vedlejší. Hlavní jsou tonika /T/, subdominanta /S/, dominanta /D/.

Kvintakordy T, S, D tedy stavíme na I., IV. a V. stupni. Tyto akordy jsou v durové tónině dur a jsou označovány jako základní harmonické funkce. Na ostatních stupních, na II., III. a VI. stupni vznikají kvintakordy mollové, případně na VII. stupni kvintakord zmenšený. Tyto se značí jako vedlejší.

Akord II. stupně supluje obyčejně subdominantu před dominantním akordem, kadence mívá tvar T, II, D, T. Akord postavený na stupni II melodii zjemní.

Daleko, široko – ukázka kytarového doprovodu (sběr *Podstrážišťské* písničky)

D D G D (A) D A G

Da - le - ko, ši - ro - ko sou ba - bic - ký po - le, po nich se

D emi A D D emi A A A7 D

1. 2.

pro - chá - zi po - tě - še - ní mo - je, po - tě - še - ní mo - je.

3.2 Lidový dvojhlas

Za lidový dvojhlas považujeme vedení hlasů nejčastěji v souběžných terciích a sextách. V minulosti, zvláště v době vzniku prvních projevů vícehlasu, tyto souzvuky byly dokonce zakázány, upřednostňovalo se vedení hlasů v paralelních kvartách a kvintách.

⁵⁵NEDĚLKA, M. Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3. s. 73

Vedení tercií bylo považováno dokonce za disonantní. Dnes je to naopak. V současné době tzv. druhý hlas dovedeme zpívat bez nějaké dlouhé průpravy, tento zpěv, lidový dvojhlas, je přirozený. Vedení ve spodní tercii může vzniknout tak, že pod hlavní melodickou linií písně vkládáme interval tercie.⁵⁶

Kdo to jde k nám – zkrácená ukázka lidového dvojhlasu (sběr *Podstrážišské písničky*)

Píseň *Kdo to jde k nám* bychom také mohli hrát tak, že dvojhlas přidáme teprve po repetici, tedy vložíme interval spodní tercie.

3.3 Mollové písně

V kapitole o typech lidových písní jsme uvedli, že písňový materiál rozdělujeme na písně typu západního, tedy instrumentálního, a to v Čechách a západní Moravě. Morava a Slezsko jsou charakteristické písněmi typu vokálního, východního. V Čechách se vyskytují písně s mollovými tóninami méně často, na Moravě je tomu jinak. V našem sběru se mollové tóniny nevyskytují.

3.4 Přede hry

Předehra k písni bývá tvořena několika málo takty a jejím základním úkolem je nastínit zpěvákům takt, tóninu a vlastní charakter písně. Harmonická kostra přede hry písně by mohla obsahovat pořadí základních harmonických funkcí takto: T, S, D, T.

⁵⁶Tamtéž, s. 84

Přede hry u písni mohou mít několik podob. Může to být několik taktů přesné citace úvodní části písně, resp. závěrečné fráze. Přede hru lze vytvořit i z několika taktů závěru písně, někdy může přede hra vzniknout kombinací počátečních a závěrečných taktů.

Přede hru může tvořit zcela odlišná melodie, ovšem musí korespondovat s písni, k níž patří.

Borovičko, borový–přede hra (sběr *Podstrážišťské písničky*)

Přede hra

Bo-ro-víč - ko bo-ro-vý,

sa-mo-rost - lý, ze - le - ný, cho - dí - val k nám můj mi - lá - ček, a - le už k nám

ne - cho - dí. Dohra

4 Možnosti využití lidových písni

V této části diplomové práce nastíníme, jak by bylo možné v současné době využívat lidové písně z našeho sběru. Dovolujeme si citovat text Josefa Václava Kratochvíla, který ve své sbírce *Podstrážišťské písničky* hned v úvodu píše: „Ano, těžko bych si mohl představit život bez lidové písně a jsem přesvědčen, že podobně smýšlí většina esteticky zdravě citících lidí naší vlasti.”⁵⁷

Ano, i my máme podobný názor.

Dovoluji se poohlédnout do své minulosti.

Jako batole jsem se setkala ve svém životě nejdříve s různými říkankami, popěvky a následně s krátkými a jednoduchými lidovými písněmi. Pocházím totiž z rodiny zapálených milovníků hudby, nemohu nevzpomenout na vliv lidových písniček ve škole na všech stupních. Již jako malá dívka jsem v mateřské škole v Kovářově u Milevska, kde žijí dodnes silné folklorní tradice, zpívala na nejrůznějších besídkách a vystoupeních.

⁵⁷KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Podstrážišťské písničky*. 1958. s. 3

Zpívala jsem ráda s nadšením, proto mne paní učitelky často do role zpěvačky stavěly. Většinou jsem nezpívala písně umělé, ale tehdy to byly právě písně lidové, nejčastěji jihočeské. Když jsem navštěvovala základní školu, začala jsem se věnovat hře na klavíra sólovému zpěvu v pelhřimovské základní umělecké škole. Do Pelhřimova jsme se totiž s rodiči přestěhovali. Za jedno z nejhezčích období považuji roky, kdy jsem s pelhřimovským Jazzbandem získávala zkušenosti se swingem, když jsem stávala za mikrofonem. Následně jsem se zúčastňovala mnoha soutěží a přehlídek, velmi často takových, které byly zaměřeny na zpěv písní pouze lidových. Mohu jmenovat například soutěž okresního formátu Pelhřimovský zvonek, kde jsem vystupovala několik let za sebou v kategorii zpěv sólo. Mnohokrát jsem zpívala lidové písně na různých školních vystoupeních, akademiích anebo jen tak pro radost sobě a svým blízkým. Přestože jsem byla a dále jsem obklopena převážně hudbou z oblasti populární, k písním lidovým, jak jsem již uvedla, jsem měla vždy blízko. Pamatuji na Jihočeský folklorní soubor Kovářovan, kde zpívala moje maminka, na nespočet písní, které jsem si s ní doma po několik let u pianina zpívala, když jsme v Kovářově bydleli. A právě jednou z možností využití pokladů, které nám zachovali naši sběratelé, je činnost folklorních souborů. I v našem regionu působí folklorní soubory Stražišťan, Podskalák, Trnávka a mnoho dalších. Jsem ráda, že i dnes se díky těmto tělesům udržují tradice naší národní kultury.

4.1 Folklorní soubory

Folklorní soubor Stražišťan je sdružení zaměřené svou činností na region České Horácko a částečně i na sousedící Kozácko. Soubor tvoří tři složky – taneční, pěveckou a dětskou, která vystupuje pod názvem Stražišťánek. Zpěváci, muzikanti a tanečníci pocházejí většinou z městečka Pacov, jež leží nedaleko Pelhřimova. Nadšenci Stražišťanu se scházejí jednou týdně a každá část souboru zkouší samostatně. Historie souboru spadá až do roku 1968. Podnětem ke vzniku souboru byla stará pacovská tradice, kterou bylo Kozimberské posvícení. Dá se říci, že je to zcela ojedinělá akce v celých Čechách. Kozimberské posvícení se slaví každý rok vždy druhou neděli v srpnu, po svátku svatého Vavřince. Má to být oslava, kdy se zahajuje sklizeň raných odrůd brambor, které se v našem regionu ve velké míře pěstují. Brambory, to byla hlavní část obživy hodně chudých lidí. Místní část města Pacova se označuje Kozimberk a podle tohoto názvu se slaví i Kozimberské posvícení.

Mezi zakládající členy souboru patří dodnes žijící pacovský dudák František Zajíc s Jaroslavem Hejdou, Václavem Kukačkou, Marií Holakovskou, Melitou Kolářovou a Jožkou Hájkovou. Tato skupinka lidí je považována za základ, jádro souboru. Od roku 1993 je soubor samostatným právním subjektem.

Nyní soubor vede Petr Bratránek, hlavním choreografem je Jiří Taks a vedoucím muziky je František Zajíc, zakládající člen souboru. Stražišťan reprezentuje nejen město Pacov, nejen region Českého Horácka, ale celou naši Českou republiku v zahraničí na různých folklorních festivalech a přehlídkách. Repertoár tohoto tělesa tvoří široká paleta písní: písně žertovné, na rozloučení, milostné, smutné, vojenské, pijácké. Taneční složka souboru velmi zdařile choreograficky provádí temperamentní mateníky, tj. tance s proměnlivým, nejčastěji 2/4 a 3/4 taktem, veselé kozácké tance či vtipné pijácké písně s nápaditým pohybovým provedením.⁵⁸

Obrázek 14 - Folklorní soubor Stražišťan

Dětský Stražišťánek, tvořený menšími zpěváčky, pokračuje v šlépějích dospělých a reprezentuje Pacov na mnoha slavnostních akcích.

⁵⁸ NEUVEDEN. *Folklorní soubor Stražišťan, Pacov* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/ziva_kultura-54/folklor-59/?id=2155

Obrázek 15 - Folklorní soubor Stražišťánek

Podskalák

Folklorní taneční soubor Podskalák byl založen v roce 1990 v Kamenici nad Lipou. Je to městečko od vrchu Stražiště směrem na jih. Kamenice nad Lipou spadá svojí polohou již na samý okraj Horácka, nicméně soubor Podskalák patří k těm, jež v našem blízkém okolí působí. V tuto chvíli soubor sice přerušil svoji činnost, ale aktivně na jeho místě pracuje soubor mladých zpěváků a tanečníků Podskaláček, který vede Jitka Šuranská.⁵⁹

Obrázek 16 - Folklorní taneční soubor Podskalák

⁵⁹ ŠORM, Luděk. *Podskalák, folklorní soubor* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://atic.praha.kraj.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=19332&lng=1>

Folklorní soubor písní a tanců Trnávka

Soubor lidových písní a tanců Trnávka vznikl v roce 1980. Název pochází od stejnojmenné říčky Trnávky, jež naším krajem protéká a jež byla pravděpodobně v minulosti zarostlá trním. Tak to často uvádějí historické prameny. Pacovsko a okolí Stražiště, odkud je i náš sběr, se z národopisného hlediska označuje jako oblast Českého Horácka. Čtyři desítky let zde tančí a zpívá soubor Trnávka z Pacova. Za celé období se v národopisném souboru vystřídalo více než 800 tanečníků, zpěváků a hudebníků. V současné době v tělese vystupuje 7 muzikantů a dvacet dalších členů. V roce 2003 soubor postoupil do celostátní dětské folklorní přehlídky. Předvedl se s ukázkou jarního obřadu s názvem Vylévání studánek na Pelhřimovsku, jež patří k nejkrásnějším a nejstarším obyčejům u nás v Čechách.⁶⁰

Vedoucí Trnávky je nadšená obdivovatelka folklóru Vladimíra Svobodová, která v muzeích na Horácku probádala informace o dochovaných krojích a navrhla pro soubor horácký kroj, jenž před mnoha lety na Českém Horácku zanikl. Soubor Trnávka čerpá písně, tance, hry a obyčeje hlavně z tohoto kraje. Hudební složku souboru obstarává Iva Karašová. Soubor Trnávka je členem Folklorního sdružení České republiky.

Obrázek 17 - Pozvánka souboru Trnávka

⁶⁰ SVOBODOVÁ, Vladimíra. *Trnávka, soubor lidových písní a tanců* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.trnavkapacov.wz.cz/o_souboru.html

4.2 Folkloristické instituce

Pokud bychom chtěli zmínit instituce, které se u nás zabývají folklorními tradicemi na nejvyšší úrovni, pak bychom měli jmenovat Folklorní sdružení České republiky (FOS). Folklorní sdružení České republiky je občanským sdružením dětí a mládeže, které se orientuje na zachování a další rozvoj lidových tradic a kulturních hodnot našeho národa, zvláště v oblastech lidové hudby, zpěvu a tance. Tato organizace sdružuje nejvíce zájemců o lidové umění v ČR. Jejím úkolem je pořádání vrcholného Mezinárodního festivalu dětských folklorních souborů, organizuje 60 různých folklorních festivalů a lidových oslav.

V oblasti tvůrčích dílen spolupracuje se zeměmi Visegrádské čtyřky.⁶¹ Další institucí je Národní ústav lidové kultury (NÚLK), jenž se zabývá výzkumem a šíří jeho výsledky prostřednictvím výuky a nejrůznějších publikací. NÚLK je státní příspěvkovou organizací, která je přímo řízena Ministerstvem kultury České republiky. NÚLK byl pověřen funkcí národního odborného pracoviště a zabývá se tedy tradiční a lidovou kulturou a péčí o ni na území celého našeho státu.⁶² V našem regionu si vážíme činnosti instituce, která se označuje Horfos. Je to zkratkové slovo pro Horácké folklorní sdružení, jež je, *dobrovolnou organizací sdružující soubory, skupiny, taneční a pěvecké interprety, muzikanty, choreografy, pedagogy, etnografy a další profesionální a neprofesionální umělce a pracovníky zabývající se lidovým uměním Horácka. Pečuje o uchování a rozvoj horáckého lidového umění. Organizuje vzdělávání vedoucích folklorních souborů, spolupořádá folklorní festivaly a další folklorní akce. Pečuje a prezentuje regionální tradice Horácka. Provádí poradenskou činnost pro soubory. Koordinuje činnost mezi soubory i jednotlivci a získává, zpracovává a předává informace pro soubory.*⁶³ Velký význam má instituce Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (www.nipos-mk.cz), které bylo zřízeno Ministerstvem kultury ČR v roce 1991. *Úkolem tohoto střediska je podpora rozvoje kultury a kulturně společenských aktivit s dalšími zřetely k veřejnému šíření a využívání autorských děl.*⁶⁴

⁶¹ FOLKLORNÍ SDRUŽENÍ. *O nás* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklornisdruzeni.cz/o-nas>

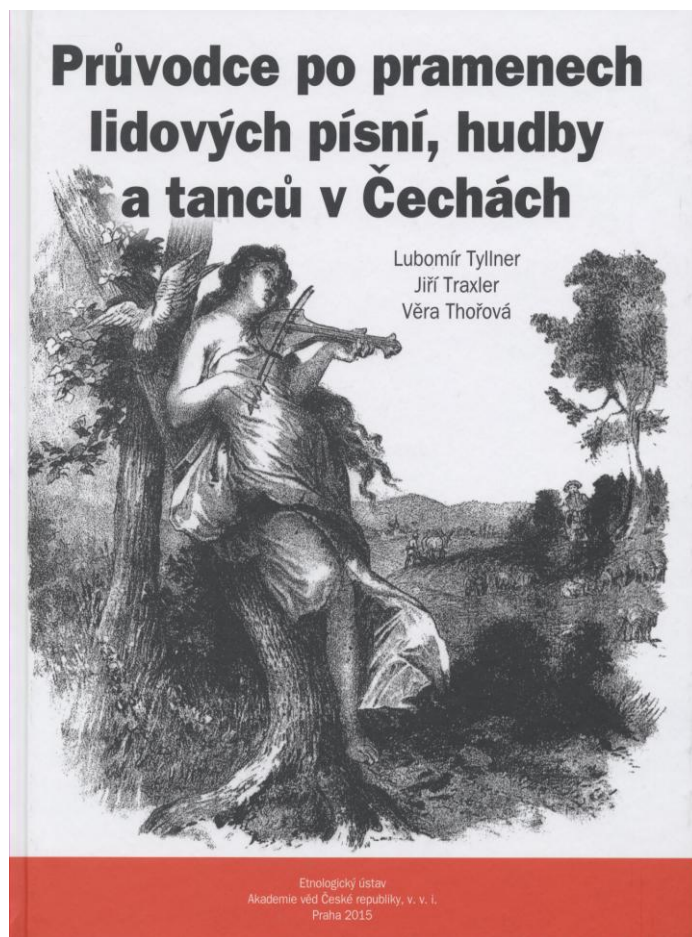
⁶² NÚLK. *Národní ústav lidové kultury* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=1&em=1>

⁶³ HORFOS. *O Horáckém folklorním sdružení* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.horfos.cz/index.php?file1=onas&file2=onas>

⁶⁴ NIPOS. *O NIPOSU* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.nipos-mk.cz/?page_id=1921

Významným vědeckým pracovištěm v České republice je Etnologický ústav AV ČR, v. v. i. Jeho činnost je zaměřena na základní i aplikovaný výzkum v oboru etnologie a v příbuzných vědeckých disciplínách. Jsou to etnografie, sociální a kulturní antropologie a folkloristika. Etnologický ústav tvoří tři badatelská oddělení, jsou jimi – historická etnologie, etnická studia, etnomuzikologie a oddělení vědeckých informací. Obdobně je uspořádáno i pracoviště Etnologického ústavu Akademie věd ČR v Brně.

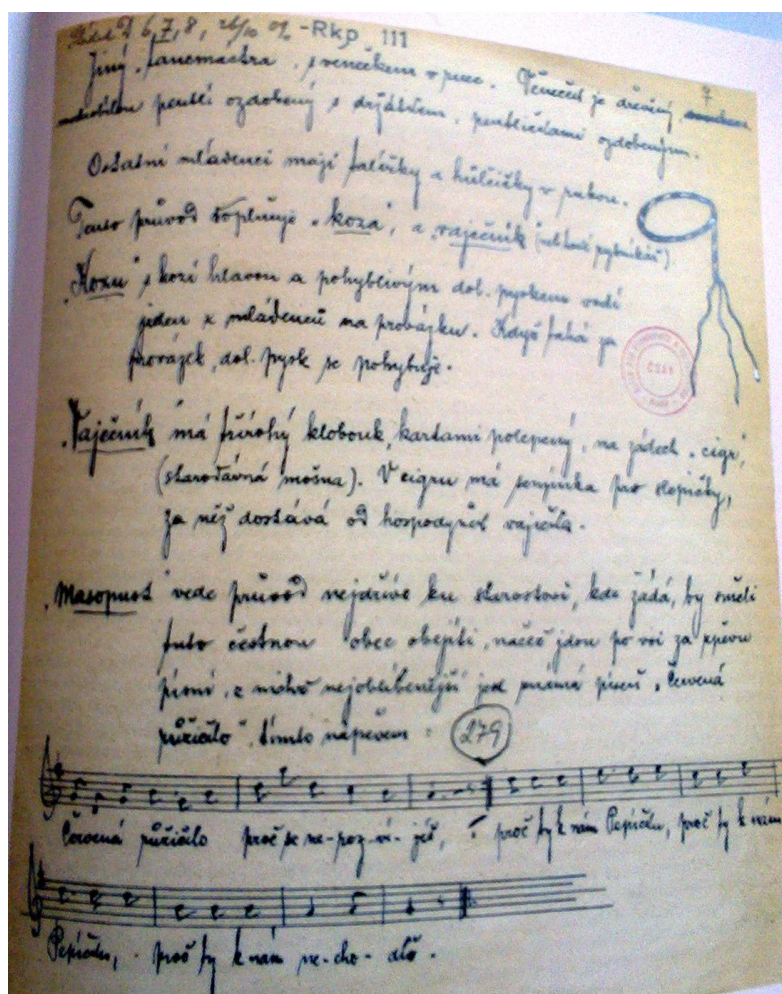
Mezi zcela nejaktuálnější publikaci, která vznikla v roce 2015 v oddělení etnomuzikologie na pracovišti Etnologického ústavu AV ČR, v. v. i. a jež se velmi týká tématu diplomové práce, patří *Průvodce po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách* autorů Lubomíra Tyllnera, Jiřího Traxlera, Věry Thořové.⁶⁵

Obrázek 18 - Průvodce po pramenech lidových písní

⁶⁵Lubomír Tyllner, Jiří Traxler, Věra Thořová – *Průvodce po pramenech lidových písní, hudby a tanců v Čechách*. Vyd. 1. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., Praha 2015, 772 stran. ISBN: 978-80-85010-09-1

Knih vznikla na základě dlouhodobého výzkumu. Je zaměřena především na českou lidovou píseň z území Čech a do určité míry i českých enkláv v zahraničí. Nabízí přehledný abecedně uspořádaný soupis tištěných a rukopisných pramenů z muzeí, archivů, akademických institucí. Publikaci doplňují bohaté rejstříky a faksimile titulních listů, ukázek rukopisů a portrétů sběratelů.

Obrázek 19 - Ukázka z knihy - sběr Ferdinanda Sládka, který sbíral písně a tance blízko Strážiště

4.3 Lidová píseň a média

V době moderních médií a propojení celého světa díky internetu, televizního a rozhlasového vysílání je snazší šíření velkého bohatství kulturních hodnot. Bohužel, šíří se nejen ta kultura kvalitní, opravdová, hodnotná, ale mnohdy se šíří i brak či fenomény, jež s kulturou nemají nic společného. To, že můžeme obdivovat lidovou tvorbu naši, ale i jiných národů, je velmi přínosné a zvláště pro studium lidových písní nepostradatelné. Dozvídáme se o historii, tradicích i o současné podobě folkloru u jednotlivých národů, sledujeme kulturu našeho národa. Existuje nepřehledné množství pořadů a internetových odkazů, jež se zaměřují obecně na folklor, některé se přímo zabývají lidovými písněmi a jejich různorodými podobami. Pořady, v kterých se pojednává o lidových písních, mohou zahrnovat národopisné oblasti v rámci celé republiky, některé zase přímo mapují určitý, konkrétní region a jeho tradice.

4.3.1 Internet

Nyní uvedeme některé z mnoha internetových zdrojů, jež mohou jednotlivci využívat ať již k práci nebo z všeobecného zájmu o folklór.

Jak jsme již uvedli výše, *Horácké folklorní sdružení* (Horfos) nabízí informace na svých webových stránkách www.horfos.cz.

Dalším zdrojem, velmi významným a hojně navštěvovaným, jsou webové stránky www.lidovepisne.cz. Jsou volně přístupné a můžeme z nich získávat pravidelně aktualizované informace o folklóru. Také lze vkládat vlastní poznatky, dojmy z pořadů, vystoupení, akcí a hodnotit je. Stránky www.lidovepisne.cz obsahují také složku osobnosti a odkazy. Velmi zajímavé a přínosné se jeví to, že tyto stránky jsou mimo jiné jakousi velikou truhlicí lidových písní. Písňe jsou zde uloženy v PDF a MIDI formátu a jsou volně ke stažení. Některé z uložených materiálů podléhají autorským právům, proto je nutné s nimi nakládat podle platných a všeobecně známých pravidel. Na tomto místě bychom velmi stručně chtěli objasnit druh formátů lidových písní, jež lze z webových stránek získat.

Zkratka MIDI znamená Musical Instrument Digital Interface. Je to světový standard pro komunikaci mezi hudebními nástroji, počítači a dalším hudebním (i nehupebním např. pódiová světla) zařízením. MIDI je pouze souborem digitálních informací o výšce jednotlivých tónů, jejich intenzitě, délce, nejrůznějších efektech a dalších.⁶⁶ Jak lze pro naše potřeby využít píseň z webového rozhraní si jednoduše vysvětlíme takto: píseň v daném formátu si uložíme na pevný disk do počítače či na nějaký nosič (externí disk, flash disk, MP3 přenosný přehrávač...). V počítači či jiném zařízení si můžeme píseň jednoduše poslechnout. Digitální informace o písni vyhodnotí výstupní zvukové zařízení, z kterého píseň posloucháme. V případě, že navíc pracujeme s hudebním softwarem, můžeme jakoukoliv píseň v MIDI formátu dále využít a pozměňovat ji dle svých potřeb a mimo jiné také schopností, jelikož práce s hudebním softwarem je někdy velmi náročná. Písně, jež jsou zachyceny v MIDI formátu, nelze ovšem hrát v běžně užívaných přehrávačích pro poslech hudby, pouze kdybychom písně převedli do MP3 formátu. Zkratka PDF pak pro uživatele stránek, kde mohou najít nepřeberné množství lidových písní, znamená, že texty písní mohou volně zkopírovat a užívat. Nabízíme jednu ukázkou za všechny ze zmiňovaných stránek, z nichž lze čerpat. Některé písně jsou opatřeny notovým zápisem pro jeden hlas, někde nacházíme rozepsaný hudební materiál pro jednotlivé nástroje hudebních těles. Protože na tomto webovém rozhraní jsme nenašli píseň z našeho sběru, uvádíme příklad z Bechyňska pro představu, v jaké podobě jsou písně dostupné.

A já sám Z Bechyně

A já sám, dycky sám, svý koníčky okšírují,
a já sám, dycky sám, svý koníčky očesám.
Svý koníčky okšírují, hezké děvče pomiluju,
a já sám, dycky sám, svý koníčky očesám.

Obrázek 20 - Ukázka notového zápisu písně z www.lidovepisne.cz

⁶⁶NEUVEDEN. *Co je a není MIDI* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://shellin.wz.cz/midi1.htm>

Toto webové rozhraní www.lidovepisne.cz nabízí i video nahrávky některých lidových písní v úpravách různých hudebních formací. Videá nejčastěji odkazují na další webové stránky www.youtube.com, kde po zadání klíčových slov czech folk song či lidová píseň je možné shlédnout množství ukázek z celého světa. Více o současném folklóru můžeme získat na stránkách www.folklor.cz, jež obsahují poměrně rozsáhlý adresář souborů, různých pozvánek na folklorní akce a jiné aktuality. Dalším podobným webem je server moravského folkloru www.folklorweb.cz. Dále uvádíme zdroj www.klic.cz/remesla, který sice není zaměřen přímo na lidové písně, nicméně dokládá, jakou měla lidová píseň těsnou spojitost s lidovou tvořivostí a řemesly. České webové stránky například www.tradicednes.cz nabízejí vybrané současné národopisné programy lidové kultury, které jsou určeny nejen dospělým, ale i dětem. Tyto jsou orientovány hlavně na folklorní oblast Prácheňsko.

Vzhledem k tomu, že webových stránek neustále kvapem přibývá a některé se stávají naopak nefunkčními, podotýkáme, že jsme vybrali za všechny jen tyto výše uvedené příklady, které jsou k datu vzniku diplomové práce dostupné.

4.3.2 Rozhlas

Dalším významným médiem, kde můžeme slyšet lidové písně v různých podáních, je rozhlas. Na tomto místě připomeneme několik pořadů, jež se týkají folklóru. ČRo Dvojka uvádí například pořad *Folklorní notování*, jenž je určen široké veřejnosti od nejmladších posluchačů až po ty nejstarší. Uměleckým způsobem připomíná krásu našich lidových písní, které se nám díky sběratelům zachovaly. Tuto relaci připravuje známý propagátor lidových písní Jaroslav Krček a regionální studia Českého rozhlasu. Regionální stanice ČRo Plzeň vysílá pravidelně pořad *Špalíček lidových písní*, který je věnovaný folklóru a lidovému umění nejen západních Čech. Pořad Českého rozhlasu v Olomouci *Cimbál a husle* se také obrací k lidové muzice. Autoři pořadu postupně představují jednotlivé folklorní kapely, lidovou hudbu, zvyky či kalendář a pranostiky. Doc. Lubomír Tyllner, významný český etnomuzikolog, v pořadu *Vstupte s podtitulem Národopis a folklór populárně* na stanici Leonardo Plus pravidelně ve svých autorských vystoupeních hovořil o lidových písních, sběrech, sběratelích a dalších zajímavostech spojených s naším folklórem. Krátký pořad *Putování za písničkou*, na který volně navazuje pravidelný nedělní pořad *Český jiha Šumava v písni*, je určený především všem milovníkům lidové písně.

Můžeme ho slyšet na stanici ČRo České Budějovice. Folklór zaujímá také přední místo ve vysílání dětského internetového Rádía Domino. „*Jsme mediálními partnery FoS ČR a tak není divu, že folklór má v našem dětském rádiu své místo,*“ říká předseda Dětské tiskové agentury Slávek Hrzal.⁶⁷

Následující stanicí, kde se hovoří o folklóru a která nás zajímá, může být rádio Proglas, jež nabízí cyklus pořadů *Folklorní okénko*. V částech na pokračování *Po stopách sběratelů lidových písní* jsou uváděny osobnosti, jež se zasloužily o zachování lidových písní. Dá se říci, že pořadů, které se zabývají folklórem, je poměrně mnoho a nejčastěji znějina regionálních či krajských stanicích.

4.3.3 Televizní vysílání

Chceme-li připomenout to, jak televizní vysílání pomáhá objevovat krásy lidových písní, nemůžeme nezmínit pravidelné relace *Zpívánek*, jejichž moderátorem je Jaroslav Krček. Zpívánky v několika minutách seznamují velmi citlivou formou naše nejmenší posluchače, ale i jejich rodiče s nejkrásnějšími lidovými písněmi, které u nás máme.

Poměrně nový seriál vysílá stanice Déčko (:D) České televize. Jedná se o *Písničky doktora Notičky*, které jsou zajímavě koncipované. Frontman Michal Malátný ze skupiny Chinaski coby doktor léčí nemocné postavy z lidových písniček. Další členové kapely mu v jeho činnosti pomáhají. Společným výsledkem je nová, nyní již umělá píseň v podání kapely Chinaski, v níž najdou dříve nemocné postavičky uzdravení.

Pro milovníky lidové kultury Česká televize vysílá pořad s názvem *Folklorní magazín*, doufáme, že již dříve vysílané *Obrázky z dějin české hudby* a hlavně jejich část *Lidová píseň a hudba českého lidu* opět budou uvedeny. *Putování za písničkou* je pořad, v němž jedna z částí *Skřípky nebo dyndy* popisuje originální hudební nástroj Horácka. Díl *Horácko* z tohoto cyklu pořadů představuje písně a tradice části našeho folklorního regionu.

Velmi zajímavý pořad České televize *Folklorikase* zabývá folklórem ze širokého úhlu pohledu. Z kapitol, která se vztahuje k našemu Horácku, bychom mohli upozornit na *Tradice krojových plesů na Moravě – 10*.

⁶⁷ HRZAL, Slávek. *Folklór ve vysílání dětského internetového Rádía Domino* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklorisdruzeni.cz/folklor-ve-vysilani-detskeho-internetoveho-radia-domino>

Národní krojový ples ve Žďáru nad Sázavou – Horácké kroje. Zde se je popisován ženský a mužský horácký kroj, který je oproti ostatním krojům méně zdobený.⁶⁸

Česká televize nabízí opravdu mnoho zajímavých pořadů z oblasti lidového umění, ale není možné, abychom se touto problematikou zde zabývali obsírněji. V této kapitole šlo především o to, abychom připomněli, že i média si všímají tohoto okruhu naší lidové kultury.

4.4 Hudební tělesa, interpret

Nejen média, ale i různá hudební tělesa se zajímají, a některá velmi intenzivně, o lidové písně. Je velmi těžké vybírat a uvádět některé z nich, protože kapely a jednotliví zpěváci se opravdu věnují lidovým písním s velkým zaujetím a je jich značně mnoho. Je veliké umění s lidovými písněmi hezky zacházet, a navíc dokázat to, že osloví tak širokou hudební veřejnost bez rozdílu věku a pohlaví. Paleta těch, kteří dokázali svými písněmi zaujmout tisíce lidí, je velmi pestrá. Ikona jižních Čech, Pavel Žalman Lohonka, zajistil nesmrtelnost písní *Nezacházej, slunce*. Tak se totiž jmenovala první LP deska skupiny *Minnesengři*, na jejíž jedné straně byly samé lidové písničky z jižních Čech. Samozřejmě tou stěžejní byla *Nezacházej slunce* ze sbírky *Český jih a Šumava v písni* sběratele Karla Weisse a *Kdyby tady byla taková panenka*. Velmi oblíbená současná folkrocková skupina *Čechomor*, která mimo jiné čerpá inspiraci ve sbírce *Moravské národní písně* od sběratele Františka Sušila, například *Hej, bystrá voda*, *Hruška*, *Slunéčko*, na koncertech svými písněmi přitahuje mladou i starší posluchačskou generaci. *Bratři Nedvědové* a dnes již jejich potomci, coby kapela *Příbuzní*, také nazpívali mnoho lidových písní, stejně jako *Spirituál kvintet*. Poslední jmenovaná kapela má za sebou přes padesát let hudební kariéry, vystřídal se v ní mnoho členů. Z desek, které se přímo týkají lidových písní, můžeme jmenovat *Sauzení lásky* s písněmi *Jablička*, *Odchod*, *Zklamaná láska*, a *Šibeničky*, v nichž písně jako *Pásl ovčák ovce*, *Ta Unínská Rola* nebo *Na tej lúce* pocházejí ze Sušilovy sbírky *Moravské národní písně*. Z této sbírky velmi často čerpají i Jaromír Nohavica či Jaroslav Hutka. Z dalších kapel, které interpretují a upravují lidové písně z Čech a Moravy, je třeba jmenovat *Hradišťan* s Jiřím Pavlicou, skupinu *Kantoři*, *Klíč*.

⁶⁸Česká televize [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/307295350120004/>

Nelze nepřipomenout brněnskou kapelu *Javory*, v níž sourozenci Hana a Petr Ulrychovi nazpívali nespočet krásných lidových písní (*Na horách studénky, Ty Velické zvony, Vyrostly v zahrádce tři růže*). S lidovými písněmi nově pracuje po svém i uskupení Tomáše Kočka a jeho *Orchestr*.

Lidové písně oslovily osobitou skladatelku a autorku Ivu Bittovou, za zmínku stojí zajímavé aranžmá písně Zelený víneček s ostinátními figurami.⁶⁹ Jistě ne poslední kapela, která se zabývá interpretací lidových písní, se jmenuje Teagrass, ta se totiž snaží spojit moravské lidové písně se stylem bluegrass.

4.5 Lidová píseň a rodina

Zpěv a hudba jsou našimi celoživotními průvodci. *Hudební vývoj dítěte probíhá vlastně od jeho narození a s největší pravděpodobností již i před narozením.*⁷⁰

Přestože je diplomová práce zaměřena na lidové písně určené především školní mládeži, je nutné připomenout, že předškolní věk patří v oblasti hudebního vzdělávání pravděpodobně k nejdynamičtějším obdobím. Je zřejmé, že téměř všechny děti s normálními anatomicko-fyziologickými předpoklady lze hudebně rozvíjet, hudebně vzdělávat a vychovávat. Samozřejmě je třeba vzít úvahu i výjimky. Jedná se například o amúzii. *Amúzie se tradičně chápe jako neschopnost rozeznávat hudební výšku, tónové vztahy, a s tím související nízká úroveň reprodukce hudebních prvků a potlačený zájem o hudbu.*⁷¹

Zde hraje důležitou roli hudební pedagog, který má možnost, a jistě i povinnost takovému dítěti pomoci a najít k němu individuální přístup. Děti hudebně nadané se rozvíjejí v základních uměleckých školách, děti méně hudebně zdatné by měly mít možnost najít oporu právě u svého pedagoga hudební výchovy.

Jedince velmi ovlivňuje hudební prostředí rodiny. K obvyklým a snad nejčastějším modelům patří to, že dítě nejdříve slyší zpěv v podání matky, či jiných nejbližších rodinných příslušníků. V této fázi vývoje převažuje vliv písní lidových nad písněmi umělými. Později to již není tak zřejmé.

⁶⁹ CHARVÁT, Jan. *Současné české kapely se inspiroují moravskou lidovou písní* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/hudba/soucasne-ceske-kapely-se-inspiruji-moravskou-lidovou-pisni>

⁷⁰ SLAVÍKOVÁ, Marie. Hudební vývoj dítěte v předškolním věku. *Metodický portál: Články* [online]. 13. 03. 2012, [cit. 2016-02-27]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/14413/HUDEBNI-VYVOJ-DITETE-V-PREDSKOLNIM-VEKU.html>>. ISSN 1802-4785.

⁷¹ Petr Kalina: *Amúzie, amuzikální děti a smysl hudební výchovy* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/307295350120004/>

Dítě je formováno jednak cílenou hudební výchovou v rodině nebo ve výchovných a školských zařízeních, jednak – a to mnohdy velmi významně – též mimoškolním působením hudby z masmédií, v obchodních domech, na ulici a jinde.⁷²

Nad problémem zastoupení zpěvu a hudebních činností v současném rodinném prostředí se stále zamýšlí mnoho odborníků. V publikaci *Hudební výchova dětí předškolního věku II.*⁷³ se uvádí, že „doma s dětmi zpívá přibližně polovina žen a třetina mužů. Je pravděpodobné, že rodiče se zájmem o hodnotnější umělecké formy hudby a tvorby se snaží tímto směrem vést i své děti. 84% rodičů projevuje velmi malý zájem o uměleckou hudbu, 68% dává přednost poslechu komerční hudby. Někteří z nich nezpívají doma s dětmi, protože mají pocit, že zpívají falešně.⁷⁴

Z těchto nepříliš lichotivých skutečností je patrné, že právě hudební pedagogové jsou ti, kteří by měli mít velký zájem rozvíjet celkovou hudebnost dětí na všech stupních škol.

5 Lidová píseň v pedagogickém procesu

5.1 Lidová píseň a Rámcový vzdělávací program

Závazným dokumentem pro výuku předmětu hudební výchova na základních školách a víceletých gymnáziích je Rámcový vzdělávací program, jenž je rozdělený do devíti vzdělávacích oblastí. Ty jsou zastoupeny jedním nebo více vzdělávacími obory. Hudební výchova spolu s výtvarnou výchovou spadají do oblasti s názvem Umění a kultura. Vzdělávací oblast lze rozšířit o doplňující vzdělávací obor Dramatická výchova, který je na úrovni školního vzdělávacího programu možné realizovat formou samostatného vyučovacího předmětu, projektu, kurzu apod.⁷⁵ Člověk se s kulturou setkává každý den, tak i žáci se seznamují s výsledky kulturních i jiných činností. U dětí se rozvíjí tvořivost, vnímání

⁷²SLAVÍKOVÁ, Marie. Hudební vývoj dítěte v předškolním věku. Metodický portál: Články [online]. 13. 03. 2012, [cit. 2016-02-27]. Dostupný z WWW: <<http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/14413/HUDEBNI-VYVOJ-DITETE-V-PREDSKOLNIM-VEKU.html>>. ISSN 1802-4785.

⁷³KODEJŠKA, M. Hudební výchova dětí předškolního věku II. Hudební prostředí v rodině a mateřské škole. Univerzita Karlova, Praha 1991, s. 24

⁷⁴Tamtéž s. 39

⁷⁵Národní ústav pro vzdělávání [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf, 4/, s. 81

jednotlivých elementů hudby jako zvuku, barvy atd., umělecké citění a vnímání hodnot, nalézání vazeb mezi jednotlivými druhy umění atp.

Učitel seznamuje žáky s tvorbou vybraných autorů a vybranými uměleckými díly s důrazem na interpretaci, připomíná dětem historické a společenské kontexty ovlivňující kulturu apod.⁷⁶

Rámcový vzdělávací program prochází neustálými vývojovými změnami, které v naší diplomové práci nebudeme podrobněji zmiňovat, ale uvádíme jen poslední aktuální změnu. Ministryně školství, mládeže a tělovýchovy vydala dne 22. února 2016 Opatření⁷⁷, kterým se v souladu s § 4 odst. 4 zákona č. 561/2004 Sb. (školský zákon) mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV). Je to další krok, jímž se naplňuje novela školského zákona posilující společné vzdělávání žáků v základních školách.

Přílohou č. 1 k *Opatření* je Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání z ledna 2016.⁷⁸ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání se tedy mění s účinností od 1. září 2016.

Jednou z priorit Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy je otázka inkluze dětí, žáků a studentů v rámci hlavního vzdělávacího proudu. Poslední novela školského zákona, která s účinností od 1. září 2016 garantuje právo dětí na tzv. podpůrná opatření, pomůže překonávat jejich znevýhodnění, ať už se jedná o děti a žáky ze sociálně znevýhodněného a kulturně odlišného prostředí, děti a žáky zdravotně postižené a znevýhodněné nebo žáky (mimořádně) nadané. Současně dojde k zrušení Přílohy Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání upravující vzdělávání žáků s lehkým mentálním postižením (RVP ZV–LMP), čímž MŠMT uvede výuku do souladu s platným právním řádem. Ve všech běžných základních školách se tak bude vzdělávat podle Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání, podle Individuálního vzdělávacího plánu se budou žáci vzdělávat na základě doporučení školského poradenského zařízení.⁷⁹

Ohledně společného vzdělávání jsou do všech oborů, tedy i do předmětu Hudební výchova zakomponovány výstupy pod názvem Minimální doporučená úroveň pro úpravy

⁷⁶ Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007. 126 s. [cit. 2012-12-12]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf, s. 64-68

⁷⁷ Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=71622&view=10503>

⁷⁸ Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>

⁷⁹ Rámcový vzdělávací program [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=10503>

očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření. Ty jsou definovány pro 1. a 2. období 1. stupně a pro 2. stupeň.

Nově tedy Rámcový vzdělávací program uvádí:

5.7.1 HUDEBNÍ VÝCHOVA

Vzdělávací obsah vzdělávacího oboru

Očekávané výstupy

- 1. stupeň (z něhož vycházíme na 2. stupni) - 1. období

Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření: žák

HV-3-1-01p zpívá jednoduché písně v rozsahu kvinty

HV-3-1-02p správně a hospodárně dýchá a zřetelně vyslovuje při rytmicizaci říkadel i při zpěvu

HV-3-1-04p reaguje pohybem na tempové a rytmické změny

HV-3-1-05p rozliší sílu zvuku

pozorně vnímá jednoduché skladby

Očekávané výstupy

- 1. stupeň (z něhož vycházíme na 2. stupni) - 2. období

Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření: žák

HV-5-1-01p zpívá písně v přiměřeném rozsahu k individuálním schopnostem

HV-5-1-02p, HV-5-1-07p propojí vlastní pohyb s hudbou

HV-5-1-03p doprovází spolužáky na rytmické hudební nástroje

HV-5-1-06p odliší tóny podle výšky, síly a barvy

- pozorně vnímá znějící hudbu různých skladeb

- správně hospodaří s dechem při interpretaci písní, frázování⁸⁰

⁸⁰Národní ústav pro vzdělávání [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf,s. 84

Očekávané výstupy

– 2. stupeň

Minimální doporučená úroveň pro úpravy očekávaných výstupů v rámci podpůrných opatření:
žák

HV-9-1-01p doprovází písně pomocí ostinata

HV-9-1-02p, HV-9-1-03p interpretuje vybrané lidové a umělé písně

HV-9-1-04p rozeznává různé hudební žánry

- *pozorně vnímá znějící hudbu skladeb většího rozsahu*
- *rozpozná vybrané hudební nástroje symfonického orchestru*
- *uvede některá jména hudebních skladatelů a název některého z jejich děl⁸¹*

Z očekávaných výstupů vzdělávacích oborů stanovených v RVP ZV vycházejí tzv. Standardy.⁸² Jejich smyslem je účinně napomáhat především školám a učitelům při naplňování cílů vzdělávání stanovených v RVP ZV. Do RVP jsou vloženy jako příloha Standardy pro základní vzdělávání. V současné době již existuje návrh Standardů pro základní vzdělávání, Hudební výchova.⁸³ Otázky tradiční lidové kultury a činnosti spojené s lidovými písněmi jsou již zde na mnoha místech zahrnuty.

5.1.1 Klíčové kompetence

„Klíčové kompetence představují soubor vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot, které jsou důležité pro osobní rozvoj jedince, jeho aktivní zapojení do společnosti a budoucí uplatnění v životě.“⁸⁴

Pokud máme v žácích vypěstovat úctu k hodnotám našeho kulturního dědictví, k odkazu, který nám zachovali naši předkové, je třeba je seznamovat s lidovými písněmi, nejlépe písněmi z rodného kraje.

⁸¹ *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf, s. 85

⁸² *Rámcový vzdělávací program* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/view/view.php?id=9832>

⁸³ *Rámcový vzdělávací program* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: http://clanky.rvp.cz/wp-content/upload/prilohy/17383/hudebni_vychova.pdf

⁸⁴ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2014-03-05]. ISBN 978-808-7000-113. str. 8 Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/download/

Žáci pak poznávají, chápou kulturní a duchovní hodnoty, my přispíváme k rozvoji občanských kompetencí. Podle toho, jak s písněmi pracujeme, můžeme rozvíjet další klíčové kompetence. Například kompetence k učení – žáci třídí informace, používají hudební termíny.

Při tvorbě doprovodu k lidové písni žáci spolupracují, podporujeme tak rozvoj kompetence sociální a personální.⁸⁵ V etapě základního vzdělávání jsou za klíčové považovány ještě kompetence k řešení problémů, kompetence komunikativní a kompetence pracovní.

5.1.2 Průřezová témata

Do obsahu hudební výchovy se samozřejmě promítají některá průřezová témata, která si kladou za cíl ovlivňovat postoje, hodnotový systém a jednání žáků.⁸⁶ Průřezové téma Multikulturní výchova pomáhá žákům nejen uvědomit si svou vlastní kulturní identitu, ale i pochopit vztahy mezi různými kulturami. Lidová píseň, jedna ze složek bohaté české kultury, slouží jako základní stavební prvek k lepšímu pochopení kulturních rozdílů ostatních národů a etnických skupin. Osobnostní a sociální výchovu můžeme v souvislosti s lidovou písní rozvíjet pomocí tvorby doprovodů k písním, při dramatickém zpracování písní se formuje a upevňuje kolektiv. Hru v souboru či sborový zpěv můžeme vnímat jako případnou ochranu žáků před sociálně patologickými jevy i jako drogovou prevenci. Mediální výchova napomáhá vnímat, interpretovat a hodnotit díla umělecké i běžné produkce.

V současnosti důraz klademe na Environmentální výchovu (ekologická výchova, výchova péči o životní prostředí), která je považována za „*proces cílevědomého osvojování a rozvíjení ekologického poznání, citlivosti a odpovědnosti, jež se promítají v chování a jednání jedince*“⁸⁷ Lidové písně jsou vzorem, jak prostí lidé vyjadřovali v minulosti úctu, uznání, pokoru k přírodě a k prostředí, v němž žili.

Při práci s lidovou písní, která je žákům srozumitelná, se tedy učitelům nabízí určité možnosti environmentální výchovy. Pro doplnění uvádíme další průřezová témata, jimiž jsou Výchova demokratického občana a Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech.

⁸⁵ Tamtéž

⁸⁶ BALADA, Jan. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2014-03-05]. ISBN 978-808-7000-113. str. 8 Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/download/

⁸⁷ HORKÁ, H. *Ekologická výchova na 1. stupni ZŠ*. Brno: MU 1993. str. 9.

5.2 Lidová píseň a Školní vzdělávací programy

V současnosti se ve všech základních školách vyučuje podle vlastních školních vzdělávacích programů (ŠVP), pro něž je východiskem Rámcový vzdělávací program (RVP), o kterém jsme již psali výše. Jak jsme dříve uvedli, na lidovou píseň ve vokálních, instrumentálních, poslechových či hudebně – pohybových činnostech je program zaměřen velmi sporadicky. Ukazuje se, že rozhodujícím činitelem pro znovuzrození oblíbenosti lidových písní zůstává zejména vzdělaný učitel, který má možnost při tvorbě školního vzdělávacího programu téma lidové písně, a to zvláště té regionální, zařadit na základě vlastních zkušeností a dovedností.

Pedagogům sice slouží řady učebnic, zpěvníků a jiných materiálů, ale sami učitelé někdy o lidových písních z regionu, kde působí, postrádají dostatek informací a nemají ani dostupný materiál, z něhož by mohli čerpat pro práci s dětmi. Nově mohou učitelé pracovat např. s učebnicí *Hudební výchova 6 a 7* z Nakladatelství Fraus, jež získala první místo v soutěži o nejlepší evropskou učebnici BELMA 2015. Učebnice je koncipovaná tak, že žáky světem hudby provází příběh začínající kapely, jejíž jednotliví členové objevují zákonitosti hudby, učí se hrát na různé hudební nástroje a nechávají se inspirovat klasickou i současnou hudbou různých žánrů. Tuto učebnici máme k dispozici i v elektronické podobě, což na jedné straně může mnohé vyučující odradit, vzhledem k tomu, že nejsou buď sami schopni pracovat s novými technickými zařízeními (PC, notebook, tablet...) nebo nemají dostatečné vybavení ve školách.

Potěšitelné je, že hned první kapitola *Začínáme písničkou* je zaměřena kromě jiného na lidové písně z regionu.⁸⁸ Zde tedy opět zdůrazňujeme postavení pedagoga, který se podílí na tvorbě či aktuální úpravě ŠVP, a na kterém záleží výběr písní.

5.3 Aktivity ve školní praxi spojené s lidovou písní

Lidové písně by se měly připomínat hlavně v tom regionu, kam svým původem patří. V době osmiletého středoškolského studia jsem měla možnost zpívat a hrát ve skupině Gěčka. Skupina stále pracuje v rámci nepovinného předmětu hudební výchovy, muzikanti se scházejí

⁸⁸ ŠEDIVÝ, Jakub; ROHLÍKOVÁ, Lucie: *Hudební výchova 6 a 7 pro ZŠ a VG /díl 1/ – učebnice Plzeň: Fraus, 2014, 1. vyd., 88 s.*

2x týdně. Repertoár je tvořen podle potřeby, ale nejčastěji se studenti zaměřují na vlastní úpravy lidových písní, zvláště z Pelhřimovska. Odchodem na vysokou školu jsem Géčka musela opustit, nicméně získané zkušenosti využívám i ve své diplomové práci.

Možností, jak bychom mohli pracovat s lidovými písněmi z našeho sběru, především s dětmi ve školách, je poměrně dost. Je jisté, že podle věku a schopností by bylo nutné přizpůsobit jejich aktivity. V předškolním zařízení se nabízí možnost použít písně jako předlohu ke krátké divadelní scéně, výslovnost některých obtížných slov by mohl využít k procvičování i schopný logopedický asistent, jenž ve školách často působí.

Ráda bych zmínila některé postřehy ze své praxe na střední škole, kde jsem vyučovala hudební výchovu a český jazyk ve třídách nižšího a vyššího gymnázia. Přemýšlela jsem, jak by bylo možné se studenty pracovat s obsahem lidových písní. Poskytla jsem jim některé texty písní ze sbírky *Podstrážišťské písničky*. Studenti kupříkladu vyhledali informace o některých tvarech, jež se dnes již nepoužívají. *Slovo zupák označuje za Rakouska-Uherska nižšího důstojníka, podílejícího se na výcviku nováčků a sloužícího mj. za polévku (die Suppe). Proslul svojí věčnou nespokojeností a potřebou někoho komandovat.*⁸⁹ Význam slova pinta je vysvětlen jako *stará jednotka objemu užívaná jak pro sypké látky, tak i pro kapaliny.*⁹⁰

Samozřejmě, že vulgarismy jako *držet hubu*, *nafutrovat*, *stará baba* studenti nepřehlédli. Slova, která jsou typická svým zakončením, se v našem sběru objevuje velmi mnoho. Máme na mysli *mladej*, *starej*, *milej*, *bejvala*, ale ani vkladné -v- není výjimkou, například ve slovech *vokolo*, *vona*, *vodnes(l)*, *vo zem*. Místní jména studenti mohli hledat na mapě při výuce zeměpisu, zvláště ta, která jsou v zápisech méně čitelná. Vlastní jména, jichž je v písních nepřeberné množství, posloužila při procvičování psaní velkých písmen, výkladu tvoření zdvořilých, tedy diminutiv, ale i pejorativ, slov hanlivých.

Porovnávali jsme i podoby vlastního jména *Anna* – *Anička*, *Ančička*, *Andulka*, *Andulička*. Vyhledali jsme je například v písních *Až puď z hospody* č. 4 („...*Andulka usnula, pozor nedávala...*“), *Malá chaloupka* č. 35 („...*nebo mě neslyšíš, má drahá Andulko...*“), *Když sem já z té krajiny šel* č. 25 („...*spatřil sem tam na kopečku nejmilejší mou Ančičku...*“) nebo ve *Vánoční koledě* č. 82 („...*Ančička pana rychtáře...*“). *Pověz ty mně, holuběnko popelavá* č. 63 („...*kdypak moje Andulička ráno vstává...*“). Na některé nespisovné tvary v původních zápisech písní (*bojejí*, *zmíraj...*) mne studenti upozorňovali sami. Na tomto místě jsem podala stručnou informaci o vrstvách slovní zásoby. Ve slohu se ukázaly texty

⁸⁹Čeština 2.0 [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://cestina20.cz/slovník/zupaka.pdf>

⁹⁰Wikipedia [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pinta>

písní vhodným materiálem pro stylistický útvar – vypravování nebo charakteristiku postav (přímou či nepřímou). Viz Pracovní listy k písním v kapitole 6.

Pro lidové písně v našem sběru je typické, že většina z nich již v názvu nebo v prvním verši odhalí, o čem se bude zpívat. Některé z těchto písní, respektive jejich začátky a zakončení, jsme použili při mluvním procvičování vypravování. Vybírali jsme z písní:

Až pojedu po císařský, Dělníci, dělníci, jak se asi máte, Děvče krásné a spanilé, Já sem ten český rolník, Jel sedlák orati, Když jsem byl malým chlapečkem, Když sem šel k milej, Když sem vandroval, Když vojáček mašíruje, Koupala se Lidulinka, Lásko, lásko ošemetná, Měla žena muže, Nezávidím pánům paláce, V Pacově je hospoda. Našli jsme píseň, v níž je hlavní pointa podobně jako v epigramu až na konci, například v poslední sloce č. 16 *Já jsem muž dobrý, ale žena je zlá.*

Píseň z naší sbírky č. 55 *Když se mladý Tobiáš* na cestu ubíral, kterou si student při slohovém výcviku sám vybral, převyprávěl jako zajímavý detektivní příběh o Tobiášovi a Lucii, kterým zlý sedlák málem zničil jejich lásku.

Vzhledem ke krátké době své pedagogické praxe jsem samozřejmě nemohla vyzkoušet vše, co jsem původně zamýšlela. Uvádím následující. S texty některých písní by bylo možné pracovat ve vyšších ročnících i v rámci výuky teorie literatury. Výklad podstaty balady lze ilustrovat na písni *Když jsem byl malým chlapečkem* č. 21, což je balada se všemi jejími hlavními znaky. Balada charakterizujeme jako lyrickoepickou skladbu s prudkým dějovým spádem, pochmurným dějem a vesměs tragickým zakončením. Obsahuje zdobněliny, oslovení, dialogy, často citoslovce a další prvky. V první strofě ukázky chlapec mluví o tom, jak byl malým chlapcem, ve druhé a ve třetí jako šestnáctiletý a dvacetiletý. Třetí a čtvrtá sloka pokračuje odvodem a nadějí na shledání za tři léta, v šesté strofě se dozvídáme, že jeho milá již nežije.

V rámci mezipředmětových vztahů se žáci pokusili písně výtvarně zachytit. Někteří, zvláště ti mladší, se rozhodli vytvořit podle písně komiks. Uvádíme zde některé pro inspiraci. Nejdříve komiksy mladších, následují ilustrace starších studentů.

Až puđu z hospody

1. Až puđu z hospody, kdo mě vyprovodí,
žádná, žádná jiná, než ta moje milá.
2. Pepíčku rozmilý, ste trochu napilý,
nechod'te pryč od nás, já dám pozor na vás.
3. Andulka usnula, pozor nedávala,
Pepíček šel přece, spadnul do studnice.
4. Klobouček zelený nechal na znamení,
že je potěšení v studni utopený.
5. Andulčino srdce truchlilo velice,
pro Pepíčka svého v studni pohřbeného.

Obrázek 21 - Komiks k písni č. 4. - Až puđu z hospody

Když sem šel k milej

1. Když jsem šel k milej, vona nespala,
já zaklepal na vokénko, copak děláš,
má panenko, nebo tam někoho máš.
2. Nikdo tu není, sem tady sama,
ráda bych ti otevřela,
kdybych na tě zlost neměla,
všechnos na mě pověděl.

4. To sem věru rád, žes mě nechala,
včera mi jedna vzkázala,
že by se mnou spala
vod večera do rána.

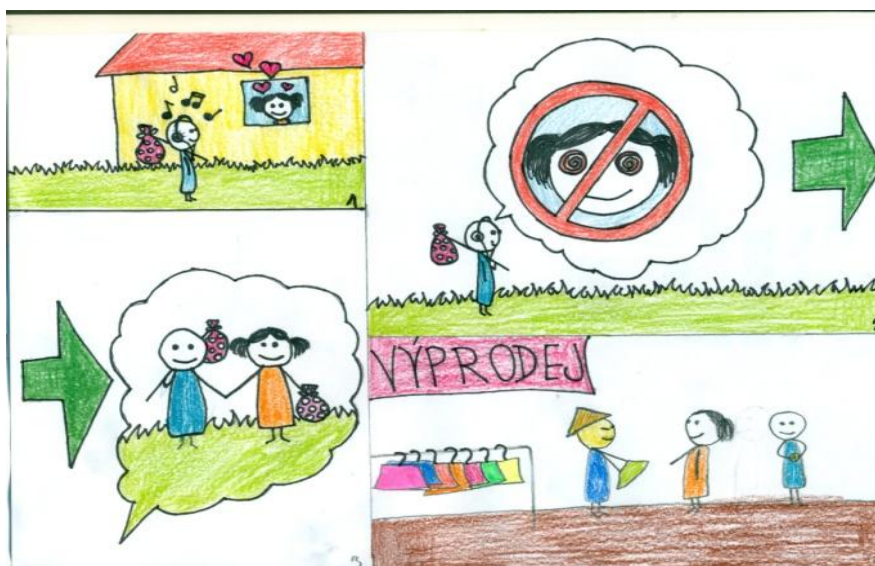

Obrázek 22 - Komiks k písni č. 26 - Když jsem šel k milej

Když sem vandroval

1. /:Když sem vandroval, muzika hrála.:/
Moje z nejmilejší, moje z nejmilejší
z okna koukala, la, z okna koukala.
2. /:Nekoukej za mnou, provandruj se mnou.:/
A já tobě koupím, a já tobě koupím
sukni zelenou, sukni zelenou.

3. /:Sukni zelenou, ne tuze dlouhou.:/
Aby ty si mohla, aby ty si mohla,
vandrovat se mnou, vandrovat se mnou.
4. /:Vandrovat se mnou přes hory, doly.:/
A ty černé lesy a ty černé lesy,
moje komory, ry, moje komory.

Obrázek 23 - Komiks k písni č. 28 - Když jsem vandroval

K Načeradci cesta

1. K Načeradci cesta ušlapaná všecka,
/:kdyby naši páni dovolení dali, je tam
holka hezká, je tam holka hezká.:/
2. Já si na ni myslím, chodit za ní nesmím,
/:dá-li pánbu, až se tam dostanu,
já se tam s ní vyspím.:/

3. Když sem se tam dostal, hezky sem se vyspal,
/:ona ráno vstala, vlásky učesala,
jen abych tam zvostal.:/
4. Já tu nezvostanu, já musím jít domů,
/:koníčky pucovat, a je vokširovat,
zakládat do žlabu:/.

Obrázek 23 – Komiks k písni č. 31 *K Načeradci cesta*

Starší studenti pracovali s obsahy písní poněkud vážněji, vytvářeli ilustrace k písním.⁹¹
Textypísní k obrázkům v příloze.

⁹¹ Autory ilustrací jsou studenti čtyřletého gymnázia

Obrázek 24 - Ilustrace k písni č. 7 - Co sem k vám nachodil

Obrázek 25 - Ilustrace k písni č. 16 - Já jsem muž doberý

6 Lidová píseň jako zdroj inspirace v činnostním pojetí ve škole

V této praktické části jsou podrobně analyzovány dvě konkrétní jednotky hudební výchovy. Jejich realizace probíhala při vyučování ve víceletém gymnáziu, v třídě sekundě. Výběr písní a dalších hudebních činností byl zvolen s ohledem na dosud získané vědomosti, dovednosti a schopnosti žáků. Uvedené písně obsahují cíle, k nimž byly hudební činnosti namířeny. Písně k osvojení pocházejí ze sbírky *Podstrážištské písničky*, na niž je diplomová práce především zaměřena.

6.1 Tvořivá hudební výchova se zaměřením na lidovou píseň *Teče voda, teče*

Popis

Regionální lidová píseň, v níž se uvádí místní název Babice, je ve tříčtvrt'ovém taktu, provádíme ji v mírném tempu. Má dvoudílnou stavbu tvořenou předvětím a závětím. Zpívá se v rozsahu oktávy. Začíná vzestupným rozloženým akordem, jenž se v průběhu opakuje, zakončuje ji sestup 3 tónů k tónice. Ve třetím, šestém a třináctém taktu nacházíme čtvrt'ovou pomlku, na niž žáky upozorňujeme. Sedmý a devátý takt tvoří tzv. tečkovaný rytmus, který je jedním z častých znaků písní pro náš region. Milostná píseň zachycuje nešťastnou lásku dvou mladých lidí.

Využití písně

Píseň jsme využili k osvojení významů pojmů kulturní dědictví, národopisná oblast, folklorní oblast Horácko, tematika lidových písní, rozložený akord.

Sběr *Podstrážištské písničky* obsahuje několik písní, které začínají rozloženým kvintakordem (č. 12 *K Načeradci cesta*, č. 78 *Teče voda, teče* aj.) Začátky písní nám posloužily pro osvojení stavby akordu. Analýza textu nabídla náhled na současné mezigenerační vztahy a na způsob života v minulosti, kdy si z různých důvodů, finančních či

společenských, nemohli mladí vzít toho, koho opravdu milovali, ale toho, koho určili rodiče. K jednoduchému doprovodu písně jsme zvolili Orffův instrumentář, dále zobcové flétny, popř. kytaru. V závěru práce s písní jsme přidali krátkou předeihu a dohru. Ke splnění daných cílů byl vypracován pracovní list /PL/.

Pomůcky

Audiovizuální technika s připojením na internet

Kytara, zobcová flétna

Orffův instrumentář

Pracovní list (dále PL)

Postup ve vyučovací jednotce:

1. Úvod (seznámení žáků s cílem hodiny, motivace)

„Dnes se vydáme za lidovými písněmi, za písněmi našeho kraje Horácka. Jednu si osvojíme, ty známé z předešlého ročníku si zopakujeme.“

2. Opakování předchozího učiva

Frontální opakování – „štafeta“

Žáci uvádějí po sobě libovolný termín z hudební výchovy, který si již dříve osvojili (houslový klíč, hodnoty not, melodie, tempo, foniatrie, muzikologie, lidová píseň, umělá píseň, lidový dvojhlas, intervaly, decrescendo, piano, forte, largo, opereta, repetice, opera, kvarteto, dudácká muzika...), a předávají si válcový blok jako pomyslný štafetový kolík. Žáky předem informujeme, že se mohou na jakýkoliv termín, na který neznají odpověď, zeptat teprve po skončení hry. Tak je štafeta plynulá. Následuje prostor pro vysvětlení případných nejasností. Touto štafetou si žáci nenásilně opakují učivo. Po úspěšném výkonu jsou pochváleni, a tím motivováni k další práci.

3. Dechové cvičení

Žáci si dávají před sebe na dlaň pomyslný lístek růže, lehounce k němu přivoní. Nasávají jeho vůni, pak se lístek květiny snaží co nejjemněji a nejdál odfouknout. Usilují o prohloubený neslyšný nádech a pružný, měkký a dlouhý výdech bez zvedání ramen. Dochází

k celkovému uklidnění atmosféry v celé třídě. Můžeme využít i hru, při níž žáci dýchají na pomyslné „zamrzlé okno“.

Krátce před těmito dechovými aktivitami větráme v místnosti.

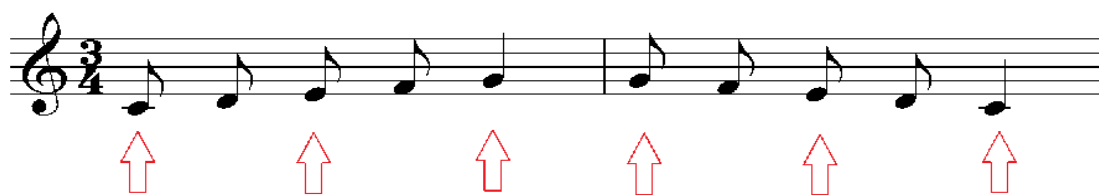
4. Rozezpívání

Žáci vystupují z lavic a zaujmají správný pěvecký postoj. Stojí mírně rozkročení, váhu těla na obou nohou, spíše vpředu, nikoli na patách. Hrudník mají mírně vypjatý, uvolněná ramena visí volně podle těla. Hlava je uvolněná. Zpíváme s žáky na různé slabiky, př. *ma-*, *la-*. Sami navrhnou: *mjo-*, *vjo-*. Transponujeme směrem nahoru nebo dolů.

Příklad:

Stejným způsobem následuje zpěv označených tónů šipkou na slabiku *ma* -, vybízíme žáky, aby ostatní tóny vynechávali a zpívali pouze v duchu, tzv. „*Hra na rádio*“.

Vynecháním neoznačených tónů šipkou zaznívají tóny rozloženého durového kvintakordu, na jehož stavbu žáci s radostí upozorňují, poněvadž se s ním seznámili v třídě primě. Požadujeme po nich, aby uvedli příklady písní podobně začínajících. Někteří žáci kromě jiných písní (*Já do lesa nepojedu...*, *Ovčáci, čtveráci...*) navrhnou ty, jež si osvojili jako regionální v primě č. 4 *Až puđu z hospody* a č. 31 *K Načeradci cesta*. Písňe pocházejí ze sbírky Josefa Václava Kratochvíla *Podstrážištské písničky*.

č. 4 *Až puđu z hospody*

č. 31 *K Načeradci cesta*

První sloky písní za doprovodu klavíru žáci zpívají.

5. Rytmický doprovod

Před samotným nácvikem písně *Teče, voda teče*, již si mají žáci osvojit, tvoříme rytmický ostinatí doprovod. Zpěv písně zatím necvičíme, bylo by to mnoho aktivit pro žáky najednou. Vybíráme z textu písně pouze jednotlivá slova.

Žáci jsou rozděleni na 4 skupiny a rytmizují ostinata:

- a) *ba – bic - ký*
- b) *mlýn*
- c) *na ba – bic - ký*
- d) *te – če - 0*

Na pokyn učitele nastupují skupiny po dvou taktech, nejdříve deklamují pomocná slova. Následně připojují k deklamaci vytleskávání rytmu a po osvojení jen někteří přidávají Orffovy nástroje (bubínek, triangel, dřívka, drhlo). Dbáme na zřetelné zobrazení pomlky pohybem rukou od sebe do prázdna. Skupiny si úkoly později vyměňují, aby si všichni žáci vyzkoušeli vše, i hru na jiné nástroje.

Ostinátní doprovod (Projekce)

The musical score is for a 3/4 time piece. It features four instruments: Bubínek (snare drum), Triangl (triangle), Dřívka (clackers), and Drhlo (bass drum). The lyrics are: Bab-bic - ký, ba - bic - ký, Mlýn, mlýn, Na ba-bic - ký, na ba-bic - ký, Te - če, te - če...

Od této přípravné aktivity přecházíme k vyvození nového učiva. Každý žák dostává pracovní list, kolektiv se zklidňuje.

6. Vyvození nového učiva - kulturní dědictví, národopisná oblast, folklorní oblast Horácko, tematika lidových písní, rozložený akord, osvojení písně *Teče voda, teče* doprovodem.

Následuje činnost s pracovními listy /PL/. Viz 6. 1. 1. Žáci mají před sebou svůj pracovní list (soustředěnost zůstává), ale mohou sledovat současně i projekci. Postupují dle zadaných úkolů. Učitel činnost žáků sleduje a podle jejich schopností práci řídí. Žáci si do pracovních listů zaznamenávají. Po splnění úkolu společně s učitelem kontrolují výsledky, které si zapsali do pracovních listů. Osmý úkol je veden ve formě řízené diskuse. Devátý úkol mohou žáci, pokud neznají odpověď, dořešit doma s rodiči či prarodiči. Učitel zpívá píseň *Teče voda, teče* a úkol č. 10 řídí jako diskusi. Následuje vlastní nácvik písně, shrnutí úkolů z pracovního listu. Po osvojení písně je možné přidat přiloženou předeheru a dohru, Orffův instrumentál, kytaru. Šikovný žák hraje na altový metalofon dle kytarových značek.

7. Píseň *Teče voda, teče* předehtrou a dohtrou. (Projekce)

Melodický nástroj 1

Předehtrou

Zpěv

F F C Am Dm G

C C C C G C C C F C

Te - če vo - da, te - če, na ba - bic - ký mle - ny,

F F C C C C G C

všu - de mi smut - no je, všu - de mi smut - no je, kde má mi - lá nej - ni.

Dohra

F F C Am Dm G C C

8. Shrnutí probraného učiva

Klíčová slova: kulturní dědictví, národopisná oblast, folklorní oblast Horácko, tematika lidových písní, sběratel, akord, rozložený akord

9. Závěr

Zhodnocení. Pochvala dětí. Případná klasifikace za práci ve skupině.

6.1.1 Pracovní list - *Teče voda, teče*

1) Čtete pozorně. Doplňte do následujícího textu chybějící výrazy:

1. <i>Horácko</i>	5. <i>sbírek</i>	9. <i>kulturnímu dědictví</i>
2. <i>při obřadech</i>	6. <i>tematika písní</i>	10. <i>regionální</i>
3. <i>ústním</i>	7. <i>Chodsko</i>	11. <i>folklorní tradice</i>
4. <i>národopisné oblasti</i>	8. <i>sběratelé</i>	

Lidové písně odrážejí život našich předků, jsou jakýmsi zrcadlem společnosti. Patříke našeho národa, po dlouhá staletí nás provázejí od narození až do smrti. je různorodá, převážnou část tvoří písně na téma lásky, v mnohých se zpívá o vojně, práci, přírodě, jako je například svatba, pohřeb, vítání do života a další. V naší republice máme několik regionů, v nichž se udržely silné a které mají svá specifika. Mezi nejznámější patří například na západě republiky, na východě Valašsko, Slovácko a další. Naším folklorním regionem je, leží na pomezí Čech a Moravy, na kdysi důležité obchodní trase z Prahy do Vídně. Písně se mezi lidmi šířily podáním, jejich autoři jsou neznámí. To, že mnohé písně máme zapsané v našich zpěvnících, je výsledek práce lidí, kterým se říkalo V Čechách působili i velmi známí sběratelé pohádek a pověstí. Písně sběratelé zapisovali a shromažďovalído Příkladem takové sbírky jsou *Podstrážištské písničky* od sběratele Josefa Václava Kratochvíla, z nichž čerpáme naše písně.

2) Označte obrázek, který představuje *nehmotné* kulturní dědictví

a) vesnická památková rezervace v Holašovicích

Obrázek 26 - Autor: Sgbeer, Licence Creative Commons, BY-SA

b) píseň *K Načeradci cesta* – ústní podání

K Na-če-rad - ci ces - ta u - šla - pa - ná všec - ka, kdy-by na - ši pá - ni
do - vo - le - ní da - li, je tam hol - ka hez - ká, je tam hol - ka hez - ká.

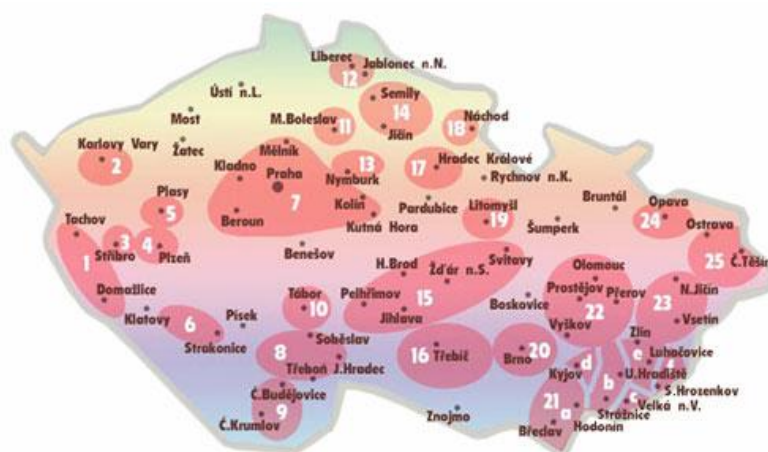
c) kroj

Obrázek 27 - Pacovský kroj

3) Doplňte, kterým číslem je na mapce národopisných oblastí označeno:

a) Horácko....., b) Chodsko....., c) Podhorácko.....

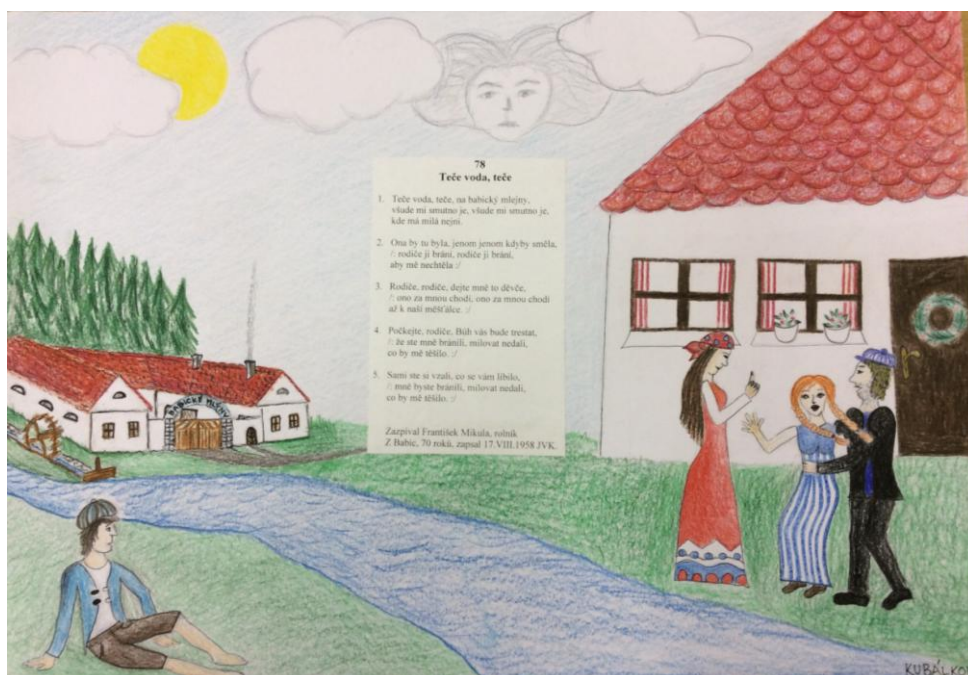

Obrázek 28 - Folklorní oblasti

4) Pozorně si přečtete text písně. Na jaké téma je uvedená píseň *Teče voda, teče*?

.....

1. Teče voda, teče na babický mlejny,
/:všude mi smutno je,:/
kde má milá nejni.	3. Rodiče, rodiče, dejte mně to děvče,
/:ono za mnou chodí,:/
až k naší maštálce.
2. Ona by tu byla, jenom kdyby směla,
/:rodiče ji brání,:/
aby mě nechtěla.	4. Počkejte, rodiče, Bůh vás bude trestat,
že ste mně bránili, milovat nedali,
co by mě těšilo.
5. Sami ste si vzali, co se vám líbilo,
mně byste bránili, milovat nedali,
co by mě těšilo.

Obrázek 29 - Ilustrace k písni č. 78 Teče voda, teče

5) Najděte slova z vrstvy hovorového jazyka a nahraďte je spisovnou podobou.

.....

6) Znáte význam slova *maštálka*? Můžete použít internet ve vašich mobilních zařízeních.

.....

7) Kdo asi mohl pořídit tento zápis? Zazpíval František Mikula, rolník z Babic, 70 roků, zapsal 17. VIII. 1958 JVK.

.....

8) Jak mnoho zasahují do výběru partnera rodiče ve srovnání s minulostí?

Srovnejte mezigenerační vztahy.

9) Znáte nějaké písně s místními názvy z našeho regionu?

10) Co vše umíte vyčíst z notového zápisu? (řízená diskuse a nácvik písně)

Co nacházíte v 1. a 11. taktu písně, čím je zajímavý 7. a 9.

takt?.....

Teče voda, teče

Te - če vo - da, te - če, na ba - bic - ký mlej - ny, všu - de mi
smut - no je, všu - de mi smut - no je, kde má mi - lá nej - ni.

1. Teče voda, teče na babický mlejny,
/:všude mi smutno je,/
kde má milá nejni.	4. Počkejte, rodiče, Bůh vás bude
trestat,
že ste mně bránili, milovat nedali,
co by mě těšilo.
2. Ona by tu byla, jenom kdyby směla,
/:rodiče ji brání:/	5. Sami ste si vzali, co se vám líbilo,
mně byste bránili, milovat nedali,
co by mě těšilo.
3. Rodiče, rodiče, dejte mně to děvče,
/:ono za mnou chodí,/, až k
našímaštálce.	

6.2 Tvořivá hudební výchova se zaměřením na lidovou píseň *Čípak sou to pole, pole nezorané*

Popis

Lidová píseň č. 11 *Čípak sou to pole, pole nezorané* opět pochází z regionální sbírky *Podstrážištské písničky*. Sběratel zaznamenal jednoduchý nápěv v tříčtvrt'ovém taktu v C dur tónině. V písni není uveden žádný bližší místní údaj, není situovaná do konkrétního místa v oblasti Českého Horácka. Nacházíme zde často se vyskytující jména Jeníček a Mařenka. Nápěv se pohybuje v rozsahu oktávy. Lidová píseň č. 11 *Čípak sou to pole, pole nezorané* je variantem k písni č. 78 *Teče voda, teče*. Dva mladí lidé vedou spolu dialog na téma otcovství dítěte.

Využití písně

Píseň *Čípak sou to pole, pole nezorané*, jež má stejný nápěv jako píseň z předcházejících hodin hudební výchovy, jsme zvolili záměrně k výkladu pojmu variant. Zmínili jsme termíny lidový dvojhlas, tematika lidových písní, v rámci poslechových činností jsme objasnili termín symfonie, oratorium. Dříve osvojená melodie písně *Teče voda, teče* byla východiskem pro snazší nácvik nápěvu nové písně *Čípak sou to pole, pole nezorané*. Žáci měli k dispozici svůj pracovní list, nápěvy obou písní porovnávali a za pomoci vyučujícího vyvodili, co je variant.

Při rozezpívání si procvičili stavbu rozloženého kvintakordu, kterým nápěv písně *Čípak sou to pole, pole nezorané* začíná. Ukázalo se, že stačila jen velmi malá melodická opora a žáci z notového zápisu zazpívali píseň rovnou bez problémů. Někteří žáci hráli na sopránovou zobcovou flétnu nápěv a jiní ve střední části písně připojili lidový dvojhlas v intervalu tercie. Žákům následně posloužily různé začátky písní ze sbírky *Podstrážištské písničky* k zopakování rozložených akordů. Text písně *Čípak sou to pole, pole nezorané* rozebírali z hlediska tematiky. Dialog v písni využili ke zpracování krátkého stylistického útvaru vypravování a následné dramatizaci, jež žáky pobavila. V rámci environmentální výchovy byl dán prostor pro kratičkou diskuzi o současném hospodaření na polích a o nebezpečí aplikování přílišného množství minerálních hnojiv. Konečně žáci zazpívali a zahráli píseň, s předehrnou, za doprovodu fléten, nástrojů z Orffova instrumentáře a s dohrou,

již si vyzkoušeli u písně *Teče voda, teče*. Ostinátní doprovod, který si také osvojili u zmíněné písně, byl pro ně známý, a proto se jim dařil.

Po těchto aktivitách následoval poslech ukázek skladeb nebo jejich částí z oblasti vážné a moderní populární hudby, které s novou písní zdánlivě nesouvisely. Poslech hudby je pro žáky velmi důležitý, neboť jim umožňuje seznamovat se s rozmanitostí různých kultur, jejich tradicemi, chápou vztahy mezi nimi.

Za dobrovolný domácí úkol bylo zadáno výtvarné provedení písně *Čípak sou to pole, pole nezorané*. Výsledky žáků – dobrovolníků jsou přiloženy v PL.

Pomůcky

Audiovizuální technika s připojením na internet

Zobcové flétny, popř. kytara a další (dle uvážení učitele s přihlédnutím k věku žáků a jejich dovednostem)

Orffův instrumentář – dřívka, bubínek, triangel, drhlo

Pracovní list (dále PL). Viz 6. 2. 1.

Zvukové ukázky:

(délku audio a video ukázek určuje učitel dle uvážení, popř. je lze upravit dle potřeby, pouze píseň *Měsíční sonáta* je vhodné pustit celou)

- J. Haydn, *Symfonie G dur „S úderem kotlů“*, 2. Andante⁹²

Další ukázky:

- J. Haydn – *Oratorium Roční doby – árie Šimona*⁹³ – součástí ukázky je motiv ze *Symfonie G dur „S úderem kotlů“*
- Ludwig van Beethoven – *Měsíční sonáta* – rozložený akord (jeho obraty) v úvodu skladby

<https://www.youtube.com/watch?v=SkXfYCKQkqg>

- Sisa Sklovská⁹⁴ – umělá píseň s názvem *Měsíční sonáta*

<https://www.youtube.com/watch?v=iQfQr6mUTAk>

- The Beatles – píseň *Because*, inspirace *Měsíční sonátou*

<https://www.youtube.com/watch?v=WITEOnmoutM>

⁹² HERDEN, J. *My pozor dáme a nejen posloucháme*. Scientia, Praha 1997, s.118

⁹³ HERDEN, J. *My pozor dáme a nejen posloucháme*. Scientia, Praha 1997, s.119

⁹⁴ *Wikipedia* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Sisa_Sklovsk%C3%A1

- BobbyMcFerrin – *Ave Maria*

<https://www.youtube.com/watch?v=14LcvpXmb74>

- Miro Žbirka – *Atlantida*, píseň z oblasti moderní populární hudby

<https://www.youtube.com/watch?v=3ZgImLY3o94>

Postup ve vyučovací hodině:

1. Úvod (seznámení žáků s cílem hodiny, motivace)

Motto: „ *Od lidovek přes Haydna, Beethovena k Beatles....*“ (projekce)
„ *Dnes se opět vydáme za lidovými písněmi, od nich přejdeme k poslechu hudebních ukázek z vážné i moderní populární hudby.*“

2. Dechová cvičení a uvolňování mluvidel

Vybíráme cvičení na pružná a uvolněná mluvidla. Před touto aktivitou větráme v místnosti. Žáky motivujeme příkladem činnosti hlasatelů, herců, zpěváků, kteří se musí před svým vystoupením „rozmluvit“. Jazykolamovou říkanku cvičí žáci nejdříve pomalu, následně rychle za sebou. Při opakování připojují dynamiku. Ke ...*vstávejte*, vy *Anky dlouhý*... žáci zesilují - crescendo, od ...*a vy krátký* ...zeslabují – decrescendo.

Slouha troubí pod podloubím, (projekce)

vstávejte vy, *Anky dlouhý*.

A vy, krátký, ještě spěte,

*však dlouho spát nebudete.*⁹⁵

Výraz *slouha* vysvětlujeme jako zastaralý výraz ke slovu sluha.

⁹⁵*Literární doupe* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://ld.johannesville.net/perlicky/08-jazykolamove-rikanky>

3. Doplnovačka– opakování předchozího učiva (projekce)

Doplňte do následující tabulky chybějící výrazy

.

1. strunný drnkací nástroj	5. oblast, kde se drží folklorní tradice
2. naše národopisná oblast	6. Erbenova sbírka písní
3. svatba, pohřeb, vítání do života –
mn. číslo	7. hovorově mlýn
4. folklorní region, centrem město
Domažlice	

					<u>Tajenka</u>				
<u>1</u>					T				
<u>2</u>						á			
<u>3</u>		o							
<u>4</u>								o	
<u>5</u>							n		
<u>6</u>	K								
<u>7</u>					E				

4. Rozezpívání– akord

Žáci vystupují z lavic a zaujmají správný pěvecký postoj. Jsou rozděleni do tří skupin. Osvojují si stavbu akordu. Nejdříve zpívají všechny skupiny první až třetí řádek postupně za sebou, při opakování zní všechny řádky najednou. V posledních dvou taktech ukázky zaznívá základní tvar akordu– kvintakord.

Až pu - du z hos - po - dy, až pu - du k vám.

Až pu - du z hos - po - dy, až pu - du k vám.

Až pu - du z hos - po - dy, až pu - du k vám.

V dalším cvičení, jedná se o přípravu k písni č. 4 *Až pudu z hospody*, tvoříme čtyři skupiny. Cvičení lze transponovat nahoru i dolů. Nejprve žáci zpívají celý řádek, pak nastupují na pokyn učitele po dvou taktech za sebou. Cvičení se opakuje celé 2x, zpívá se jako kánon. V místě, kde učitel zpěv zastaví, žáci drží právě zpívaný tón a zaznívá akord. (projekce)

1. 2. 3. 4.

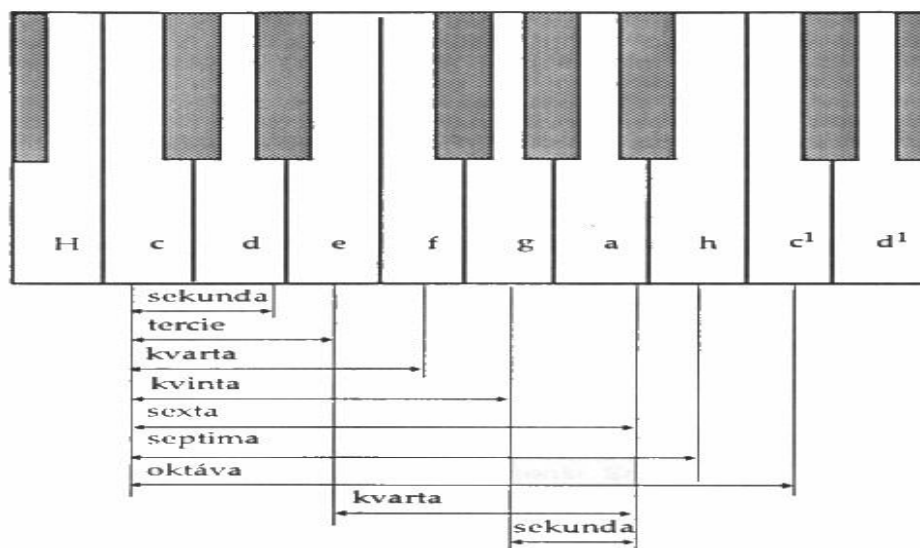
Až pu-du z hos-po-dy, až pu-du k vám. Až pu-du z hos-po-dy, až pu-du k vám.

5. Učivo k zapamatování

akord – souzvuk nejméně tří tónů současně znějících

základní tvar akordu – kvintakord

- začátek písně *Ovčáci, čtveráci (Teče voda, teče)*
- mezi tóny je vždy tercie a krajní tóny jsou od sebe vzdáleny o kvintu

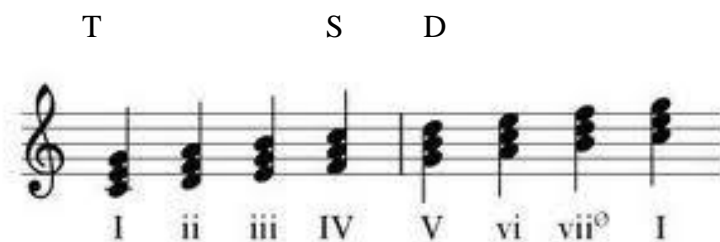

Obrázek 30 - Klávesy

akord

- užíváme k doprovodu písní (kytara, cimbál, klávesové nástroje)
- můžeme rozložit, hrát po tónech – *rozložený akord*

základní harmonické funkce - akordy, které nám stačí k doprovodu jednoduché písně

Obr.30 – autorka

základní harmonické funkce – *tonika, dominant, subdominant* (T, D, S)

(jiná hodina Hv)

6. Opakování– tematika písní

Po přečtení textu následující písně žáci uvádějí příklady témat dalších písní (milostné, pracovní, obřadní a další). Tato píseň je pijácká. Žáci zpívají nápěv rovnou z notového zápisu. Uvědomují si tóny rozloženého kvintakordu.

č. 4 *Až puđu z hospody*

Až pu - du z hos - po - dy, kdo mě vy - pro - vo - dí,
žád - ná, žád - ná ji - ná, jen ta mo - je mi - lá.

7. Opakování – rozložený akord

Podobně znějí i začátky jiných písní. Upozorňujeme žáky, že písní, které začínají rozloženým kvintakordem, se vyskytuje v našem regionu velmi mnoho. Zpěv lze podpořit vytleskáváním rytmu.

č. 3 *Až pojedu po císařský*

Až po - je - du po cí - sař - ský po - ne - se mě kůň vo - jan - ský,

č. 8 *Časně ráno raničko*

Čas - ně rá - no, rá - no ra - níč - ko, dřív než vy - jde jas - né slu - níč - ko,

č. 12 *Daleko, široko sou babický pole*

Da - le - ko, ši - ro - ko sou ba - bic - ký po - le,

8. Vyvození nového učiva – variant

Zpíváme se žáky píseň č. 78 *Teče voda, teče*, opakujeme ji. Přidáváme flétnu a akordický doprovod na kytaru nebo na klávesový nástroj.

č. 78 *Teče voda, teče*

Te - če vo - da, te - če na ba - bic - ký mlej - ny, všu - de mi
smut - no je, všu - de mi smut - no je, kde má mi - lá nej - ni.

Učitel zazpívá píseň (stěžejní pro vyvození nového pojmu variant) č. 11 *Čípak sou to pole, pole nezorané* (viz dále). Je variantem k písni *Teče voda, teče*. Žáci zjišťují, co mají tyto dvě ukázky společného.

Jak vzniká variant?

Písně se mezi lidmi šířily ústním podáním. Někdo si pozměnil melodii nebo ji zapomněl a vytvořil si svoji, někdo si dal do textu konkrétní určení místa (*Ještě já se podívám k pelhřimovským zahradám, ...k božejovským..., k domažlickým...*), někdo vymyslel na známý nápěv zcela jiný text. Tak vznikl variant.

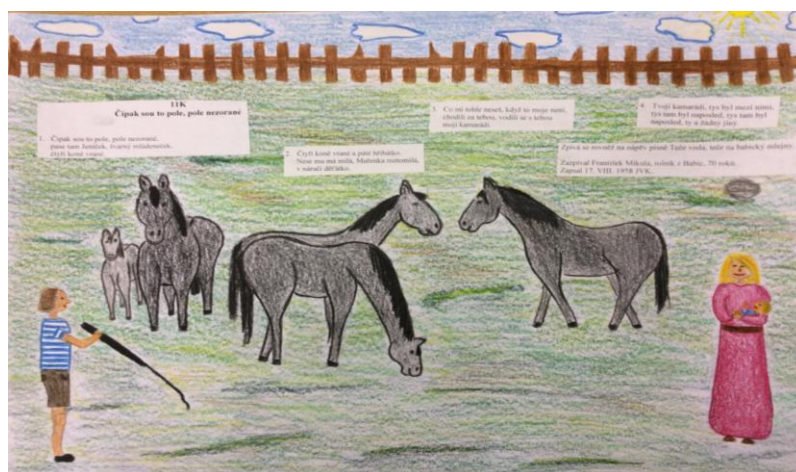
Zdatnější žáci– muzikanti mohou v 7.– 10. taktu připojit lidový dvojhlas v terciích buď jako zpěv nebo hru na flétnu.

Čípak sou to pole, pole nezorané

Čí - pak sou to po - le, po - le ne - zo - ra - né, pa - se tam
Je - ní - ček, švar - ný mlá - de - ne - ček, čty - ři ko - ně vra - né.

<p>1. Čípak sou to pole, pole nezorané,
pase tam Jeníček,
švarný mládeneček,
čtyři koně vrané.</p> | <p>2. Čtyři koně vrané a páté hřibátko.
Nese mu má milá,
Mařenka rozmilá,
v náručí děťátko.</p> |
|--|---|

3. Co mi tohle neseš, když to moje není,
chodili za tebou,
vodili se s tebou
moji kamarádi
4. Tvoji kamarádi, tys byl mezi nimi,
tys tam byl naposled,
tys tam byl naposled,
ty a žádný jiný.
5. Já si tě nevezmu, rači ti zaplatím,
stoleček dubový, stoleček dubový
dukáta vysázím.

Obrázek 31 - Ilustrace k písni - Čípak sou to pole, pole nezorané⁹⁶

9. Práce s textem – vypravování

Žáci pracují s textem písně a tvoří ve trojicích či čtveřicích (podle počtu dětí) slohový útvar vypravování, do něhož mají za úkol zakomponovat základní znaky stylistického útvaru. Například přímou řeč, dějová slovesa, zdobněliny, prézens historický a další. Vypravování je omezeno počtem vět nebo časem podle schopností a dovedností žáků. Alternativně může učitel vypravovat sám:

Daleko za naší vesnicí jsou pole. Pole, která nejsou zoraná. Jeníček, švarný mládeneček, tam má pást koně. Jsou to čtyři vraní koníčky a jedno hravé hříbátko. Jeníček jde a vidí svoji milou Mařenku. Ta se mu chystá říci novinu. Jeníček vidí, že má v náručí nějaké děťátko. Mařenka mu přišla oznámit, že to dítě je jeho.

⁹⁶Autoři ilustrací jsou studenti gymnázia

Vtom Jeníček našťvaně: „Co mi tohle neseš, když to moje není? Chodili za tebou, vodili se s tebou moji kamarádi!“

Mařenka kouká překvapeně, netuší, že Jeníček něco ví o jejích záletech. Polévá jí strach, když si uvědomuje, že by snad Jeníček dítě nechtěl. Musela hned vymyslet argument, a to se jí povedlo.

Spustila: „Tvoji kamarádi! Tys byl mezi nimi!“

Jeníček chtěl něco říci, cokoliv na svou obranu, ale místo toho se zarazil a zůstal vyděšeně stát s otevřenou pusou.

Mařenka pokračovala:

„Tys tam byl naposled, tys tam byl naposled, ty, a žádný jiný!“

10. Práce s textem – dramatizace písně

Úkolem je vytvořit podle vypravování scénář a zdramatizovat jej ve dvojicích.

Příklad:

Vypravěč:

Daleko za naší vesnicí jsou pole. Pole, která nejsou zoraná.

Jeníček, švarný mládeneček, tam má pást koně. Jsou to čtyři vraní koníčky a jedno hravé hříbátko.

Mařenka: (nese v náruči dítě a ukazuje Jeníčkovi)

Jeníčku!!!

Jeníček: (našťvaně)

„Co mi tohle neseš, když to moje není? Chodili za tebou, vodili se s tebou moji kamarádi!“

Mařenka: (vystrašeně, ale přesto sebevědomě)

„Tvoji kamarádi! Tys byl mezi nimi!“

Jeníček: (překvapeně, zůstává stát s otevřenou pusou)

Mařenka: (důrazně)

„Tys tam byl naposled, tys tam byl naposled, ty, a žádný jiný!“

Mařenka: (s brekem utíká pryč)

Konec

11. Poslechové aktivity

Úkolem žáků je hodnotit, zdali se následující ukázky něčím podobají písni *Čípak sou to pole, pole nezorané*, zda lze nalézt nějakou, byť jen malou souvislost. Vybíráme více skladeb, východiskem je část ukázky č. 1. Záleží samozřejmě na učiteli, jakou poslechovou skladbu zvolí a jak ji žákům představí.

Ukázka č. 1

J. Haydn, *Symfonie G dur „S úderem kotlů“*, 2. Andante⁹⁷ (rozložený akord)

Podáváme krátkou informaci o skladateli, zařazujeme jej do doby klasicismu, zmiňujeme se o hudební formě symfonii jako takové (4 věty, pro symf. orchestr). Tato symfonie má podtitul *Surprise – Překvapení*, jelikož díky dynamickému kontrastu – úder na tympány neboli kotle – opravdu posluchače překvapí. Symfonie začíná (opakovanými) tóny rozloženého akordu. Podobně jako píseň *Čípak sou to pole, pole nezorané*.

Video ukázka⁹⁸

Další poslechové ukázky:

Ukázka č. 2

J. Haydn – Oratorium *Roční doby – árie Šimona* (rozložený akord, obraty)

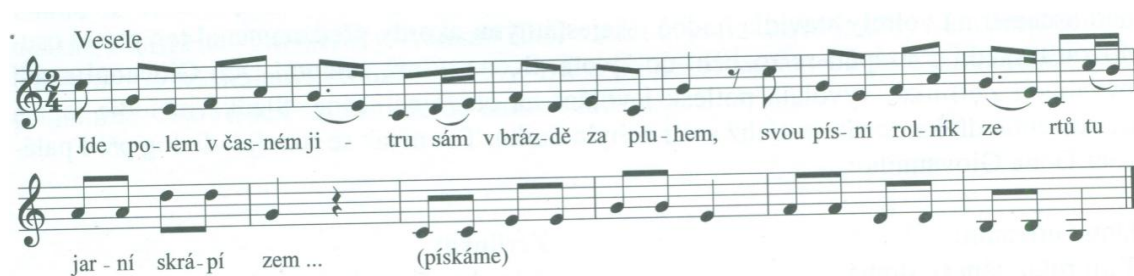
Hovoříme o oratoriu jako velké hudební formě, kde vystupuje orchestr, sóla, sbor. Toto oratorium nemá duchovní námět, jak to obvykle bývá. Roční doby jsou světským oratoriem.

Žáci poslouchají, nijak neupozorňujeme na tzv. „ukradenou melodii“, Haydn si vypůjčil svou vlastní melodii. Je zde zachycena citace *Symfonie G dur, č. 94 „S úderem kotlů“*. Žáci by měli citaci a rozložený akord poznat jako něco již známého z osvojených písní.

⁹⁷ HERDEN, J. My pozor dáme a nejen posloucháme. Scientia, Praha 1997, s. 118

⁹⁸ Youtube [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=p_ftrysaMHU

Audio ukázka⁹⁹ (projekce)

Obrázek 32 - Roční doba¹⁰⁰

Ukázka č. 3

Ludwig van Beethoven – *Měsíční sonáta* (rozložený akord, jeho obraty v úvodu skladby)

Řadíme osobnost L. van Beethovena do proudu dějin hudby. Klavírní sonáta (skladba pro sólový klavír) patří do cyklu 32 Beethovenových sonát. Je to 14. sonáta cis moll „*Quasi una fantasia*“, známá také jako *Měsíční svit* či anglicky *Moonlight*.

Video ukázka¹⁰¹ – žáci sledují pohyblivý kurzor

Obrázek 33 - Měsíční sonáta¹⁰²

Žáci si uvědomují tóny rozloženého akordu a srovnávají s navazující ukázkou písně *Because* od skupiny Beatles. *Because* - poprvé video s obrazem rozložených akordů, podruhé jako sled plných akordů.

⁹⁹HERDEN, Jaroslav. My pozor dáme a nejen posloucháme. Praha: Scientia, 1997. CD 2, 37 b)

¹⁰⁰HERDEN, Jaroslav. My pozor dáme a nejen posloucháme. Praha: Scientia, 1997, s. 119

¹⁰¹Youtube [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SkXfYCKkqkg>

¹⁰²Youtube [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=SkXfYCKkqkg>

Ukázka č. 4

The Beatles – *Because*

Video ukázka¹⁰³

BECAUSE

Words & Music by
JOHN LENNON
PAUL McCARTNEY

Slowly $\text{♩} = 80$

The musical score for the piano accompaniment of 'Because' is shown in two systems. The first system contains three measures with chords C#m, D#m7(b5), and G#5. The second system contains four measures with chords A, C#m, A7, and A13. The tempo is marked 'Slowly' with a quarter note equal to 80 beats per minute.

Obrázek 34 - Because¹⁰⁴

b) sled akordů

BECAUSE

Words & Music by John Lennon & Paul McCartney

The musical score for the vocal melody of 'Because' is shown in three systems. The first system contains three measures with chords D, Ddim, and C#m. The second system contains four measures with chords D#m7(b5), G#7, A, and C#m. The third system contains three measures with chords A9, A13, and D. The lyrics are: 'Ah, 1. Be - cause the world is round, it turns me on; (2.) - cause the wind is high, it blows my mind; (3.) - cause the sky is blue, it makes me cry; be - cause the world is round, it turns me on; be - cause the wind is high, it blows my mind; be - cause the sky is blue, it makes me cry; round, high, blue. Ah, 2. Be -'.

Obr. 32 –Because

¹⁰³ Youtube [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=WITEOnmoutM>

¹⁰⁴ Musc Notes [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.musicnotes.com/sheetmusic/mtd.asp?ppn=MN0056781>

Ukázka č. 5

Pro zpestření přidáváme umělou píseň s názvem *Měsíční sonáta* s připojeným textem (upozornit v 0:35 na změnu tvoření tónu).

Sisa Sklovská je slovenská umělkyně. Můžeme ji slyšet v opeře i muzikálu v Čechách, např. v *Hamletovi* Janka Ledeckého.

Video ukázka¹⁰⁵

Text písně:¹⁰⁶

*Vzdálený měsíci,
zář máš rozvátou.
Zápasíš bezhlasý
dál s mou bílou sonátou
Svítiš, lákáš,
svítím k dálkám.
Cítím dál tvoje kouzlo,
zní v klávesách
Bůh sám.*

Ukázka č. 6

BobbyMcFerrin (J. S. Bach, C. F. Gounod, C. F. G. Schwencke, J. L. Heugel)– *Ave Maria*
(zpívá rozložené akordy, obecenstvo pak hlavní melodii)

Video ukázka¹⁰⁷

¹⁰⁵Youtube [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=iQfQr6mUTAk>

¹⁰⁶Karaoke texty [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z:

<http://www.karaokearty.cz/textypisni/sklovskasisa/mesicni-sonata-394639>

¹⁰⁷Youtube [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=14LcvpXmb74>

Ave Maria
(Hail Mary)
Bobby McFerrin
Music by J. S. Bach (BWV 846, 1722) & C. F. Gounod (1853/1859) / Arr. by Bobby McFerrin

$\text{♩} = 75$
(foreplay)

mf

(Prelude No. 1 in C major)

f

Ave, ve Ma-

ri- a,

Obrázek 35 - Bobby McFerrin - Ave Maria

Ukázka č. 7

Miro Žbirka – *Atlantida*, píseň z oblasti moderní populární hudby (rozložený akord v začátku písně)

Video ukázka¹⁰⁸

8) Závěr

Shrnutí učiva – souvislosti. Zhodnocení hodiny. Pochvala žáků.

¹⁰⁸Youtube [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=3ZgImLY3o94>

6. 2. 1 Pracovní list - Čípak sou to pole, pole nezané

1) Motto: „*Od lidovek přes Haydna, Beethovena k Beatles....*“

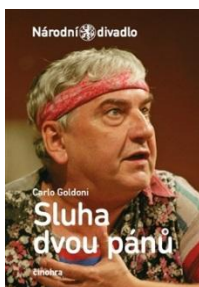
2) Jazykolamová říkanka

Slouha troubí pod podloubím,

vstávejte vy, Anky dlouhý.

A vy, krátký, ještě spěte,

*však dlouho spát nebudete.*¹⁰⁹

Obrázek 36 - Sluha dvou pánů

Změňte název hry, v níž hraje Miroslav Donutil. Užijte zastaralý výraz. Uveďte jiné příklady současných slov, v nichž se střídá samohláska – u – s dvojhláskou –ou – a v nichž se střídá samohláska – ý – se spolením hlásek –ej –. např. mlýn – mlejn.

.....
.....

¹⁰⁹Literární doupě [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://ld.johannesville.net/perlicky/08-jazykolamove-rikanky>

3) Doplněte do následující tabulky chybějící výrazy

					<u>Tajenka</u>				
<u>1</u>					T				
<u>2</u>						á			
<u>3</u>		o							
<u>4</u>								o	
<u>5</u>							n		
<u>6</u>	K								
<u>7</u>					E				

1. strunný drnkací nástroj
2. naše národopisná oblast
3. svatba, pohřeb, vítání do života –mn.číslo
4. folklorní region, centrem město Domažlice
5. oblast, kde se drží folklorní tradice
6. Erbenova sbírka písní
7. hovorově mlýn

4) Označte místo, kde zaznívá akord.

Až pu - du z hos - po - dy, až pu - du k vám.

Až pu - du z hos - po - dy, až pu - du k vám.

Až pu - du z hos - po - dy, až pu - du k vám.

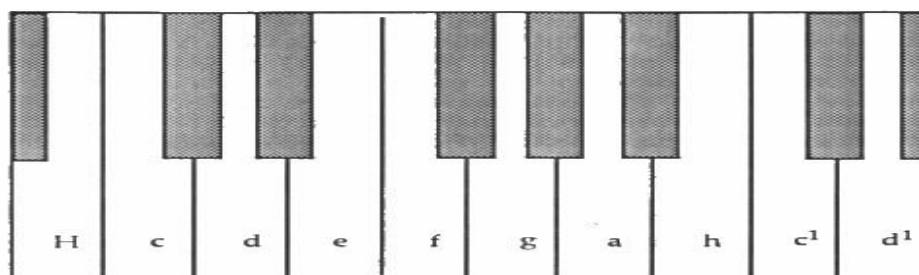
Kanon

1. 2. 3. 4.

Až pu-du z hos-po-dy, až pu-du k vám. Až pu-du z hos-po-dy, až pu-du k vám.

5) Vyznačte křížkem na klávesnici začáteční tóny písně *Ovčáci, čtveráci (Teče voda, teče)*, začněte tónem c. Případně použijte flétnu.

Jak označujeme souzvuky těchto tónů?

K čemu je používáme v praxi?

.....

6) Opakování - tematika písni. (projekce)

Až pudu z hospody

Až pu - du z hos - po - dy, kdo mě vy - pro - vo - dí,
 žád - ná, žád - ná ji - ná, jen ta mo - je mi - lá.

7) Označte části písni s rozloženým akordem.

1.

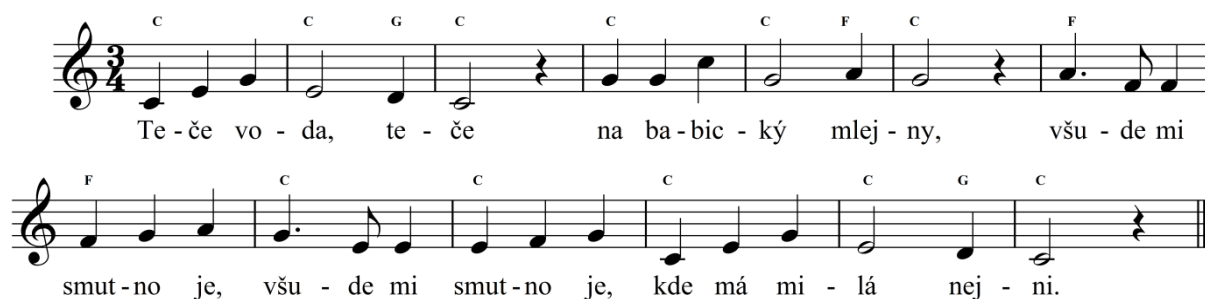

2.

8) Jak říkáme písním, které mají stejný text, ale jiný nápěv nebo naopak?

Teče voda, teče

Čípak sou to pole, pole neorané

1.	Čípak sou to pole, pole nezané,
pase tam Jeníček,
švarný mládeneček,
čtyři koně vrané.	3.	Co mi tohle neseš, když to moje není,
vodili se s tebou
moji kamarádi
chodili za tebou,
2.	Čtyři koně vrané a páté hřibátko.
Nese mu má milá,
Mařenka rozmilá,
v náručí děťátko.	4.	Tvoji kamarádi, tys byl mezi nimi,
tys tam byl naposled,
tys tam byl naposled,
ty a žádný jiný.
5. Já si tě nevezmu, rači ti zaplatím,
stoleček dubový, stoleček dubový
dukáta vysázím.			

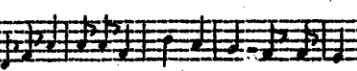
Porovnejte jiný příklad

[illegible]

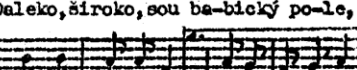
Obrázek 37 - Josef Dobiáš -

Daleký, široký, ty rovinský pole

Daleko, široko, sou babický pole.

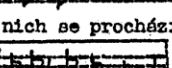

Daleko, široko, sou ba-bický po-le,

po nich se prochází potěše-ní moje,

1.

potěše-ní moje.

Prochází, prochází, pláče a naříká, :/
:/že ztratila věnec, na poli ho hledá: :/
Nehledej, nehledej, všek ty ho nemajšes, :/
:/tvůj věnec zelený po voděnce plave. :/
Lodáři, lodáři, na lodě seďte, :/
:/můj věnec zelený na vodě hledejte! :/
Lodáři, lodáři, na lodě sedali, :/
:/můj věnec zelený naléztí nemohli. :/
Kdybysme zapíchlí tři sta párů koní, :/
:/tvůj věnec zelený žádný neochoní. :/

Zaspíval František Mikula, rolník
z Babic, 67. roků.
Zapsal 19. VIII. 1955 JVK.

Obrázek 38 - Rukopisná sbírka -

J.V. Kratochvíl

9) Napište podle vypravování scénář.

Daleko za naší vesnicí jsou pole. Pole, která nejsou zoraná. Jeníček, švarný mládeneček, tam má pást koně. Jsou to čtyři vraní koníčky a jedno hravé hříbátko. Jeníček jde a vidí svoji milou Mařenku. Ta se mu chystá říci novinu. Jeníček vidí, že má v náruči nějaké děťátko. Mařenka mu přišla oznámit, že to dítě je jeho.

Vtom Jeníček našťvaně:

„ Co mi tohle neseš, když to moje není? Chodili za tebou, vodili se s tebou moji kamarádi!“

Mařenka kouká překvapeně, netuší, že Jeníček něco ví o jejích záletech. Polévá jí strach, když si uvědomuje, že by snad Jeníček dítě nechtěl. Musela hned vymyslet argument, a to se jí povedlo.

Spustila:

„ Tvoji kamarádi! Tys byl mezi nimi!“

Jeníček chtěl něco říci, cokoliv na svou obranu, ale místo toho se zarazil a zůstal vyděšeně stát s otevřenou pusou.

Mařenka pokračovala:

„ Tys tam byl naposled, tys tam byl naposled, ty, a žádný jiný!“

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

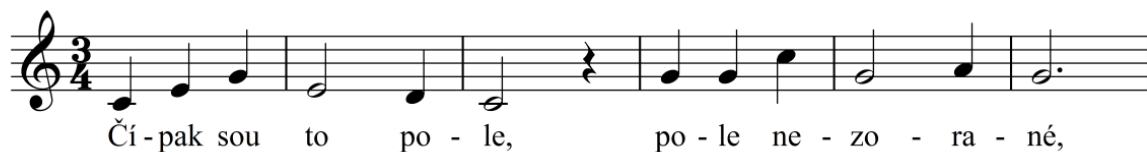
.....

.....

10) Práce s textem – dramatizace písně dle scénáře

11) Srovnajte začátek symfonie Josefa Haydna se začátkem písně *Čípak sou to pole...*? Čím se liší?

Čípak sou to
pole

Symfonie č. 94 „S úderem kotlů“, 2. věta (Andante)

Obrázek 39 - Symfonie č. 94

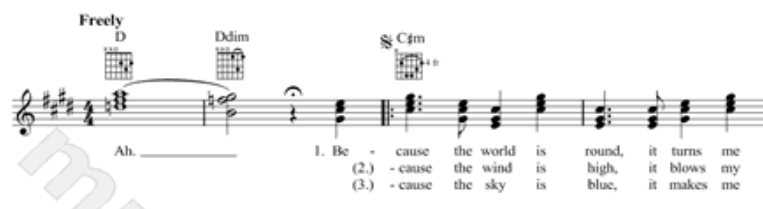
12) Na základě poslechu a notové ukázky rozhodněte, která verze písně *Because* začíná rozloženým akordem?

a)

BECAUSE

Words & Music by John Lennon & Paul McCartney

Obrázek 40 - Because

b)

BECAUSE

Words & Music by
JOHN LENNON
PAUL McCARTNEY

Obrázek 41 - Because

Závěr

Cílem mé diplomové práce s názvem *Lidové písně z Pelhřimovska, jejich editace v notačním softwaru a možnosti jejich využití* bylo seznámit veřejnost zabývající se lidovou kulturou s písněmi z Pelhřimovska. K tomu jsem využila rozboru mnoha zápisů lidových písní, které jsem pořídila za účelem jejich bližšího poznání.

Částečně jsem navázala na svoji práci bakalářskou s názvem *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*, jež vznikla v roce 2012.

V kapitole *Lidové písně* jsem se zaměřila na vlastní termín, abych objasnila jeho podstatu. K tomu jsem prostudovala literaturu, již uvádím v seznamu.

To, abych mohla posoudit, z jakého prostředí písně našeho sběru vycházejí, čím jsou determinovány, jak se vyvíjejí, nebo naopak, naznačila jsem proces vývoje lidové písně v Čechách a na Moravě z širšího úhlu. Od nejstarší lidové písně *Hospodine, pomiluj ny* jsem sledovala písně a jejich formování. Nemohla jsem nezmínit velkou sběratelskou osobnost 19. století – Františka Sušila, jež působil převážně na Moravě, s kterou náš folklorní region sousedí. Tento sběratel nám zanechal skvostné dílo *Moravské národní písně*, z něhož mnoho hudebníků a interpretů dodnes čerpá. Osobnost Karla Jaromíra Erbena je taktéž nepřehlédnutelná. Jeho *Prostonárodní české písně a říkadla* obsahují písně, jež mnohé zapsal v našem regionu.

V další části mé diplomové jsem zmínila nejvýznamnější národopisné oblasti, jejich členění v rámci naší republiky a popsala, jaké místo zaujímá vzhledem k nim České Horácko. Přestože je tato folklorní oblast poměrně malá a dosti chudá, žila zde bohatá písňová tradice.

Písňové sbírky a jejich sběratelé na Pelhřimovsku nese název další podkapitola diplomové práce. Je opravdu potěšitelné, že pramenů, jež jsem zkoumala už dříve, kdy jsem připravovala práci bakalářskou, bylo poměrně velké množství, že jsem je ani nemohla všechny zpracovat. Navštívila jsem totiž mnohé instituce, kde jsem měla možnost se s prameny blíže seznámit. Mnoho zajímavostí jsem objevila v archivu Muzea Vysočiny Pelhřimov, v Muzeu Dr. Aleše Hrdličky v Humpolci, v Městském muzeu v Kamenici nad Lipou, v Městském muzeu Antonína Sovy. Velmi cenné poznatky jsem získala ve fondech etnomuzikologického oddělení Etnologického ústavu Akademie věd České republiky. Za

zajímavý a mně blízký považuji sběr *Podstrážištské písničky* Josefa Václava Kratochvíla, jenž se stal základem mé diplomové práce.

Sbírka obsahuje celkem 97 lidových písní, z toho jedna, poslední je vlastně umělá. Slova napsal Miroslav Čech, farář. Nápěv složil ředitel kůru Mikiskaa píseň nese název *Sbohem, můj jihočeský kraji*.

Další podkapitola je věnována samotnému sběrateli. Zde připomínám informace o autorovi sběru *Podstrážišťské písničky*, popisují jeho vztah k hudbě, k folkloru, místa pobytu a působení. Josef Václav Kratochvíl pobýval i v jiných v částech naší země, například v Podkrkonoší a zde se věnoval sběratelské činnosti také, což svědčí o jeho lásce k českým lidovým písním.

Následující kapitola pojednává o samotných lidových písních. Sledovala jsem jejich slovesnou stránku a ukázalo se, že tematika horáckých lidových písní je velmi různá. Je nepochybné, že se v ní odráží celý minulý život lidí žijících zde na Vysočině. To, že náš kraj je převážně zemědělský, se zrcadlí i v písních, kde se často zpívá o sedlácích, rolnících. Písní s tematikou vojenskou či odvodní je ve sbírce obsaženo značné množství. Samozřejmě nechyběly ani písně milostné, zaznamenala jsem i několik písní, jež se vztahují k svatebnímu obřadu. Pro písně z našeho sběru je typické, že zachycují velké množství křestních jmen a jejich různých podob. Z ženských křestních jmen je nejvíce frekventovaná Mařenka a různé ekvivalenty jména Anna, z mužských je to Pepíček. Zajímavé je, že tato jména jsem našla buď v deminutivech, nebo někde i jako pejorativní. Příjmení se celkově v písních vyskytují velmi zřídka. V textech písní se objevila i řada vulgarismů, nespisovných slov, slov s náboženskou tematikou, germanismů a slov slangových. V písních bylo zaznamenáno i několik názvů místních, pocházejících nejčastěji s regionu. Při sledování textů a nápěvů jsme došli k závěru, že se ve sběru *Podstrážišťské písničky* objevují varianty písní. Na stejnou melodii se zpíval jiný text nebo nějak pozměněný. V průběhu porovnávání jednotlivých zápisů jsem došla ke třem základním formám, jež jsou typické jak pro lyriku, tak i epiku. Jedná se o monolog, dialog a jen v několika málo písních o zhuštěný děj. Z hlediska výrazových prostředků jsou písně bohaté na metafory, přirovnání. Lze konstatovat, že díky takovéto bohatosti českého jazyka prostřednictvím písní získáváme věrný obraz z minulosti.

V následující kapitole jsem podala přehled, jak je možné písně dělit z různých hledisek. Uvádím na základě prostudované literatury, že písně se dělí z hudebního hlediska na jednohlasé a vícehlasé, přičemž tyto se v našem sběru nevyskytly. Velmi častým jevem našeho sběru jsou zápisy nápěvů s proměnlivým taktem, dále naprosto převažují písně harmonicky podmíněné. Několik písní je vázáno na taneční projev.

O tom svědčí výplně v písničkách typu ejchuchu, župajda, trn, trn, trn a prázdné takty v písničkách, jež vyhrávali muzikanti. Přestože Horácko leží na pomezí Čech a Moravy, je naše folklorní oblast charakteristická převážně písničkami typu instrumentálního. Písničky vokálního (východního) typu jsou zastoupeny ve sbírce pouze ojediněle.

Hudební stránka písničky si všímá nápěvů z hlediska melodie a rytmu. Dá se říci, že poměrně hojným jevem v písničkách ze sbírky *Podstrážištské písničky* bylo užití rozloženého kvintakordu v začátku písničky. Dosti časté tečkované rytmy v začátcích písniček se ukazují jako neopominutelný rys v našem sběru.

V kapitole o stylizaci doprovodů jsem nastínila tuto problematiku. Zaměřila jsem se na stylizaci písniček v sudém a lichém taktu a postupně připomněla různé možnosti doprovodů. Vysvětlila jsem pojmy jako příznávka, rozklad, akordická figurace, ostinata, akordická stylizace v pravé ruce, vedlejší harmonické funkce, lidový dvojhlas, přede hry a dohry.

V následující kapitole diplomové práce jsem se zamýšlela nad možnostmi využití lidových písniček. Připomněla jsem na tomto místě folklorní soubory, jež u nás v regionu působí. Přestože jich není mnoho, jsou významné. Práce těch, kteří se folklorním tradicím u nás věnují, je obdivuhodná a mnohdy nedoceněná. Domnívám se, že dnes je totiž velmi těžké mladou generaci v této oblasti nadchnout. Folkloristické instituce, jež se folklorem zabývají, jejich úkoly a zaměření jsem popsala v následující části diplomové práce. Neopomenula jsem význam médií v souvislosti s lidovými písničkami. Zamyslela jsem se, jakou úlohu hraje v dnešní době internet, rozhlas, televize. Zajímalo mne, zdali folklorním tradicím a jejich zachování a šíření napomáhají či nikoliv. Odpověď je poměrně uspokojivá, pomáhají.

Zaměřila jsem se na rodinné prostředí v souvislosti s hudebním vzděláváním jedinců prostřednictvím lidových písniček. V rodině, nejčastěji snad u matky se velmi významně formuje hudební vývoj dítěte, bohužel, existuje ještě mnoho rodičů, kteří nepovažují různých osobních důvodů samotný pěvecký projev za vhodný.

V následující kapitole jsem se zamýšlela nad postavením lidových písniček pedagogickém procesu. Závažným dokumentem, podle něhož probíhá hudební vzdělávání u nás, je Rámcový vzdělávací program, jenž prochází neustálými vývojovými změnami. Od 1. 9. 2016 bude opět aktualizován. Ve všech školách se vyučuje podle školních vzdělávacích programů (ŠVP), které jsou koncipovány v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem (RVP). Domnívám se, že o lidové písničky, které jsou tématem diplomové práce, se RVP zajímá velmi málo. Z tohoto vyplývá, že stále rozhodující vliv na zvýšení zájmu o lidovou píseň má nejen rodina, ale hlavně hudebně vzdělaný učitel, který do školního vzdělávacího programu

lidové písně, a to zvláště ty regionální, zařazuje. Při práci s lidovou písní se totiž pedagogům nabízejí bohaté možnosti, jak na žáky působit.

Součástí mé diplomové práce je i mnohopostřehů z hodin hudební výchovy, které jsem vedla v rámci své pedagogické praxe. O těchto pojednávám v části *Aktivita ve školní praxi spojené s lidovou písní*. Činnosti byly zajímavé a přínosné, žáky, ač neočekávaně, práce nadchla a pracovalimnohdy s chutí a radostí.

Tvořivá hudební výchova se zaměřením na lidovou píseň Teče voda teče a *Tvořivá hudební výchova se zaměřením na lidovou píseň Čípak sou to pole, pole neorané* jsou názvy dvou posledních podkapitol. V nich jsem uchopiladvě lidové písně ze sběru *Podstrážištské písničky* jako stavební materiál pro inspiraci ve vokálních, instrumentálních a poslechových činnostech.

Příloha mé diplomové práce je velmi obsáhlá. Vznikla necelá stovka zápisů nápěvů lidových písní v notačním programu Sibelius 5. K písním jsem připojila texty a poznámky sběratele Josefa Václava Kratochvíla, a to jméno zpěváka či zpěváků, údaje o jejich věku, někde i místu sběru. Připsala jsem, kdy byla píseň zpívána, iniciály sběratele. Zápisy písní zůstávají v elektronické podobě, tudíž s nimi lze nakládat jako s MIDI soubory.

Hlavním cílem diplomové práce *Lidové písně z Pelhřimovska, jejich editace v notačním softwaru a možnosti jejich využití* bylo oživit a zpřístupnit písně, jež se zdály být zapomenuté, co nejširším vrstvám.

Co říci závěrem?

„Lidová píseň člověka po staletí věrně provázela životem a jistě by v této pozici setrvala i nadále, kdyby se zájem o ni zejména v posledních letech kamsi nevytrácel.“¹¹⁰

Dovoluji si navázat na tato slova. Aby se lidová píseň nevytratila zcela, a to hlavně mezi mladými lidmi, přispívám k tomu výsledky své diplomové práce. Máme bohaté kulturní tradice a domnívám se, že bychom si jich měli považovat. Vždyť je to právě to, co náš národ dělá originálním.

Přála bych si, aby lidové písně zůstaly pro dnešní generaci mladých lidí stále aktuální, aby písně, vzácné poklady našeho kulturního dědictví, zůstaly stále v povědomí našimi našich budoucích generací. Pevně doufám, že jsem k tomu částečně svou diplomovou prací přispěla.

¹¹⁰ NEDĚLKA, M. *Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3. s. 64

Seznam literatury

- FUČÍK, Ladislav, Karel PADRTA a Bohumil BOUDA. *Horácké písně*. 1. vyd. Jihlava: Krajský pedagogický ústav, 1959.
- HERDEN, J. *My pozor dáme a nejen posloucháme*. Scientia, Praha 1997.
- HOLAS, Čeněk. *Paměti hudebníků a dudáků*. Národopisný věstník československý 18, 1926.
- HOLÝ, D. *Na okraj etnografické hranice na Moravě*. In: Národopisný věstník československý, 2 (35), 1967.
- HORA, J. *Písničky a popěvky ze severu Horácka*, Josef Hora, Žďár nad Sázavou 2004.
- HORKÁ, H. *Ekologická výchova na 1. stupni ZŠ*. Brno: MU 1993.
- *Jihočeské Vánoce*. Vánoční písně, koledy, obyčeje a betlémy z jižních Čech, Vysočiny a Pošumaví. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2012, 220 stran. ISBN: 978–80–87112–68–7.
- KODEJŠKA, M. *Hudební výchova dětí předškolního věku II. Hudební prostředí v rodině a mateřské škole*. Univerzita Karlova, Praha 1991.
- KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Podstrážištské písničky*. 1958.
- MAKOVCOVÁ, Šárka. *Lidové písně z Pelhřimovska z pohledu hudebně a literárně teoretického*. Praha, 2012. 111 s. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta pedagogická.
- MARKL, Jaroslav. *Nátrubkové nástroje v hudebním folklóru Čech. Předpoklady vzniku české dechové hudby*. Český lid 70, 1983.
- MARKL, Jaroslav. *Dudy v české národní tradici*. 1. vyd. Praha: Ústav pro kulturně výchovnou činnost, 1974.
- MYSLIVCOVÁ, Jana. *Lidová píseň na Horácku a její využití ve školních a mimoškolních aktivitách dětí*. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.

- NEDĚLKA, Michal *Klavír jako nástroj tvořivého rozvoje osobnosti*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2011. 189 s. ISBN 978-80-7290-427-3.
- NEDĚLKA, Michal: *Průvodce učitele praktickou harmonií*. Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, Praha, 2004. 111 stran. ISBN 80-7290-152-4.
- PAVLÍČEK, R. *Melodicko-harmonická analýza jako součást hudebně teoretického bádání*. Olomouc, 2013. Univerzita Palackého v Olomouci. Pedagogická fakulta.
- PECHÁČEK, S. *Lidová píseň a sborová tvorba*, Praha, Karolinum 2010, ISBN 978-80-246-1830-2.
- PERNICA, B. *Červená Řečice*. VSČJ 1, 1920 – 1921.
- PERNICA, B. *Rok na moravském Horácku a Podhorácku*. Havlíčkův Brod: Krajské nakladatelství, 1951.
- SEIDEL, Jan. *Národ v písni*. Praha: L. Mazáč, 1940.
- STRAŇKOVÁ, L., NOVOTNÁ, D. *Elementární improvizace doprovodu písní*, Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem. Katedra psychologie, ISBN 978-80-7414-591-9.
- ŠEDIVÝ, Jakub; ROHLÍKOVÁ, Lucie: *Hudební výchova 6 a 7 pro ZŠ a VG /díl 1/ – učebnice* Plzeň: Fraus, 2014, 1. vyd.
- TROJAN J. *Moravská lidová píseň*. Melodika/Harmonika. Praha 1986.
- TYLLNER, Lubomír a kol.: *Lidová kultura*. Biografická část. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska, Mladá Fronta, 2005.
- TYLLNER, Lubomír. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978–80–204–1450–2.
- TYLLNER, Lubomír. *Lidové písně z Pelhřimovska: Podstražišské písně*.
- TYLLNER, Lubomír. *Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Praha: Mladá Fronta, 2007, ISBN 978–80–204–1450–2.
- TYLLNER, Lubomír. *Příspěvky k hudebním tradicím Pelhřimovska*. Lidová píseň na Pelhřimovsku. Pelhřimov 1984.
- TYLLNER, Lubomír. *Jihočeské Vánoce*. Vánoční písně, koledy, obyčeje a betlémy z jižních Čech, Vysočiny a Pošumaví. Etnologický ústav AV ČR, Praha 2012, 220 stran. ISBN: 978–80–87112–68–7.

- VALEŠOVÁ - MAKOVCOVÁ, Dagmar. *Lidová píseň na Pelhřimovsku*. Pelhřimov, 1984. Diplomová práce. Pedagogická fakulta v Českých Budějovicích. Doc. PhDr. Lubomír Tyllner, CSc.
- VALENTA, M. *Hospodářský a kulturní profil Pelhřimovska*. Vlastivědný sborník českého jihu 9, 1930-1931.
- VALOVÝ, Evžen. *Lidová píseň*. 1. vydání. Brno: Rektorát UJEP, 1977.

Internetové zdroje

- BALADA, Jan. Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2014-03-05]. ISBN 978-808-7000-113. str. 8 Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/10427_1_1/download/
- Czecot.cz. *CZeCOT* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: http://www.czecot.cz/?id_tema=19
- Česká televize [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.cesktelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/307295350120004/>
- Čeština 2.0 [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://cestina20.cz/slovník/zupaka.pdf>
- ETWINNING. *Co je to aktivita eTwinning?* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.etwinning.net/cz/pub/discover/what_is_etwinning.htm
- FOLKLORNÍ SDRUŽENÍ. *O nás* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklornisdruzeni.cz/o-nas>
- Hudební výchova: Internacionála. Zpěvník 9- budovatelské.pdf [online]. 1971, č. 7 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://public.hajtmr.com/files/lisaj/zpevniky/zpevník9-budovatelske.pdf>
- HORFOS. *O Horáckém folklorním sdružení* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.horfos.cz/index.php?file1=onas&file2=onas>
- HRZAL, Slávek. *Folklor ve vysílání dětského internetového Rádia Domino* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.folklornisdruzeni.cz/folklor-ve-vysilani-detskeho-internetoveho-radia-domino>
- Hudební výchova: Internacionála. Zpěvník 9- budovatelské.pdf [online]. 1971, č. 7 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://public.hajtmr.com/files/lisaj/zpevniky/zpevník9-budovatelske.pdf>

budovatelske.pdf

- CHARVÁT, Jan. *Současné české kapely se inspirojí moravskou lidovou písní* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.radio.cz/cz/rubrika/hudba/soucasne-ceske-kapely-se-inspiruji-moravskou-lidovou-pisni>
- KALINA, Petr: Amúzie, amuzikální děti a smysl hudební výchovy [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1102732990-folklorika/307295350120004/>
- *Karaoke texty* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.karaoketexty.cz/textypisni/sklovskasisa/mesicni-sonata-394639>
- KÁRNÍK, Zdeněk; PEČENKA, Marek. *Moje zpěvníky* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.dokoran.cz/ukazky/1158758085.pdf>
- KRATOCHVÍL, Josef Václav. *Lidové písně Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>
- *Literární doupě* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://ld.johannesville.net/perlicky/08-jazykolamove-rikanky>
- *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/37052/>
- MOKREN, Aleš. *Folklorní oblasti České republiky* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://folklor.cz/public/kapitola.phtml?kapitola=4774>
- Music Notes [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://www.musicnotes.com/sheetmusic/mtd.asp?ppn=MN0056781>
- *Národní ústav pro vzdělávání* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: http://www.nuv.cz/uploads/RVP_ZV_2016.pdf,s. 84
- NEUVEDEN. *Folklorní soubor Stražištan, Pacov* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.dedictvivysociny.cz/kultura/ziva_kultura-54/folklor-59/?id=2155
- NEUVEDEN. *Jan Jeník z Bratřic* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.spisovatele.cz/jan-jenik-z-bratric#cv>
- NEUVEDEN. *Lidové písně Krkonoš* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://jjohnyk.sweb.cz/pisnekrkonos/uvod.htm>
- NEUVEDEN. *Lidové písně* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://lidovepisne.cz/pdf/aloualou.pdf>

- NEUVEDEN. *Co je a není MIDI* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://shellin.wz.cz/midi1.htm>
- NIPOS. *O NIPOSU* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.nipos-mk.cz/?page_id=1921
- NÚLK. *Národní ústav lidové kultury* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.nulk.cz/Informace.aspx?sid=1&em=1>
- *Opatření ministryně školství, mládeže a tělovýchovy, kterým se mění Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <http://digifolio.rvp.cz/artefact/file/download.php?file=71622&view=10503>
- PECKA, Jindřich. *Cestami českých sběratelů lidových písní* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://lidovepisne.cz/cesty01.html>
- *Profesní mluva a slang hudebníků* [online]. České Budějovice, 06.04.2009 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: http://theses.cz/id/8w0z4k/downloadPraceContent_adipIdno_11032. Bakalářská práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích Filozofická fakulta Ústav Bohemistiky.
- Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání. [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze 2007. 126 s. [cit. 2012-12-12]. Dostupné z WWW: http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2009/12/RVPZV_2007-07.pdf
- SLAVÍKOVÁ, Marie. Hudební vývoj dítěte v předškolním věku. *Metodický portál: Články* [online]. 13. 03. 2012, [cit. 2016-02-27]. Dostupný z WWW: <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/p/14413/HUDEBNI-VYVOJ-DITETE-V-PREDSKOLNIM-VEKU.html>. ISSN 1802-4785.
- SLUKOVÁ, A.. *Tradice, aneb jak to bývalo* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://www.wedme.cz/magazin/historie/tradice-aneb-jak-to-byvalo/234>
- SVOBODOVÁ, Vladimíra. *Trnávka, soubor lidových písní a tanců* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: http://www.trnavkapacov.wz.cz/o_souboru.html
- ŠORM, Luděk. *Podskalák, folklorní soubor* [online]. [cit. 4.4.2015]. Dostupný na WWW: <http://atic.praha.kraj.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=19332&lng=1>
- Ulozto.cz [online]. 2006 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://www.uloz.to/x11DQ5i/zpevnik-lidovych-a-zlidovelych-pisni-4-polky-pdf>
- *Wikipedia* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/wiki/Pinta>
- *Youtube* [online]. [cit. 2016-04-09]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=p_ftrysaMHU

- *Zupák*- *ABZ.cz* [online]. 2005-2006 [cit. 2012-04-19]. Dostupné z: <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/zupak>